تفسیر ایوبی حنفی

تالیف

علامۂ عصر وحید الدہر ابو الفضل مولانا محمد عبد اللہ السعید الایوبی

السندھاری السلیمانخیلی الحنفی النقشبندی عفی عنہ

الناشر

مکتبۃ القراۃ والتجوید

کانسی روڈ شالدرہ کوئٹہ

بسم الله الرحمن الرحيم

په پښتو ژبه کښي اولنی او په افغاني تاريخ کي بي

سارى په زر ګونو جديد او نوو مسئلو باندي مشتمل

تفسير ايوبيا حنفيا

[redacted]

تاليف اوتصنيف

د علامة العصر ابو الفضل شيخ التفسير والحديث فقيه دوران مفسر الزمان

حضرت مولانا محمد عبيد الله الايوبي

الکندهاري السليمانخيلي الحنفي النقشبندي حفظه الله تعالى

مکتبة القراءة والتجويد

کانسي روډ شالدره کوټه

الطبعة الأولى

١٤٢٥ هجري - ٢٠٠٤ ميلادي

مكتبة القراءة و التجويد
كوئته - باكستان

MAKTABTUL-QIRRAT
WALTAJWEED
KANSI ROAD
QUETTA

ألحمدلله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده.

وبعد: هغه ښتن لره دي حمد او ثناء وي چي دخپلو بندګانو د لارښوونې لپاره ئې د انبياء كرامو عليهم الصلوة والسلام لړۍ ته ادامه ورکړه، ترڅو چي ئې افضل الرُسل عليه الصلوة والسلام د انسانانو لپاره رحمة للعالمين را وليږه.

محترمو لوستونكوا په دې كښې هيڅ شک نسته چي علماء دين د انبياء كرامو وارثين دي. همدا علماء دي چي موږ ته ئې خپله عقيده، حلال، حرام، روا او ناروا راوښودل او دا د دين هغه خلانده ستوري دي چي ددوی دا لړۍ د اصحاب صفه د بوخو غريبو او مسكينو صحابه كرامو څخه راپيل كيږي.

او دا علماء

هغه ددين جوړ وهونكي انسانان دي چي په هروخت كي ئې د دين و خدمت ته ملا تړلي او د مادي اسبابو، وسائلو، اقتصادي ستونځو پرواه ئې نه ده کړي.

كه په حقيقت سره لږ په خير نظر وګورو، نو دا حقيقت به د لمر په څير راته څرګند سي چي زموږ د چاپيريال علماء هر يو ددې وړ دی چي د سرو زرو سره وتلل سي، ولې چي د خاتم النبيين ﷺ د

ختم نبوت څخه وروسته بل هيڅ نبي نه راتلای سي او نه ئې هم ضرورت سته، خو د انبياء کرامو دغه دنده د علماوو په برخه سوه. چې نبي کريم عليه السلام فرماني: ﴿العلماء ورثةالانبياء﴾ او دا هم څرګنده ده چې انبياء کرامو عليهم السلام څه د دراهمو او دينارونو وارثين نه دي جوړ کړي، بلکه د علم وارثين ئې جوړ کړي دي.

همدغه علماء دي چې د ډيرو ستونځو او مشکلاتو سره سره ئې د ديني کتابونو، درس، تصانيفو، تراجمو او حواشيوو ته خپل قيمتي وختونه وقف کړي دي. او د امت اسلاميه ددې چوپړ لپاره ئې په مختلفو ژبو باندي عقيدوي، نظرياتي او د وخت پر نورو مسئلو باندي قلم اوچت کړی.

خو رابه سو و خپل مطلب ته چې د هغه ځلانده ستورو د لړۍ سرخيل علامه عصر حضرت مولانا عبيدالله ايوبي سليمانخيلي کندهاري دی. چې د ډيرو مشکلاتو سره سره ئې د پوره افغان ملت لپاره ډير نه ستړي کېدونکي خدمات کړي دي.

او دا چې د افغانستان په ټول تاريخ کښي د قرآن مجيد يو داسي په زړه پوري تفسير چي هم دی په ډيره ښه او آسانه توګه ژباړه او ورسره د وخت مسائلي او د وخت د منکرينو سوالات او هغو ځوابونه ئې په ډير ښه انداز سره حل کړي.

بيشکه چي دا خدمت ئې وهر افغان ته يو لوی وياړ دی

دا چي حضرت ايوبي د نورو مروجه درسي کتابونو د شروحاتو او حواشيوو د حل سره سره د قرآن مجيد دا تاريخي خدمت وکړ، زموږ د سر شمله ئې را اوچته او زموږ سرونه ئې په افتخار سره را لوړ کړه.

تاريخ به ئې خدمتونه هير نه کړي

که تاريخ او اهل تاريخ ورسره غداري ونه کړه، نو به ئې د تاريخ په پاڼو کې نوم په سرو زرو وليکل سي. او دا چي زموږ بيده او دقرآني علومو څخه بې برخي وګړي ئې په قرآني تعليماتو ښائيسته او بيداره کړه، د الله تعالى په دربار کې، ورته د ښه ژوند او صحت دعاء او په آخرت کي ورته د جنتونو غوښتنه کوو.

قلم دې د تل لپاره ګرندئ   او صحت دې ورسره مل وئ

دده يو ادنی خوشه چين

قاري فضل الحق حقاني

مدير مکتبة القرائة والتجويد کوټه

بسم الله الرحمن الرحیم

نحمده تعالی ونصلی ونسلم علی رسوله الامین وعلی آله وصحبه اجمعین ○

پاکه خدایه داخلیږم لوی دریاب ته
ناواوبـــازه ودي دونـــه لـــوی غرقـــاب تـــه
نه کښتی سته نه لاسونه او نه پښي
پـــه امیـــد دکامیابي رب الاربـــاب تـــه
یعنی غواړم چی تفسیر دقرآن وکړم
ملغلـــری پـــه پښتـــو کړمـــه خپـــل کـــام تـــه
دا دریاب دی بی ساحله بیله شکه
زمـــا ځرنګـــه پـــام ســـو ودي کـــار تـــه
په پښتو کی عام الفهم تفسیر نه وو
داســـبب وو چی راهی ســـوم دی کـــار تـــه
بی توفیقه ستا ای پاکه ذولجلاله
امکـــان نســـته رســـیدل ودی مـــرام تـــه
زماعاجزدی اعتماد ستاپرقدرت
چـــی بی علمـــه کـــي واصـــل وداســـي کـــار تـــه
پاکه خدای زما د ژوند حاصل به داوی
چـــی تفســـیر دقـــرآن ورســـوم پـــای تـــه
ځوک چی وایي په دریاب کي دُرر نسته
اوبـــازغواړي چـــي ځـــان ورســـوي پـــای تـــه
زه عاجزعبیدالله یمه داوایم
چي په مرسته دخدای کار ورسیږي پای ته

دا ابیات هم زما حمد او هم دعا ده

دقبلیدو له خای وخدای پاک ته دی پاته

دابه زما دخوشحالی یو لویه ورځ وی

چی تفسیر ورسومه وه الناس ته

دابه هم خیرباقی زما عاصی وی

چی کوچنی ولوی تولو زما تفسیر ته وي ناسته

﴿قال الشاعر﴾

بقدر الكد تكتسب المعالی ✣ ومن طلب العلی سهر اللیالی

تروم العز ثم تنام لیلاً ✣ یغوص البحر من طلب اللآلی

﴿وقال الآخر﴾

احب الصالحین ولست منهم ✣ لعل الله یرزقنی صلاحًا

﴿ونسب إلى على رضي الله عنه﴾

رضینا قسمة الجبار فینا ✣ لنا علم وللجهال مال

فإن المال یفنی عن قریب ✣ وإن العلم یبقى لایزال

﴿ولنعم ماقيل﴾

ینبغی للعالم ان یکون متبوعا فی العلم ✣ ولایکون تابعا للدینار والدرهم

﴿ دست تضرع برداشتن ﴾

الهی یا الهی یا الهی ✣ ندارم جز امیدت تکیه گاهی ✣ زکن موجود کردی جمله عالم

مرا از ذنب خود کن عذر خوایی ✣ ندارم توشه راه قیامت ✣ بجز شرمندگی و روسیاهی

ندارم طاعت مقبول درگاه ✣ بجز اشکت بدامت آه آهی ✣ بحق وحرمت فرقان اعظم ✣

کرم کن برمن وگم کرده راهی شفیع آورده ام روی محمد ﷺ ✣ عبید راعفوکن جمله گناهی

﴿رشید بیان﴾

په پښتو به دین بیان کړم ✣ ستا د پاره بې آسان کړم

چې طلب دعلم فرض دی ✣ لازم سوی لکه قرض دی

دفقیر محمد عبیدالله الکندهاري الایوبي السنی الحنیفي النقشبندي دخوا اعلامیه وه علماء او طالبانو ته داده : چی زه فقیر په ټولو خپلو کتابو کي او په خپلو ټولو حاشیو کي د کتابو خصوصاً په تفسیر کي د قرآن کریم او په کتابو کي د عقائدو دینیه وو او د احکامو فقیه وو فقط ناقل او د فوائد څخه د علماوو خوشه چین یم .

البته په عقلي کتابو کي بعض توجیهات یا جوابونه د خپل عقل ناقص دخوا کوم. بعضي د حسد په دریاب کي ډوب ملایان یا کتب فروشان وايي چي عبیدالله سارق دی د فوائدو د علماوو .

ګرانو حاسدانو! که نقل د کتابو څخه د فن او علم سرقه وي نو زموږ ټوله شریعت او دین خو په نقل پوري مربوط دی نو د هغه په باره کي څه وایاست ؟ .

بیت : چشم بداندیش که برکنده باد عیب نماید هنرش در نظر

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

باعث دتفسیر دقرآن عزیز څه وو؟

ګرانو لوستونکو! د ډیري زماني څخه د درویش په زړه کي دا خبره په بار بار راګرځیدله چی ده قرآن عظیم الشان تفسیر دي په هغسي پښتو چي په عمومي افغانستان کي هغه پښتو رواج وي او په علاقه کي د پښتو هم مروجه ده. بلوچستان کړي وایي ډیره به ددغي علاقي د پښتنو دپاره لوی دیني خدمت وای . درویش حالات سابقه او حاضره د ګران هیواد افغانستان مطالعه کړه ، داورته ښکاره سوه چی افغانستان که څه هم قدیم الاسلام هیواد وو، لکن په علمي لحاظ د منقولي علوم په اعتبار خصوصاً د آحادیثو نبویه ﷺ په اعتبار او د قرآن عزیز د تفسیر او ترجمي په اعتبار یعني په مورني ژبه پښتو ډیره تیته وه ، هم ددي کبله به طالبان ددغو دوو مبارك علومو د زده کړي دپاره همسایه ملکو ته سفرونه کوله حتی هندوستان ته هم تله او تردي اوسه یعني ۱۴۲۴ هـ ق پوري دا سلسله جاري ده. او همدا سبب دی چی عوام که څه هم لیك او لوست یي زده وي چونکه د احادیث مبارکه وو او د قرآن عظیم د ترجمي څخه په پښتو کي محروم پاته دي . ډیر د افغانستان عوام دخپل سني حنیفي مذهب څخه مخالفه ډلو لکه وهابیه ، سلفیه ، اهل ظاهرالحدیث ، پنج پیریه وو خپلو خپلو مذهبو ته جلب کړه او د مذهب حنیفي په سپکاوي یي مبتلاء کړه او تر دي اوسه هم دا سلسله جاري ده یعني مخالفي مذکوره ډلي د احادیثو مبارکه و ترجمي او دقرآن عظیم الشان ترجمي د خپلو مذاهبو سره سمي ورته کوي او مذهبي حنیفي لاڅه کوي نفس تقلید د ائمه مجتهدینو د مذاهبو اربعه وو غلط او بي ځایه بولي حتی هره مسئله چه دوی ته مقلدینو رحمهم الله بیان کي . دوی ورته وایي چه دا مسئله په کوم حدیث او یا

Scanned by CamScanner

په کوم آیت سره ثابت ده او دوی نه پوهیږي چه مقلدین خو د خیرالقرون د ائمه مجتهدینو رحمهم الله مقلدین دی چه هغه ائمه رحمهم الله د احادیث نبویه ﷺ او د قرآن په ترجمه ددوی تر امامانو ښه پوهیدله.

په دي باره کښي د علامه شیخ الاسلام مفتی محمدابراهیم الیاسیني رحمه الله المتوفی ۱۳۸۴ھ ق یو څو په زړه پوري اشعار په فارسي ژبه واورئ!

حکم از سنت و کتابت رسید * مجتهد د ره صواب رسید

قول یستنبطونه کن یاد * که بمستنبطان ثواب رسید

په دې بیت کي اشاره وه هغه آیت ته ده ﴿لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْبِطُوْنَهُ مِنْهُمْ﴾

همچنین حکم فاجتهدوا از حدیث نبي * موجب اجر بحساب رسید

په بیت کي اشاره وهغه حدیث نبوی ﷺ ته ده قال رسول الله ﷺ **اذا حکم الحاکم فاجتهد واصاب فله اجران واذا حکم واجتهد فاخطأ فله اجرٌ واحدٌ.** رواه البخاری ومسلم. **یعني مجتهد په صور کي د حق رسېدو او دخطاوتلو دواړه مستحق دثواب دی.**

چشم لامذهبي نه بیند حق * شپر است و بآفتاب رسید.

ودر جای دیگر میگوید:

ما غلام رسول یزدانیم * پیروان امام نعمانیم

آنکه تقلید را شده تارک * مرد و ترجیع بر سرش خوانیم * یعني إنا لله وإنا إليه راجعون

او دغه رنګه وائي:

راه سُنت نه غیر تقلید است * مابرین شاه راه شادانیم

بقیاسیکه مجتهد کرده * عاملان حدیث و قرآنیم

پوه سه! چه په میزان الاعتدال صفحه ۷۱ کي د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله ښخه روایت دی چي ترجمه یي داده : مونږ عمل اولاً په قرآن کریم کوو او وروسته یعني که په قرآن کریم کي هغه صراحتاً موجود نه وو، نو بیا عمل په حدیث نبوي ﷺ کوو او وروسته تر هغه بیا عمل په حکمنامو د اصحابو کرامو رضی الله عنهم کوو یعني چي د ټولو پر اتفاق دي او که چیري د صحابه رضی الله عنهم په مابین کي اختلاف وو نو بیا مونږ عمل په قیاس کوو . یعني په قیاسولو د موجوده مسئلي پر یوه بله مسئله چی په قرآن یاحدیث سره ثابته وي په سبب د علت جامع بین المسئلتین.

انتهی . ونیزمیگوید :

هرکه دانست از حقیقت راز ✤ او به تقلید شود رمساز
راه اسلام راه تقلیداست ✤ دیده حق اگر نمایي باز
راه نادیده میروی تو بگیر ✤ دامنی از امام واقف راز
عشق و حب نبیﷺ اگر داری ✤ کینه مجتهد برون انداز

او بل ځای وایي :

سخن ناصحانه میگویم ✤ نه بنوع فسانه میگویم
در صراط سوی مذهب حق ✤ فتوای عالمانه میگویم
ترك تقلید در زمانه ما ✤ بد زشرب چمانه میگویم «یعنی پیمانه شراب»
ترك تقلید عین گمراهیست ✤ من به تو شفقانه میویم
اتباع سنت نبی به تقلید است ✤ این سخن مومنانه میگویم

امام شعرانی رحمه الله په میزان کي وایي : اقوالهم کلها ومذاهیبهم ای المجتهدین رح کالثوب المنسوج من الکتاب والسنة الی آخره .

یعنی مذهبونه د څلورو امامانو مجتهدانو رح لکه یوه جامه چي اودل سوي وي د قرآن کریم او د سنت نبوی ﷺ څخه .

او په بل ځای کي یي ویلي دي :

حق شده مذهب امام چهار ✣ رهروان راه شه ابرار

خدمت دین احمد مرسل ✣ کرد هریک بیرون زحد شمار

گفته هر یک که چون حدیث نبی ﷺ ✣ یابی آنجا تو قول ما بگذار

کین هم سعی ما بدین نبی است ✣ بهر آن عمر کرده ایم نثار

درویش وایي چي تعصب نه وی او دغه ډلي چي مخالفي د تقلید دي پر گریوان د انصاف سر ننباسي ، دا به ورته معلوم سي چه موږ خو هم په حقیقت کي مقلدین یو .

نهایت فرق زموږ او د مشهورو مقلدانو د مذاهبو اربعه وږ دادی چی موږ مقلدان یا د ابن تمیه یو او یو د محمد بن عبدالوهاب النجدی یو وغیرهما من ائمتهم او مشهور مقلدین د ائمه اربعه مشهوره ورحمهم الله مقلدان د خیرالقرون الثلثه د امامانو دي .

قال علیه الصلوة والسلام خیرالقرون قرني ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم. رواه اصحاب الحدیث اکثرهم

او امامان دفِرَقِ مذکوره وو د خیرالقرون څخه ډیر لیري دي .

پوه سه! چی دغه فِرَقِ دآیت او حدیث د تاویل څخه سخت منکره دي .

دوی وایي چی کلمات قرآنیه او احادیث نبویه پر خپل ظاهر باندي محمول دي او قیاست د مجتهد خو بیخي نه مني .

واقعه : یو عـالـم د وهابیـانو چي ښه ستر عـالـم وو او عارضي په سترګو ړوند سوی وو . یو وخت یي وه خپلو هم مسلك خلګو ته تقریر کاوه او پر تاویل د آیت او د حدیث یي سخت انکار وکړی او وي ویل چی (الرحمن علی العرش استوی) پر خپل ظاهر محمول دی یعنی خدای پاك جسم دی او پر عرش یي مکان دی . (وکذالك یدالله فوق أیدیهم) کل شیئ هالك إلا وجهه وامثالها . پر خپل ظاهر محمول یعني خدای پاك لره ټوله دغه اعضاء او اندامونه سته . یو بل سنی مقلد عالم جید هلته حاضر وو نو وهابی عالم ته یي وویل چه د قرآني کلماتو هیڅ تاویل نه دی روا؟ وهابی ورته وویل چي هیڅ تاویل یي نه دی روا بلکه محمول پر خپلو معانی و ظاهره لغویه باندي دی . نو مقلد عالم ورته وویل چی په قرآن کي راغلی (ومن کان فی هذه اعمی فهو اعمی. الآیة) او ته په سترګو ړوند یي نو دغه آیت چی پر ظاهر حمل سي نو ته به په آخرت هم ړوند یي . نو وهابي حیران سو.

پوښتنـــه : تـا پښتـو تفسیر تـه دپښتنو د ضرورت بیـان وکړی ، نـو د پیښور علماء حضراتو خو په پښتو ژبه لوی او کوچنی تفسیرونه تصنیف کړي دي . ایا په هغو تفسیرو سره د افغانستان د پښتنو ضرورت نه دفع کیدی ؟

جواب : د پیښور دعلماوو سعی دي خدای قبول وګرځوي ، په دي باره کي عاصي ددوی ډیر ممنون دی . لکن خبره داده چي د افغانستان د پښتنو او د پیښور د پښتنو په تلفظ کي او په رسم خط کي ډیر فرق سته. د افغانستان عوام د پښتو سره چندان علاقه نه لري . نو درویش د خپلي

قومي ژبي په تلفظ او رسم خط کي ضرورت محسوس کړی . د مثال په توګه : پیښور والا وایي : مُنګك ، موږ وایو موږك . او دغه رنګه ددي آیت په ترجمه کي (من سندس وإستبرق) پیښور والا داسي لیکي : نرم وریخم او پرړه وریخم . موږ وایو نازك وریښم او پنډ وریښم . وامثال ذالك کثیرة . او بل داچي په دیني علمي خصوصاً قرآني چارو کي د قوم او وطن خدمت کول ډیر زیبا وي .

وقد وردحب الوطن من الایمان. په هرصورت عزم دفقیر د پښتو تفسیر اوس ډیر ټینګ دی .

همت بلند دار که نزد خدا وخلق ✣ باشد بقدر همت تو اعتبار تو

پوښتنه: ستا د تفسیر آوازه د ډیرو کلو څخه جاري وه نو تر دا اوسه د تاخیر سبب یي څه وو؟

جواب : تر ټولو ښه خبره داده چي دکار دکولو دبندګانو حواله و تقدیر الهي ته وسي .(والله خلقکم وماتعملون) لکن چونکه فقیر ډیر دمخه د خپلو بعضي مخلصانو سره په باره کي د تصنیف د تفسیر مشوره کوله او قاري فضل الحق صائب سره هم . خو ټولو په یوه خوله د تفسیر د تصنیف په باره کي اجازه لاڅه کوي بلکه جدي غوښتنه یي شروع او دا یي خیال سو چي درویش به سبا یا بله ورځ شروع په تفسیر وکړي نو ځکه بعضي مخلصانو په ژبه نور طالبان وغیره کړه چي مولوي عبیدالله تفسیر جوړه وي . او مولوي قاري فضل الحق صاحب چي د درویش د اکثرو کتابو طبع کوونکی دی د ډیرو کتابو پر وقایو د تفسیر ایوبي حنیفي په نامه نوشته کړي . هغه وو چي قبل الوقت خلګ خبر سوه . او انتظار په

اور وسوه او ما دخپل کم علمی په سبب او د قرآن عظیم الشان د تفسیر د لوی خطر په سبب دا کار من یوم الی غد ځنډاوه .

جامي رحمه الله وايي :

چه خوش باشد که بعد از انتظاری ✣ بامیدی رسد امید واري

ابيات :

حاسدان تر حساب تيردي خدايه خير
دښمنان تر شميرډيردي خدايه خير
آفتونه څومره ډيردي خدايه خير
مرضونه هم بيحده ډير دي خدايه خير
دفقيردعمرشپي ډيري تيري سوي خدايه خير
تول اعضاء پر ضعف روان دي خدايه خير
بي توفيق ستا ددي کار امکان نسته خدايه خير
ددې کار اميد يي ډير دی خدايه خير

بسم الله الحمن الرحيم اولاً و آخراً ونصلی علی رسوله الکريم سرمداً وعلی آله واصحابه ذکوراً و إناثاً.

تفسير ايوبي حنفي د نصيراحمد احمدي لخوا سکين او pdf سو. د دعا په هيله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

مقدمة علم التفسير اختصارًا

پوه سه! چي تفسير باب د تفعيل دی . مجرد يي فَسَرَ دی په معنی د بيان او كشف دی . ومعناه العلمي : قيل هو حلم باحث عن معانی نظم القرآن بحسب الطاقة البشرية وبحسب مايقتضيه القواعدالعربية.

يعني تفسير چي ديوعلم نوم دی معنی يي داده چي تفسير هغه علم دی چی دی بحث او بيان كوي د معناوو دكلمات د قرآن كريم په اندازه د طاقت بشري او پر اندازه د هغو قاعدو چی علوم عربيه يي بيانوي . من علم الصرف وعلم النحو وعلم المعانی وعلم البيان وعلم البديع وعلم اللغة العربية وغيرها. او علامه تفتازانی رحمه الله په ډيره مختصره توګه داسي وايي : چي علم تفسير هغه علم دی چي بحث كوي د اصولو څخه د كلام الله په حيث د دلالت پر مراد. د اصولو څخه مراد د علامه رح كلمات قرآنيه من حيث الافراد والتركيب دي .

او روح المعانی والاډير مفصل تعريف ددي علم داسي كړی دی: چي تفسير يو علم دی چی بحث كوي د كيفيت څخه د نطق په الفاظو د قرآن لكه په علم قرائت كي چي بيانيږي او بحث كوي د معانی څخه د هغو الفاظو . او بحث كوي د احكامو څخه دهغو معاني وو لكه حِل وحرمت وغيرذالك . او دا مدلولات كه دحال د افراد وي او كه د حال دتركيب وي. او پيژندل د ناسخ او منسوخ . او شان نزول د آيتو مباركه وو . او توضيح د هغه حكم او يا قصي كول چي په قرآن كي مجمل راغلي وي . ومتممات ذالك آه . دا وه معنا د تفسير لغوي او علمي .

او تاویل د اول څخه جوړ دی ، د اول معنا لغوي رجوع ده او په فرق کي د تفسير او تاويل اختلاف دی . ابوعبيده رحمه الله وايي چي د تاويل او تفسير معنا يوه ده او غالب اصفهانی وايي چي تفسير عام دی تر تاويل يعني تاويل په بيان سره د جملو او د معانی وو د کتب الهيه و پوري خاص دی . او تفسير عام دی که بيان دجملو او دمعانيو د کتب الهيه وي او که د نورو کتابو لکه د نحو مثلا د کتابو بيان کول . او مشهوره مذهب دادی چي تفسير بيان د معانيو د قرآن په نقل د اصحابو کرامو رضي الله عنهم څخه يا د تابعينو څخه . او تاويل بيان د معاني وو د قرآن بيله نقله بلکه موافق د لغت عربي او صرف او نحوي وغيرذالك سره . او د صوفيه کرامو رح يه نيز يي فرق ډير دقيق دی .

پوه سه! چي علم تفسير يو ډېر شريف علم دی ولي چي په متفقه طور علماء منقول او معقول وايي چي شرف د علم په اندازه د شرف د موضوع د هغه علم او په قدر د شرافت د معلوماتو او دمسائلو د هغه علم او په مقدار د شرف د غرض او د غاية دهغه او په سبب د کثرت احتياج د خلګو دی هغه علم ته .

وعلم التفسير مشتمل علی تلك الكمالات علی اكمل وجهٍ فإن موضوعه كلام الله تعالی المنزل علی رسوله افضل الرسل ﷺ .

نو هيڅ کلام برابر د کلام الهي سره نسي کيدای ، خصوصاً هغه کلام الهي چي معجزه باهره ده عليه الصلوة والسلام ده نبوت ده لکه چي خدای جل سلطانه دقرآن مبارك په اعجاز کي داسي ويلي دي : (إن كنتم) که تاسي ياست اي کافرانو (في ريب) په شك کي (ممانزلنا علی عبدنا) يعني د هغه قرآن په باره کي چي موږ نازل کړی پر خپل بنده يعني

محمد ﷺ په ۲۳ کاله زمانه کي دنبوت چي ۱۳ کاله په مکه مکرمه کي د قرآن نزول کیدی او ۱۰ کاله په مدینه منوره کي ، شك په دي معنا چي کفارو به ویل چي علیه السلام دا قرآن د ځانه جوړوي . (فاءتوا بسورة من مثله) نو تاسي هم راتګ وکړی په اندازه د یوه کوچني سورت د قرآن چي (أعطيناك الكوثر) دی ولي چي تاسي خو هم عرب بليغان یاست لکه علیه السلام لکن بیاهم هیڅ چادعوه قدر هم ده اتیان بالمثل کړی نه ده . او معلومات د علم التفسیر دادی چي مراد دخدای ﷻ چي پر هغه کلام الهي دلالت کوي څه شی دی؟ یعني عقائد حقه ، احکام شرعیه ، قصص د انبیاء علیهم السلام او د دوی امتو چي تر علیه السلام قبل تیر سوي وه او امثال موضحه وغیرها . او هر عاقل پوهیږي چي تر دغو معلوماتو اشرفه بلکه مساوي معلومات د بل علم نسته .

او **غایه** د علم التفسیر نیك بختي د دنیا او آخرت نو تر دي لویه غایه به کم شي وي او احتیا دخلګو ده علم التفسیر خو ظاهر دی حتی چي صحابه کرام ﷺ سره د صفاوالي د ذهنو ددوی اوسره د بلاغت او فصاحت ددوی د قرآن پاك په تفسیرو کي سوال ته علیه السلام مجبوره سوي وه . لکه چي په قرآن مبارك کي به تفصیل راسي او فقیر به يي بیان هم وکړي انشاء الله تعالی

شهانه فائده :چي سليمان رحمه الله د امام نسفي رحمه الله څخه نقل کړي چي په قرآن مبارك كي حروف د الف با آه هر يو څو واره راغلي دي :

الألف : ۴۸۷۴۰ واره	الباء : ۲۱۴۲۰ واره
التاء : ۱۴۰۴ واره	الثاء : ۱۰۴۸۰ واره
الجيم : ۳۳۲۲ واره	الحاء: ۴۱۳۸ واره
الخاء : ۲۵۰۳ واره	الدال : ۵۹۹۸ واره
الذال : ۴۹۳۴ واره	الراء : ۲۲۰۶ واره
الزاى : ۱۶۸۰ واره	السين : ۵۷۹۹ واره
الشين : ۲۱۱۵ واره	الصاد : ۲۷۸۰ واره
الطاء : ۱۲۰۴ واره	الظاء : ۸۴۲ واره
العين : ۸۴۷۰ واره	الغين : ۱۲۲۹ واره
الفاء : ۹۸۱۳ واره	القاف : ۸۰۹۹ واره
الكاف :۸۰۲۲ واره	اللام : ۳۳۹۲۲ واره
الميم :۲۸۹۲۲ واره	النون : ۱۷۰۰۰ واره
الهاء : ۲۰۹۲۵ واره	الواو : ۲۵۵۰۶ واره
لام الف : ۱۴۷۰۷ واره	الياء : ۲۵۷۱۷ واره

فائـــده : عـدد درجـات الجنـة بعـدد حـروف القـرآن وبيـن كـل درجـتين قدرمابين السماء والارض وجملة آيات القرآن = ٦٥٠٠ انتهى.

فائده : في مرئة التفسير صحيح طريقه تر ټولو داده چي سړی تفسير د قرآن په قرآن سره وکړي يعني يو آيت که د قرآن مبارك مجمل راغلی وي تلاش وکړه شايد په بل ځای کي دقرآن به مفصل راغلي وي ، نو تفسير د هغه مجمل په هغه مفصل سره وکړه . او هغه چي په قرآن مبارك كي نه وو بيا رجوع وه احاديثو قوليه او فعليه ته وكړه ولي احاديث قوليه هم وحی الهي دي . قال الله تعالی؛ (وماينطق عن الهوى إن هو إلا وحي يـوحى) دا قدر فرق لري چي قرآني آيات په لمانځه كي تلاوت كيږي ځكه وحی متلو يي بولي او د احاديثو مباركه وو تلاوت په لمانځه كي نسته ځكه وحی غير متلو يي بولي او كه په سنت نبوي ﷺ كي هم سړی نسو كاميابه بيا دي رجوع وه اقوالو ته د صحابه كرامو ﷺ وكړي كما مر سابقاً .

په حديث صحيح كي راغلي دي چي څه وخت رسول كريم ﷺ معاذ ﷺ وه يمن ته حاكم مقرر كړی نو عليه السلام دده څخه پوښتنه وكړه چي ته به په څه شي سره حكم كوي ؟ معاذ ﷺ ورته وويل : بكتاب الله ﷻ . عليه السلام ورتـه وويـل كـه دي هغـه حكم په كتـاب الله كي نـه كړی پيدا ؟ معـاذ ﷺ ورتـه وويـل چـي پـه سـنت د رسـول الله ﷺ بـه حكـم كـوم . عليـه السلام ورته وويل كه هغه حكم په سنت نبوي ﷺ كي هم نـه وو؟ معـاذ ﷺ ورته وويل چي بيا به اجتهاد په خپل رايه سره كوم . نو عليـه السلام دی پر ځيګر پـه لاس وواهـه يعنـي د خوشحالی لـه كبلـه او داسـي يـي وويـل (الحمدلله الذي وفق رسول رسوله لمايرضی رسول الله . رواه اصحاب السنن)

مهمه خبره : مفسر لره دقرآن ددغوشیانو ځخه چاره نشته .

۱:- معرفت د مفرداتو دقرآن بحسب وضع اللسان العربي . ویکتفل له علم اللغة . مجاهد وایي چي څوك چي په لغاتو د عربو عالم نه وي هغه ته تفسیر د قران نه دی روا ، او باید سړی په علم لغت کي تلاش وکړي چي ممکنه دي یو لفظ به مشترك وي ، سړی به یي یوه معنا پیژني او په آیت کي به بله معنا مراد وي .

۲:- پیژندل د احکامو چي کلمات عربیه وي په افراد او ترکیب کي چي په علم النحو کي بیانیږي .

۳:- علمَ المعانی چي په هغه سره خواص د ترکیبو د کلام عربي معلومیږي .

۴:- علم البیان چي په هغه سره دلالات د آیاتو د قرآن کریم یعني حقیقت مجاز دلالت مطابقي او تضمیني او التزامي وغیرها معلومیږي .

۵:- علم البدیع چي په هغه سره اقسام د تحسین الکلام معلومیږي .

۶:- تعیین د مُبهم او بیان د مجمل او ناسخ و منسوخ او شان نزول د آیتو چي دا ټوله په علم حدیث سره معلومیږي.

۷:- پیژندل د عام او خاص او مطلق او مقید وغیرذالك . چي دا امور په اصول الفقه کي بیانیږي .

۸:- زده کړه د هغه شیانو ده چي پر خدای پاك اطلاق محال وي لکه جسمیت ،مکان ، اولاد وغیرذالك او یا ثابتول خدای ﷻ لازم دي لکه علم اوقدرت وغیرذالك من الصفات الجمالیة والجلالیة چي دا په علم کلام سره معلومیږي یعني علم عقائد د متقدمینو رح . انتهی ما فی التفسیر.

درويش وايي چي په اوسنی زمانه کي تفسـير د قـرآن هغـه کسـان کـوي چي ددغو علومو هيڅ شا به نه وي پکښي .

مقوله : نه هر که سر بتراشد قلندري داند

مقوله : انجیر خوردن نه کار هر مرغیت. **والله المستعان** .

فائده جليله : درويش وايي چي فضـائل د تـلاوت د قـرآن عظيم الشـان خصوصاً د هغه چا دپاره چي پـه ترجمـه يـي هـم پوهيـږي تـر حـد او اندازي ډير دی . چنانچـه پـه کتـابو کـي د احاديث مبارکه جلا او مسـتقل بـابونـه ورتـه ايښـول سـوي دي چـي د هغـو ټـولـو بيـان پـه دي مختصـره مقدمـه کـي گنجـائش نـه لـري . لکـن بيـا هـم پـه طـور د (مشـت نمونـه خـروار) اوپـه مقتضی د ماقيل : (مالايُدرك كله لا يُترك كله) څو صحيح حديث ذکر کـوم. حضرت العلامه سيدمحمد حقي نازلي په خپل کتـاب خزينـة الاسرار کـي وايي : قـال رسـول الله ﷺ : (فضل كلام الله على سائر الكلام كفضـل الله ﷻ على خلقه ای مخلوقه)

ترجمه: فضـيلت د کـلام الله ﷻ چي قـرآن مبـارك دی پـر ټـولـو نـورو خبـرو لکه فضيلت د ذات کبرياء دی پر ټولو مخلوقاتو.

وقال صلى الله عليه وسلم : من أراد ان بتكلم مع الله ﷻ فليقرء القرآن.

ترجمه: که څوك اراده لري چي زه دخدای پاك سره خبري وکـړم نـو تـلاوت د قرآن مبارك دي وکړي.

أخرجـه الخطيـب البغـدادی رحمه الله والـديلمي رحمه الله عـن أنـس رضي الله عنه وقـال عليـه الصلوة والسلام : لو لا قوله تعالى ولقد يسرناالقرآن للذكر ما أطاقت الالسن

ان تتکلم به (ای من عظمته ومهاتبه)

ترجمه: که نه وای دا قول دخدای ﷻ چي په تحقیق سره موږ آسانه کړی قرآن دپاره د تلاوت ، نو به ژبو دخلګو طاقت نه درلودای چي خبري دي وکړي په قرآن سره یعني تلاوت دي وکړي (په سبب د عظمت او هیبت د قرآن مبارك .

وقال علیه الصلوة والسلام : مَن قرء القرآن فکانما شافهني.رواه الدیلمي .

ترجمه: علیه السلام وایي چي که چا د قرآن مبارکت تلاوت وکړی ګویا زما سره یي مشافهتاً خبري وکړي .

قال الله جل سلطانه : واتبعوا أحسن ما أنزل إلیکم . وقال الامام الهمام الغزالي رحمه الله فی أحیاء العلوم عن یحي بن معاذ رحمه الله من لم یکن فیه ثلاث خصالٍ فلیس بمحب یؤثر کلام الله تعالی علی کلام الخلق ولقاء الله علی لقاء الخلق والعبادة علی خدمة الخلق .

ترجمه: که په چا کي نه دري خویه نو هغه محب نه دی یعني د خدای ﷻ او د رسول الله ﷺ چي دی به خوښ لري کلام د خدای چي قرآن دی پر خبرو د خلګو . او ملاقات دخدای ﷻ پر ملاقات د خلګو او عبادت دخدای ﷻ پر خدمت دخلګو. القول الصحیح .

پوه سه! چي په حدیث صحیح کي چي په بخاري او نورو ټولو کتابو کي روایت سته . **قال رسول الله صلی الله علیه وسلم أُنزل القرآن علی سبعة أحرفٍ فاقرءوا ماتیسر منه** . ددي حدیث په تفسیر کي یعني چي سبعة احرف سره شيئ مراد دی اختلاف عظیم دی لکه چي په شروحو د صحاحو سته کي مذکور دی، لکن علامه سلیمان جمل رحمه الله وایي چي

صحیح داده چي مراد هغه اوه قرءات دي چي په شهرت او تواتر سره د علیه السلام څخه منقول دي او صحابه کرامو رضي الله عنهم حفظ او ضبط کړي دي او امیرالمومنین جامع القرآن عثمان رضي الله عنه په مصاحفو کي نوشته کړي دي او صحابه رضي الله عنهم یي په صحت سره حکم کړی دی .

فائدة جدیدة: په اسباب النزول کي وایي : چي سُور قرآنیه په اعتبار د ناسخ او منسوخ څلور قسمه دي .

۱):- هغه قسم قسم سورتونه دي چي نه ناسخ په کښي سته اونه منسوخ او هغه ۴۳ سورته دي :

۱: فاتحه	۲: سوره یوسف	۳: یس	۴: الحجرات
۵: الرحمن	۶: الحدید	۷: الصف	۸: الجمعه
۹: التحریم	۱۰: الملك	۱۱: الحاقه	۱۲: نوح
۱۳: الجن	۱۴: المرسلات	۱۵: النباء	۱۶: النازعات
۱۷: الانفطار	۱۸: المطففین	۱۹: الانشقاق	۲۰: البروج
۲۱: الفجر	۲۲: البلد	۲۳: الشمس	۲۴: اللیل
۲۵: الضحی	۲۶: انشراح	۲۷: القلم	۲۸: القدر
۲۹: القیامه	۳۰: الزلزله	۳۱: العادیات	۳۲: القارعه
۳۳: التکاثر	۳۴: الهمزه	۳۵: الفیل	۳۶: قریش
۳۷: الماعون	۳۸: الکوثر	۳۹: النصر	۴۰: لهب
۴۱: الاخلاص	۴۲: الفلق	۴۳: الناس	

وقسم فیه ناسخ و منسوخ کلاهما . او دا قسم۲۵ سورتونه دي .

۱: البقره	۲: آل عمران	۳: النساء	۴: المائده
۵: الانفال	۶: التوبه	۷: ابراهیم	۸: مریم
۹: الانبیاء	۱۰: الحج	۱۱: النور	۱۲: الفرقان

۱۳: الشعراء ۱۴: الاحزاب ۱۵: سباء ۱۶: المومن
۱۷: الشوری ۱۸: الذاریات ۱۹: الطور ۲۰: المجادله
۲۱: الواقعه ۲۲: المزمل ۲۳: المدثر ۲۴: التکویر
۲۵: العصر

وقسم فيه ناسخ فقط . او هغه شپږ سوُرته دي .
۱: الفتح ۲: الحشر ۳: المنافقون
۴: التغابن ۵: الطلاق ۶: الاعلی

وقسم فيه منسوخ فقط. او هغه ۳۹ سورته دي.
۱: الانعام ۲: الاعراف ۳: یونس ۴: هود
۵: الرعد ۶: الحجر ۷: النحل ۸: الاسراء
۹: الکهف ۱۰: طه ۱۱: المومنون ۱۲: النمل
۱۳: القصص ۱۴: العنکبوت ۱۵: الروم ۱۶: لقمان
۱۷: الم السجده ۱۸: فاطر ۱۹: الصافات ۲۰: ص
۲۱: الزمر ۲۲: حم السجده ۲۳: الزخرف ۲۴: الدخان
۲۵: الجاثیه ۲۶: الاحقاف ۲۷: محمد ۲۸: ق
۲۹: النجم ۳۰: القمر ۳۱: الامتحان ۳۲: المعارج
۳۳: القیامه ۳۴: الانسان ۳۵: عبس ۳۶: الطارق
۳۷: الغاشیه ۳۸: التین ۳۹: الکافرون

او انشاء الله العزيز دا ټوله بيان به يا په دې تفسير کي او يا په نورو عربي تفسيرو کي به تاسي ته واضح سي .

مقدمه سره د اختصار پای ته ورسيده او س په تفسير د قرآن عزيز شروع کيږي . الهي! ستا په فضل او کرم سره ما عاصي عاجز ته توفيق راکړي چي دا تفسير تر پايه ورسوم . آمين .

﴿أَعُوْذُبِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ﴾

زه پناه غواړم ، من پناه میخواهم او یا کومک غواړم ، یاري میخواهم .

پوه سه! چي حکمت په اعوذبالله قبل القرائت کي اجازه غوښتل دي د خدای جل جلا له څخه په تلاوت کي د قرآن عظیم الشان ، فی روح البیان . قانون دادی چي څوك ورسي وه دروازي ته د يو باچا د باچاهانو ، نو دی سرای ته د هغه باچا نسي داخلیدای بیله اجازي د باچا ، نو دغه رنگه څوك چي اراده د قرائت د قرآن پاك وکړي گویا دی د خپل عظیم دوست یعني خدای پاك سره مناجات کوي ، نو باید اجازه وغواړي . اجازه غوښتل یي اعوذبالله ده .

او بل سِر د اعوذبالله دادی چي یو څوك چي د رب العزت سره راز او نیاز کوي ، او د پاك کلام دده د تلاوت اراده لري باید خپل خوله د بدبويي څخه پري مینځي . زموږ خولي چونکه په غیبت ، بهتان ،دروغو وغیره سره بدبویه دي ، نو باید موږ خپلي خولي د بدبویي څخه اولاً پري مینځو او بیا د پاك کلام الهي تلاوت وکړو . پري مینځل د خولي اعوذبالله ده . هم ددي کبله په سورت نحل کي خدای ﷻ وایي :

فإذا قرئت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم .

سوال : نحات وايي چي جزاء به تر شرط وروسته وي ، او دغه رنگه دوی وایي چي "فاء" دپاره د تعقیب ده ، نو دا دواړي خبري خو دا تقاضا لري چي اعوذبالله آه دي قرائت د قرآن پاك وروسته وایي . والامر لیس كذالك ولي چي اعوذبالله آه ترتلاوت القرآن وروسته نه ده بلکه دمخه ده.اجماعًا؟

جواب : مراد د (اذا قرئت القرآن الآیت) دادی (إذا أردت تلاوة القرآن فاستعذبالله) په روح البیان کي وایي چي دا معنا که څه هم مجاز ده لکن ډیر شائع ده حتی لکه حقیقت عُرفي دی . کما فی قوله تعالی : (إذاقمتم إلی الصلوة) الآیة فقهاء رحمهم الله یي تاوله دا معنی کوي : إذا أردتم القیام الی الصلوة.

حاصل د جواب دادی چي اراده د قرائت القرآن خو تر قرائت القرآن دمخه ده . لکه اودس چي وروسته تر ارادة القیام الی الصلوة دی ، نو دواړه سوالونه دفعه سوه .

پوښتنه: ددي آیت مبارك خو دا مقتضا ده چي سړی دي تر قرائت دمخه (استعیذبالله) آه وایي ؟

جواب: هو ، لکن جمهور علماء رحمهم الله وایي چي اعوذبالله آه دي وایي او په حدیث شریف کي هم راغلي دي هکذا ، یعني اعوذبالله آه أقرئنیه جبرئیل عن القلم عن لوح المحفوظ.

فائده: اعوذبالله آه که‌څه هم جمله خبریه ده ، لکن په حقیقت کي سوال دی د بنده د رب العزت څخه چي خدایه ته ماته پناه راکړه ، لکن تفاولاً یي جمله خبریه راوړه. کما في قول القائل : غفرالله لي ، ای اللهم اغفر لي.

په تفسیر کبیر کي وایي چي د رب جل وعلا او د خدای پاك او د بنده ګانو ترمابین یوقرارداد سته . قال الله تعالی : (أوْفُوْا بعهدي أُوْف بعهدکم) یعني تاسي وفا وکړئ په هغه وعده سره چي تاسي زما سره کړي ده ، زه به وفا وکړم په هغه وعده چي ما ستاسي سره کړي ده ګویا بنده وایي چي ما سره سره د نقصان ده بشریت وفا وکړه په وعده د ربوبیت ستا او

عبودیت خپل ، نو ته یاالله سره سره د کمال فضل او کرم احق یي چي په وعده د ربوبیت خپل وفا وکړي او ماته پناه او خلاصون راکړي د شیطان څخه . وکذا خدای جل شانه ویلي دي (أدعوني أستجب لکم) یعني تاسي زما څخه درخواست او غوښتنه کوی زه به مو د غوښتني قبلونه کوم ، نو ګویا قائل د اعوذبالله آه وایي چي خدایه ما په ویلو سره د اعوذبالله آه تقدیراً کما مَرَّ ده تاسي سوال د خلاصونه ده شیطان وکړی ، نو ته په خپل کرم سره زما ددغه درخواست قبلونه وکړی او ماته پناه راکړې .

قوله بالله . پوه سه ! چي قاضي بیضاوي رحمه الله په لفظ کي د الله څو رقمه د اشتقاق ددغه لفظ مبارك دعوه کړي ده او مناسبتونه یي بیان کړي دي لکن مذهب د اهل تحقیق کما فی التفسیر الکبیر و روح البیان دادی چي لفظ مبارك مشتق د شي څخه نه دی .

پوښتنــه : څه سبب دی چي اهل العلم په دي لفظ مبارك کي عظیم اختلاف لري چي هیڅ په بل لفظ کي دومره اختلاف نسته ، څوك وایي اسم دی ، څوك وایي صفت دی ، بعض وایي مشتق دی او بعض وایي غیر مشتق دی ، څوك وایي عَلَم د ذات الهي دی ، څوك وایي اسم جنس دی . الی غیر ذالك من المذاهب حتی چي ټوله مذاهب په دي لفظ کي تخمیناً وه ٢٥ ته رسیږي ؟

جواب : ددي سِر علامه تفتازاني رحمه الله په حاشیه کي د کشاف بیان کړی دی . دی وایي چي لکه چي عقول او اوهام په ذات د خدای کي مختلف دي په سبب ددي چي ذات الهي پټ دی په حجابو سره د کبریا یعني چي بعض الناس وجود ده خالق العالم نه مني لکه دهریه . او بعض عالَم لره دوه خالقه وایي ، خالق الخیرات چي دوی وایي د هغه نوم یزدان دی او

بل خالق الشرور دی چي دوی وايي دهغه نوم اهرمن يا شيطان دی ، لکه دا چي مذهب د ثنويه وو دی .

او بعض خلک خو خدای ته شريك نه وايي لکن خدای ﷻ ته ولدوايي لکه نصاری چي عيسی ابن الله بولي يا يهود چي عزير عليه السلام ابن الله . او بعض خلک خدای ﷻ خو واحد لاشريك بولي لکن بيا هم خدای ﷻ لره مکان او جسميت او اعضاء وايي لکه هغه ډله چي (الرحمن علی العرش استوی° يدالله فوق أيديهم) و امثال ذالك من الآيات والاحاديث پر معنای ظاهر حمل کوي چي هغو ته وهابيه وايي. قال عليه السلام : ستفرق أمتي ثلاث و سبعون فرقة کلهم في النار إلا الناجية . الحديث . نو دغسي انوار دده جلال پر دغه لفظ مبارك د الله چي علم د خدای دی فيض سوه او دا لفظ هم تر اختلاف لاندي راغلی کما عرفت آنفاً .

پوه سه ! امام رازي رازي رحمه الله په تفسير کبير کي وايي چي اعوذبالله من الشيطان الرجيم ° ويونکی دي په نيت کي ټوله هغه منهيات الدينيه او محظورات اسلاميه ولري خوا د عقائدو په حصه کي وي او يا د عملياتو په حصه کي وي لکه زنا وغيره چي د شيطان دخوا څخه سړي ته ارائه کيږي ، يعني شيطان يي د مسلمان په زړه کي محبت اچوي .

نو خدای ﷻ به يي د عقائدو د ټولو فرقو د ضلال کما عرفت او د ټولو منهياتو عمليه څخه به نجات ورکړي په برکت د جملة الاستعاذة وما ذالك علی الله بعزيز.

درويش وايي : وهذاالمعنى الذي بينه الرازي رحمه الله هو الحقيق بالقبول واما ماقال صاحب روح البيان چي ويونکی د اعوذبالله آه سره د ما مر

ذکرناه من الآفات الدينية من حيث العقيدة والعمل . د هغو امراض او آفاتو نحات دی هم په نيت کي ولري لکه : حرق ، غرق ، فقر ، عمی وغيرها من الامراض. دا معنا په دي ځای کي صحيح نه ده ولي چي استعاذه خو دلته مقيد دی په هغو شيانو سره چي د شيطان دخوا څخه وي او شك نسته چي امراض مذکوره وغيرها خو د شيطان دخوا څخه نه دي کمالا يخفى . نو به يي نيت څرنګه صحيح وي صحيح وي . اللهم الا ان يقال چي مراد د روح البيان والااستعاذه مقيده نه ده بلکه مراد دده مطلق او فقط ويل دي د اعوباالله . فنية جميع المحظورات الدينية والآ فات البدنية صحيح .

پوه سه ! چي د يو سړي سره چي د يو چا خوړی سپی مخامخ سي نو که دا مسافر د هغه سپي په جګړه اخته سي ، د سفر څخه به هم پاته وي او شايد هغه سپی به دغه مسافر هم وداړي . او که مسافر پر مالك د سپي ږغ وکړي چي دا خپل سپی دی راسه وي وګرزوه ، نو مالك د سپي چي صرف ته ووايي چغه هغه سپی مسافر پريږدي . دغه رنګه موږ لکه مسافر يو او شيطان لکه سپی ، که موږ د شيطان سره په خپل قوت په جنګ سو شايد شيطان به پر موږ کاميابه سي . او که موږ د اعوذبالله آه په ويلو سره پر خدای پاك نعره وکړو چي خپل سپی شيطان دي زموږ څخه چغه کړه ، نو د ضرر څخه به يي خلاص سو بقدرته تعالی .

قوله من الشيطان . پوه سه ! چي لفظ د شيطان فَيعال دی مشتق دی شَطَن څخه دی په معنا د بَعدُ دی ، نو شيطان معنا داده چي لري کړه سوي د خدای جل سلطانه د عظيم رحمت څخه .

د ابن عباس رض څخه روایت دی چې شیطان چې عصیان وکړی د امر الهي څخه یعني د آدم علیه السلام د سجدي کولو څخه استکباراً انکار وکړی کما سیئاتی فی القرآن ، نو شیطان يې نوم سو . ددي حدیث څخه دا معلومیږي چې د شیطان نوم وروسته تر ملعونیت پر ده ایښوول سوی دی . درویش وایي چه د ابلیس نوم يې هم وروسته تر انکار د سجدي په برخه سو . او دمخه نوم يې عزازیل وو یعني د خدای پاك په دربار کي عزت مند شخص او بل نوم يې نائل وو ، نائل معنا کامیابه .

سعدي شیرازي رحمه الله وایي :

تکبر عزازیل را خوار کرد ✣ بزندان لعنت گرفتار کرد

وفی روضة الاخیار : الشیاطین ذکور و اناث یتوالدون و لایموتون . یعني شیطانان نر او ښځي لري . زیږیده يې کیږي او مري نه بلکه تر قیامت پوري باقي به وي . او پیریانان نر او ښځي لري ، زیږیده يې کیږي او دمخه تر قیامت مري . لکه مور انسانان . او ملکي نه نر لري او نه ښځي او توالد هم نه لري او خوراك او څښاك هم نه لري . او د جن د وجود څخه منکر یوه لږ ډله ده د جاهلانو څخه د حکماوو او د طبیبانو و نحوهم .

او روح البیان والا وایي : چې پیریان څوك وایي اجسام هوائیه دي او بعض وایي چي اجسام ناریه دي او په خپل قدرت سره پر صورت د مارانو ، دسپو ، دغاترو ، د غویو ، دخرو او د انسانانو په شکل ځان کولای سي . او عقول او افهام لري چي د هغه په سبب دوی مکلف دي او سخت سخت عملونه کولای سي . لکه په قصه کي د سلیمان علیه السلام به راسي انشاء الله یعني په دي تفسیر کي .

او حکماء مشائین او اشراقیین بیا نور څه وایي چي په دي تفسیر کي یي راوړه مناسب نه دي چي د عامو مخاطبانو تر ذهن لوړ دی .

فائده : علامه زمخشري د وجود څخه د جن منکر وو ، سره ددي چي په قرآن کریم کي ذکر د جن سته او په حدیثو مبارکه و کي په صحیح طور دا ثابته ده چي آنحضرت ﷺ په لیلة الجن کي وه جناتو ته تبلیغ د اسلام کړی دی او ډیرو نفرو د جنیاتو ایمان هم راوړی دی . او زمخشري مُعاصر د مفتي الثقلین حضرت الهمام محمدالغزالي رحمة الله علیه وو چي امام غزالي رحمة الله علیه په ډیرو وارو د زمخشري سره په وجود کي د جن بحث هم کړی وو لکن زمخشري دده سره قناعت نه وو کړی .

نو یو شپه جنیات وه حضورته د امام الثقلین حاضر سوي وه او امام د حوادثو څخه د وخت ددوی څخه پوښتنه وکړه ، هغو ورته وویل چي زمخشري یو تفسیر د قرآن شروع کړی او تر نیمي یي رسولی دی ، نو امام الثقلین ورته وویله چي تاسي ورسی هغه تفسیر یي راوړی . دوی چي تفسیر راوړی ، امام رحمة الله علیه امر وکړی چي دا حصه تفسیر تاسي نوشته کړی . څه وخت چي تفسیر تکمیل سو ، نو امام رحمة الله علیه زمخشري راوغوښتی او دا تفسیر یي ورښکاره کړی . زمخشري چي مطالعه کړی تعجب یي وکړی او وي ویله که زه ووایم چي دا تفسیر زما دی ، نو زما تفسیر خو په کور کي محفوظ ما ایښی وو ، نو دلته چا راوړی ، او که زه ووایم چي دا تفسیر ستا دی نو دا څرنګه زما د تفسیر سره په ټولو الفاظو او معنا کي یو شی دی ؟! نو حضرت امام الثقلین رحمة الله علیه وده ته وویله چي تفسیر خو ستا دی لکن ماته پیرانانو راوړی او موږ هغه نقل کړی او ستا تفسیر مو بیرته کور ته در واستاوه . فاعترف الزمخشري في مجلسه

المذکور بوجود الجن .

پوښتنــه : ددي قصي څخه خو دامعلومېږي چي جنيات په غيبو خبر دي؟

جواب : جنيات خو په غيبو نه دي خبر لکن چونکه په هر کور ګرځي نو دا تفسير په کور کي د زمخشري ددوی په سترګو ليدلی وو.

مسئله : جن ته علم الغيب نسته لکه د بعضي عوامو چي دا عقيده ده ، په دليل ددي قول د خدای جل وعلاشانه : (**تبينت الجن ان لوکانوا يعلمون الغيب مالبثوا فی العذاب المهين**) فی قصة سليمان عليه السلام .

فائده : **پوښتنه** : د اعوذباالله په ويلو کي خو دا ښکاره کېږي چي دا ويونکی د غيرالله څخه بيرېږي او سره ددي چي حقيقت د عبوديت خو دادی چي سړی به ده خالق څخه بيرېږي ، نه د مخلوقه څخه ؟

جواب : په تفسير کبير کي وايي چي د اعوذ باالله په ويلو کي رجوع د مخلوقه څخه وه خالق ته او د خپل تام احتياج د سبب څخه وه خالق مقتدر ته رجوع کول دي ، په تحصيل کي د ټولو حاجاتو او په دفع کي د مضراتو ، که ديني وي او که دنيوي . وهذا موافق لقوله تعالیٰ : (**ففروا إلی الله**) او په استعاذه ويلو کي دليل دی پر خپل عجز . او اهل الحق وايي چي عجز آخري مقام د مقاماتو څخه د معرفت او ولايت دی حتی وايي چي : **متی قرب العبد الی الرب تبارك وتعالی زاد عجزه وانکساره** .

سلطان العارفين بايزيد بسطامي رحمه الله په يو مناجات کي وايي :

چار چيز آورده ام شاه که در ګنج تو نيست ⁘ عاجزي و مسکينی فقر وګناه آورده ام

فائده : اعوذ باالله باید په حضور قلبي سړی ووایي یعني قول او قلب دي سره برابر وي ، او که سړی په شیطاني چارو مبتلا وي او بیا هم اعوذ باالله وایي ددي داسي مثال دی چي خوله دي وایي اعوذباالله او فعل دي وایي اعوذباالشیطان .

بیت : برزبانت یا صمد پیدا ودر دل یا صنم ✧ ای بباطن کافر ظاهر مسلماني چه سود

بعض اهل المعرفت وایي :

أخاف من الله ای من عذابه و أخاف ممن یخاف الله ای من سوء دعائه و أخاف ممن لایخاف الله ای من سوء افعاله فالشیطان لما لم یخف الله نخاف منه لان العبد ینبغي له ان یتخذ عدو الحبیب عدواً .

قوله الرجیم : یعني راوغوځول سوي د آسمانو څخه په ذریعه د ملکو ، پس له دي چي دی ملعون ابدي سو .

روح البیان وایي چي (رجیم) د صفاتو څخه د شیطان تر ټولو لوی مذموم صفت دی او شیطان لره په قرآن کریم کي نو اسماء او صفات مذمومه سته .

تنبیه : مراد د شیطان څخه دی او دده اولاد دی ،ولي چي د هر سړي سره خو لوی شیطان نه ملګری کیږي کما جاء فی الحدیث النبوي ﷺ أن الشیطان یبعث سرایاه فاقربهم الیه منزلةً.الحدیث . او بعض علماء وایي چي د شیطان په کلمه کي د استعاذي هر سرکښه دخدای ﷻ څخه که انسان او که حقیقت شیطان وي . وقد ورد فی القرآن العزیز : شیاطین الإنس والجن .

ورد الإستعاذة فی کل یوم ولیلةٍ کما فی خزینة الأسرار ۱۱ واره یا ۴۱ واره یا اویا ۷۰ واره او یا سل ۱۰۰ واره .

درویش وایي چي د اعوذبالله په تفسیر او تحقیق کي خو مسئلي ډیري وي لکن ترکنا التطویل دفعًا للملال .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

پوه سه ! امام فخر الدین الرازي رحمه الله په اول کي د سورت فاتحه چي د بسم الله څخه شروح کیږي داسي وایي چي ما په یو مجلس کي پر خوله راغله چي سورت فاتحه دونه عظیم الشانه سورت دی چي امکان ددي سته چي د فوائدو څخه ددي سورت لس زره مسئلي استنباط کړل سي .

بعض حاسدانو او بعض جاهلانو د ملایانو او بعض اهل البغی والعناد چي دا خبره واوریده ، دا زما خبره یي د چټیاتو څخه وبلل ، نو ما چي شروع په تصنیف ددي تفسیر وکړه نو دا خبره مي راپیاد سوه او ددي خبري امکان خو څه کوي په تحصیل کي مي کوشش وکړی .
درویش وایي چي حضرت الامام ددې مبارك سورت څخه لس زره مسئلي د قوت څخه وه فعل ته راوړي کما لایخفی علی من یُراجع الی تفسیره .

پوه سه ! چي په دي آیت مبارك کي اختلاف د مذاهبو قدیماً و حدیثاً موجود دی . په ائمه ثلاثه و کي امام شافعي رحمه الله یي جزء د الحمد لله بولي ،بلکه د هرسورت چي په اول کي یي بسم الله وي یعني ماسوی د سورت توبه څخه په هغو ټولو کي بسم الله جزء د هغه سورت بولي .

او امام مالك رحمه الله یي جزء د قرآن هم نه بولي .

او مذهب د حنفیانو دادی چي بسم الله د هیڅ سورت جزء نه ده سوی د سورت النمل یعني فی قوله تعالی (إنه من سلیمان و إنه بسم الله الرحمن الرحیم) بلکه بسم الله الرحمن الرحیم آیت مستقله دی د قرآن عظیم . دپاره د فصل بین السور نازل سوي دي . والدلیل دادی چي د الحمدلله سورت یا نور سورتونه په جهري لمانځه کي په جهر سره ویل کیږي او بسم الله په هیڅ سورت کي په جهر سره نه ویل کیږي ، نو که بسم الله جزء د سورت وايي نو باید لکه نور سورتونه دا هم په جهر سره ویل کیدای .

پوه سه ! چي هیڅ سورت قرآني دونه نومان نه لري لکه الحمدلله . وذالك یدل علی شرفها من جمیع سُورالقرآن کما ذهب الیه اهل التحقیق من المفسرین وغیرهم .

۱: فاتحة الکتاب : ددي نامه وجه داده چي په مصاحفو کي اول داسورت لیکل کیږي او تعلیم د ترجمي د قرآن هم ددي څخه شروع کیږي او په لمانځه کي د قرآني سورتو څخه اول په دي شروع کیږي . او بعض مفسرین وايي چي اول سورت چي پوره نازل سوی دی همدغه الحمدلله آه ده . وقیل لان الحمدلله فاتحة کل کلام وفیه نظر .

۲: فاتحة القرآن : او ددي نامه وجه هغه ما مر ده .

۳: ام الکتاب

۴: ام القرآن : ولي ام الشي اصل ته د شي وايي . او دا سورت مبارك مشتمل دی پرټولو معانی د قرآن مبارك اجمالاً قاله البیضاوي . وفصله الامام الرازي رحمة الله علیه .

۵: القرآن العظیم : ولي چي دا سورت مبارکه مشتمل پر ټولو معاني و د

قرآن کما مر رواه ابوهریرة ﷺ عن النبی ﷺ.

پوښتنه : په قرآن مبارك كي خو قرآن عظيم پر سبع مثاني عطف دی او عطف تغاير د معطوف او معطوف عليه غواړي ، نو څرنګه به فاتحه قرآن عظيم سي . (ولقدآتيناك سبعاًمن المثاني والقرآن العظيم○) آيت كريمه ؟

جواب : مفسرين قرآن عظيم عطف تفسير د سبع مثاني بولي . په دي دليل چي په وخت ددي آيت عظيم قرآن ټوله نه وو نازل سوی .

۶: السبع المثاني : سبع يي په دي بولي چي دا سورت مبارك په اتفاق سره اوه ۷ آيته دی . رواه الدار القطني عن النبی ﷺ . او مثاني يي په دي بولي چي دا سورت په هر ركعت د لمانځه مكررېږي . اخرجه ابن جرير عن عمر ﷺ . وقيل لانها نزلت مرتين مرةً فی مكة شرفها الله تعالی و مرةً فی المدينة حين تحولت القبلة و تكرار نزولها لاظهار شرافتها. قال صاحب الاتقان لانها علی قسمين ثناء و دعاء . او ده نوري توجيهاتي هم كړي دي . او چاويلي دي چي څوك چي يو آيت ددي سورت ووايي ، ثواب يي برابر دی د يوي سبع د قرآن د تلاوت سره .

۷: الوافيه : ولي ددي سورت تلاوت ساتونكی د قاري د ټولو آفتو او امراضو څخه . لماورد فی الحديث النبوی ﷺ عن عمران بن حصين ﷺ چي فاتحة الكتاب او آيت الكرسی نه وايي دادوه يو بنده په خپل سرای چي بيا دي آفت ورسيږي ورته يعني صاحب الدار ته په دغه ورځ كي د عين انس او جان سه . او د ابن عباس رضی الله عنهما څخه روايت دی چي امام حسن بن علی ﷺ رضی الله عنهما يو وخت ناجوړی سو فاغتم النبی ﷺ يعني په ناجوړی يي غمجن سو ، نو جبرئيل عليه السلام راغلی او عليه السلام ته يي وويله چي ته هغه سورت چي (فاء) نه وي پكښي

۴۰ واره پر اوبو وواپه او لاسونه او پښې او مخ او ټوله بدن دده په وړېږي مینځه خدای پاك به یي جوړ کړي انشاء الله تعالی . او علیه السلام هغه وکړه او هغه وسوه.

پوه سه ! چي دا ترتیب د حسن بن علی رض دپاره خاص نه دی بلکه په حُسن عقیده سره دنورو مریضانو سره هم خدای جل سلطانه داغسي کوي انشاء الله تعالی .

۹:سورت الکنز: سُمیت بذالك لما رُوی عن انس ﷺ عن النبی ﷺ قال قال الله تعالی سورة الفاتحة کنز من کنوز عرش .

او په احیاء العلوم کي امام غزالي ﷫ وايي چي حضرت علی ﷺ وويل : (لو شئتُ) یعني که زه وغواړم بار به کړم خلويښت ۴۰ اوښان په تفسیر او اسرارو د فاتحة الکتاب .

۱۰ : الکافیة : ولي دا کفایت کوي د قرائت مفروضه څخه دلمانځه . و وجه التسمیة لایجبُ اطراده فلایرد مایرد ان غیرها ایضاً تکفي عن القرائة المفروضة لقوله تعالی ﴿فاقرءوا ماتیسر من القرآن﴾ او د عُباده بن الصامت ﷺ څخه روایت دی . قال قال رسول الله ﷺ أُمُ القرآن عوض عن غیرها ولیس غیرها عوض عنها یعنی فی الثواب والاشتمال علی جمیع معارف القرآن.

۱۱ : سورة الاساس : ولی اصل او اول سورة کامله دی چي په قرآن کي نازل سوی دی . لکه د دیوال تادای . وقیل : چي ناجوړی سو څوی د ابی الشعبی ﷫ د درد څخه د تشي . فقیل له علیك باساس القرآن وهی

فاتحة الكتاب . وعن ابن عباس رضى الله عنهما لكل شيئ اساسٌ و اساسُ القرآن الفاتحة. الحديث .

۱۲ : سورة النور : ولي دا سورت مشتمل دی پر انوارو د ظاهر او باطن . كماروی عن أنس ﷺ فی حديث طويل عن النبی ﷺ .

۱۳ : سورة الحمد : لان اول كلمتها الحمد

۱۴ : سورة الشكر : لإشتمالها على الشكر فی مقابلة نعمة الربوبية . و ورد فی الحديث النبوی ﷺ كما اخرجه ابن جرير والحاكم والديلمي قال رسول الله ﷺ اذا قلت الحمدلله رب العالمين فقد شكرت الله تعالى .

۱۵ : سورة الحمد الاولى : ولي چي داسورت اولين سورت دی چي حمد د خدای ﷻ پکښي ذکر دی لما مر انها اول سورة نزلت .

۱۶ : سورة الحمد القصوى : ولي پر نهاية د حمد بليغ دا سورت مشتمل دی اجماعاً .

۱۷ : سورة الرقيه : يعني دم كول پر مريض او د ښاښت په توګه په چنبل . په حديث شريف كي چي روايت يي ابوعبيده ﷺ ، احمد رحمه الله ، بخاري رحمه الله ، مسلم رحمه الله ، ابوداود رحمه الله ، نسائي رحمه الله ، ابن ماجه رحمه الله ، ابن جرير رحمه الله ، حاكم رحمه الله او بهيقي رحمه الله كړی دی د ابي سعيد الخدری ﷺ څخه دی وايي چي موږ ديرش نفره عليه الصلوة والسلام واستولو چي داسي فوج ته چي عليه السلام او يا بل اميرالمؤمنين نه وي پکښي په اصطلاح د فن سير سرية وايي ، نو موږ پر يو كلي د كفارو د سفر په دوران كي نازل سو ، نو موږ وه دوی ته وويل چي زموږ مهمان نوازي وكړی ، يعني ډوډی وغيره راكړی . هغو ددي څخه ابا او منع وكړه ، نو په شپه كي د هغه كلي سردار لړم وخوړی ، يعني هر څه تداوي چي دوی

ممکنه وه په وي کړه خو د لړم درد نه ښه کیدی . نو موږ ته راغله او وي ویله چي ایا په تاسي کي داسي څوك سته چي د لړم دم کوي . ابوسعید ﷺ ورته وویل هو زه د لړم اوده لرم . لکن زه دم نه پر کوم تر هغو چي تاسي ښه ډیره شکرانه او د دم عوض رانه کړی . دا په سبب ددي چي تاسي موږ ته ډوډی نه کړه را . نو دوی وویل چي موږ به تاسي ته دیرش ۳۰ پسونه درکړو چي زموږ سید او سردار جوړ سي . ابوسعید ﷺ وایي نو زه ورسره ولاړم او پر لړم خوړلي والا باندي مي فاتحه اوه ۷ واره وویل او پر تو مي کړل ، هغه سړی فوراً جوړ سو . کانه انشط من عقال : لکه اوښ چي د زنگون بند څخه ایله کړی . نو کلیوالو دیرش پسونه موږ ته راکړه . نو بعض صحابه وو رضی الله عنهم وویل چي راسی سره تقسیم یي کړو او بعض ملګرو وویل چي دا خو تا پر قرآن مزدوري واخستل دا به حرام وي . نو موږ پسونه را رهي کړه څو چي نبی کریم ﷺ ته راغلو او مذکوره موضوع او قصه مو ورته وکړه . اول خو علیه السلام و ماته وویل : ومایدریك أنها رقیةً . او بیا یي نورو ته وویل چي سره وي ویشی او ماته هم برخه پکښي راکړی .

پوه سه ! چي علیه السلام که څه هم حاضر په واقعه کي نه وو لکن ددوی د زړو د اطمنان دپاره ده وویله : **واضربُوْا لي بسهمٍ** .

بعض وهابیان او ددوی هم فکران وایي : چي دا خو صحابه وو رض د کافرانو څخه مشروطه مزدوري پر قرآن واخستله . د مسلمان څخه پر رقیه د قرآن مشروطه مزدوري حرامه ده .

والجواب : چي که دا مزدوري پر قرآن مبارك اخستل حرام وي نو د کافر اومسلمان نو څه فرق دی لکه چي په نورو مزدوریو کي د کافر اومسلمان

فرق نسته .

درویش وایي : دا وو صحیح دلیل پر اخستلو د اُجرت پر دم کولو د امراضو یعني چي حُرمت لاڅه کوي کراهت هم نسته پکښي .

مسئله : اخستل د مزدوري پر اذان کولو ، امامت کولو ، تعلیم القرآن او یا فقهي شریف وغیره روا ده . شارح الوقایه وایي : لظهور التواني فی امور الدین . یعني په قدیمه زمانه کي د مذکوره امورو پر کولو اشتراط د مزدوری ضرورت نه وړ ولي چي خلګو په خپله ضروریات د موذن ، امام او معلم القرآن وغیره ورکوله . اوس چي د خلګو همت کم سو او همتونه کمزوري سوه ، نو د اشتراط څخه چاره نسته .

مسئله : مشروطه مزدوري پر شي چي وي د زکات په ځای کي نه دریږي مثلاً روزانه مزدور ته دي سل روپی اجرت کښیښنوده هغه په ورکولو سره د زکات غاړي نه خلاصیږي . وهکذا الاجرة المشروطة للامام وغیرها اذ لافرق بین اجرة واجرة .

مسئله : امام وغیره که څه هم غني وي د اجرت مشروطه اخستل روا دي لکه نوري مزدوری چي ورته روا دي .

پوه سه ! چي اخذ د اجرت پر امور مذکوره وو په اجماع د متاخرینو د احنافو روا ده . په دي باره کي فتاواوي د فقه شریفي مطالعه کړه او پر تفسیر جلالین باندي په لویه حاشیه کي دا تفصیل موجود دی . دا بیان پر ډول د معترضه جملو راغی . او اوس بیرته د سورة الشفاء پر لور .

وروی عن جابرٍ ؓ فاتحة الکتاب شفاءٌ لکل شیئ الا السام والسام هو الموت . وروی البهیقي عن عبدالملك بن عمیر مرسلاً قال علیه الصلوة

والسلام فاتحة الكتاب شفاءٌ من كلا داءٍ . علامه مناوي رحمه الله وايي چي دا مبارك سورت د مرض د جهل او د مرضه څخه ګناهو ، او د امراض ظاهره او باطنه ټولو شفاء ده لكن حُسن عقيده او د عليه الصلوة والسلام و اقوالو ته د زړه په يقين كتل لوی شرط دی .

۱۹ : سورة الشافية : ولي سورة الفاتحة تبرءُ الاسقام والآلام و تعجل العافية في حينها . قال عليه الصلوة والسلام : ان فی سورة الفاتحة سبعين شفاء . والاحاديث الصحيحة فی ذالك كثيرة وفی ماذكرناه كفاية.

۲۰ : سورة الصلوة : په دي سبب بولي چي لمونځ پر دي موقوف دی . لحديث اخرجه البخاری رحمه الله و مسلم رحمه الله ومالك رحمه الله فی الموطا و ابوداود رحمه الله والترمذي رحمه الله والنسائي رحمه الله وابن ماجه رحمه الله و ابن جرير رحمه الله و ابن الا نباری رحمه الله عن ابي هريرة رضي الله عنه عن النبی صلی الله عليه وسلم . قال : كه چا يو لمونځ د لمونځو څخه وكړی او په هغه لمانځه كي ام القرآن ونه ويله نو هغه لمونځ ناقص دی ، ناقص دی ، ناقص دی . غيرتام .

او په بل حديث طويل كي ټولو صحيح كتابو د حديثو يي روايت كړی عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم يقول قال الله تعالی قسمت الصلوة .

پوه سه ! چي مراد د صلاة څخه په دي حديث كي سورة فاتحه ده . كما يدل عليه الحديث وهذا مجاز من باب التسمية اللازم باسم الملزوم ، ولي د لمانځه سره الحمد لله لازم ده . فالمعنی قسمتُ الفاتحة بينی و بين عبدي نصفين ، فنصفها لی ونصفها لعبدی و لعبدی ما سئل.

ترجمه : ما ویشلی ده فاتحه په مابین کې خپل او د بنده خپل دوه ځایه، نو نیمی یي زما دی او نیمی یي زما د بنده دی او زما بنده لره هغه شی دی چي دی یي سوال کوي . قال علیه السلام یقول : العبد الحمدلله رب العالمین ° فیقول الله تعالی : حمدنی عبدی . یقول العبد : الرحمن الرحیم ° یقول الله تعالی : اثنی علی عبدی . ویقول العبد مالك یوم الدین° یقول الله تعالی مجدنی عبدی . یقول العبد : ایاك نعبد و ایاك نستعین ° یقول الله تعالی هذه الآیة بیني و بین عبدی . یعني ایاك نعبد لي، و ایاك نستعین للعبد . و لعبدی ما سئل . یقول العبد : اهدنا الصراط المستقیم ° صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین ° یقول الله تعالی هذه لعبدی و لعبدی ما سئل .

پوه سه ! چي تفصیلي ترجمه د بسم الله او د الحمدلله به وروسته واوري انشاء الله تعالی.

۲۱ ، ۲۲ : سورة الدعاء و سورة الطلب : ولي چي په اهدنا کي هم طلب سته او هم دعاء .

۲۳ : امام فخرالدین الرازی رحمه الله یي په دي نامه بولي لاشتمالها علی السوال کما ذکرنا .

۲۴ : سورة تعلیم المسئلة : ولي چي په دي سورت کي خدای جل جلاله بندګانو ته دا وښوله چي څه وخت چي دوی زما څخه سوال کوي اول حمد وواياست او بيا اخلاص کوي او بيا سوال کوي . په در منثور کي وايي : چي ام القرآن هم قرائت دی او هم مسئله او هم دعاء ده .

۲۵ : سورة المناجات : لان المصلی یناجي ربه فیها.

۲۶: سورة التفويض : ولي چي د الحمدلله سپارنه د خپلو کارو په اياك نستعين کي وه خدای جل سلطانه ته وکړه .

۲۷ : سورة المكافات : په صحيح حديث کي راغلي دي چي څه وخت چي رسول کريم صلى الله عليه وسلم په مکه مکرمه کي وو او مسلمانان د هغه وخت په ډيره فاقه کښي او مسکنت کي وه او د کفارو د مکي اوه ۷ قافلي تجارتي مکي ته داخلي سوي او حسب العادت د هغه وخت ډول د خوشحالی يي وډبه وي مسلمانانو . په نګاه د حسرت پر خپل ځان ددي قافلو ته کتل . نو جبرئيل عليه السلام دپاره د دفع حسرت د دوی د لوی جناب حخه دا آيت د نبي عليه السلام ته قرائت کړی : (ولقدآتيناك سبعاً من المثانی والقرآن العظيم) چي معنا يي داده چي تاته ما مکافات او عوض د اوو قافلو د قريشو درکړي دی چي سبع مثاني يعني فاتحه ده .

۲۸ : افضل سُور القرآن : لما اخرجه احمد رحمه الله والبهيقي رحمه الله فی شعب الايمان بسندٍ جيدٍ عن جابر بن عبدالله رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له الا اخبرك باخير سورة نزلت فی القرآن قلتُ بلی . يارسول الله قال فاتحة الكتاب .

۲۹ : اعظم سورة فی القرآن : ددي نامه وجه هغه حديث مبارك دی چي روايت يي احمد رحمه الله او بخاری رحمه الله ا دارمي رحمه الله او ابوداود رحمه الله او نسائي رحمه الله او حسن بن سفيان رحمه الله او ابن جرير رحمه الله او ابن حبان رحمه الله او حاکم رحمه الله او ابن مردويه رحمه الله او ابونعيم رحمه الله او بهيقي رحمه الله او د ابوسعيد رضي الله عنه څخه کړی دی . دی وايي چي زه پر لمانځه يعني نفلي ولاړوم چي عليه السلام را ږغ کړه يعني چي راسه ، ما جواب ورنه کړی يعني په سبب د لمانځه . حتی لمونځ مي پوره کړی بيا عليه السلام ته ورغلم . ده

مبارك راته وويله چه څه مانع وو چي په اوله نعره زما نه راغلي ؟ ما ورته وويل چي ما لمونځ كاوه . ده مبارك صلى الله عليه وسلم وويله چي خدای جل شانه وايي چي تاسي قبلونه كوی د خدای ﷻ او د رسول دخدای چي تاسي وبولي يعني لمونځ به دي پري ايښی وای . او بيا يي راته وويل چي زه وتاته ونه ښيم هغه اعظم سورت په قرآن مبارك ي دمخه تر دي چي ته د مسجد څخه ووزي ؟ او بيا يي زه تر لاس ونيولم ، نو د مسجد څخه ووتو چي مونږ نژدي سو ، نو ما ورته وويله چي تاسي وويل چي زه به اعظم سورت د قرآن پاك دروښيمه . نو آن حضرت صلى الله عليه وسلم وويل : الحمدلله رب العالمين هی السبع المثاني والقرآن العظيم الذي أُوتيته .

۳۰: المنجية يعني نجات وركوونكی وه قاري ته د عذابو څخه د دنيا او آخرت .

درويش وايي : د حديث مذكور آنفاً څخه دا معلومه سوه چي بسم الله آه جزء د الحمدلله نه ده ولي چي عليه السلام شروع د اعظم السورة د الحمدلله رب العالمين څخه وكړه .

دا وه نومان د سورة فاتحه ، اوس تفسير ددي سورت مبارك د بسم الله الرحمن الرحيم څخه شروع كيږي . شروع كوم يعني د تفسير د قرآن عزيز . په ياري او كومك د نامه د خدای ﷻ ، نو لفظ د (باء) چي حرف جر دی د پاره د استعانت دی او يا زه شروع د تفسير كوم په داسي حال كي چي زه متلبس يم په نامه د خدای ﷻ نو پر دي تقدير (باء) د ملابَست دپاره ده . الی غيرذالك من معانی باء الجر . چي هغه خدای ډير مهربانه او بخښونكی دی . ما داسي وويل چي زه شروع كوم د تفسير آه ددي دپاره چي هر څوك چي هر كا د خير كوي او بسم الله ووايي متعلق د

حرف جر به د هغه کار لفظ دال په تقدیر کي ورسره وي ، مثلاً بسم الله اقرء ، بسم الله اسافر ، بسم الله اتوضأ ، بسم الله اصلی الی غیر ذالك .

پوه سه ! چي عامل مُقدر به تر بسم الله الرحمن الرحیم وروسته مقدره وي تاچي دلالت وکړی پر حصر د شروع دکار پر نامه د خدای ﷻ ، ولي نحات وایي چي تقدیم د ماحقه التاخیر یُفید الحصر . نو کفار د مکې چي دوی به شروع د کارو باسم اللات والعزی چي ددوی د خدایانو نومان وه کول به یي . او بعض ددوی په نامه د خدای ﷻ او د لات و عزی دواړو به کوله نو په دي حصر پر دواړو ډلو به رد راسي ، ولي چي موږ خپله شروع د کار یوازي او یوازي پر نامه د خدای ﷻ حصر کړه، نو پر اوله ډله په قصر قلب او پر دوهمه په قصر افراد رد وسو.

فوائد فقهیه : فی باب البسملة :

۱ : بسم الله واجبه ده په ابتداء کي د ذبح د حیوان .

۲ : واجبه ده په وخت کي د ویشتو د ښکار په غشي سره .

۳ : واجبه ده په وخت کي د تعلیم یافته سپي په ښکار پسي . په بعض کتابو کي د فقهي وایي چي په وخت د ذبح دی فقط بسم الله وایي او رحمن الرحیم نه ورسره وایي ، ولي چي ذبح د رحمت خامي نه ده . لکن په جوهره کي وایي که چیري سړی په وخت کي د ذبح پوره بسم الله الرحمن الرحیم ووایي ښه کار دی .

۴ : او واجبه ده دمخه تر الحمد لله په هر رکعت کي ، لکن صحیح داده چي دمخه تر الحمد لله ویل د بسم الله سنت دی لکه چي په عامو کتابو د فقه شریفي راغلي دي . اوسنت ده بسم الله آه ویل په شروع کي د اوداسه. او سنت ده بسم الله ویل پوره په وخت کي د شروع په هر ښه کار . لکه د

قرآن مبارك تلاوت او د علومو دينيه د درس په شروع كي . د ديني كتابو د ليكلو او د تصنيف په وخت كي .

او بسم الله ويل مباح ده په نيز د ولاړي يا ناستي ، يا د تګ په ابتداء كي اويا پري وتلو په وخت كي .

او بسم الله ويل مكروه ده په وخت كي د لغ عورت غليظه او پر مردار ځاى كي . او په اول كي د سورت برائت او په وخت د چلم څكولو ، او د نسوارو كولو ، او يا د بوى ناكه شي د خوړلو په وخت كي . لكه اوږه يا پياز ، ياګندنه .

او بسم الله شريف ويل حرام دي په وخت كي د حرام كار كولو. لكه چي سړى شراب چښي . او يا چي سود ګټلي مال خوري ، يا زنا كوي ، بلكه په فتاواى برازيه كي وايي چي كافر كيږي هغه څوك چي پر حرام قطعي بسم الله ووايي . او دغه رنګه بسم الله ويل حرام ده د جُنب او حائضي ښځي چي په نيت د تلاوت القرآن يي وايي .

سوال : ستا تفسير خو دپاره د عامو پښتنو وو ، نو عام پښتانه په قصر قلب او قصر افراد او يا په تقدير د متعلق د حرف جر وروسته څه پوهيږي؟

جواب : زما دغه تفسير د پښتنو دپاره دى كه عوام وي او كه طالبان وي او كه بعض ملايان وي ،يعني چي حاسدان او اهل تكبر نه وي . په پښتو كي متل دى چي درياب كه لوى دى چمچى دي خپله ده .

پوښتنه : څه سبب دى چي ټوله مصنفين د كتابو او د رسالو په اول كي بسم الله الرحمن الرحيم ليكي ؟

جواب : اول خو دوی متابعت د قرآن پاك کوي چي د هغه په اول کي بسم الله آه راغلي ده . دوهم : نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چي هر کار چي د خیر او برکت وي او په هغه کار کي شروع په بسم الله نه وسي ، هغه کار به د برکت څخه خالي پاته وي النواوي رحمه الله په اول جلد کي د مسلم د شرحي .

د ﴿ بسم الله الرحمن الرحيم ﴾ په باب کي بعضي مالابد منه بنهاني فائدي :

١ : لفظ د (الله) نوم دی د ذات دخدای پاك . او عربي لفظ دی چي معنا یي معبود ده . او دا مذهب دی د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله تعالی او د محمد بن الحسن الشیباني رحمه الله او د امام شافعي رحمه الله او د خلیل بن احمد رحمه الله .

٢ : امام محمد رحمه الله د امام اعظم رحمه الله څخه روایت کړی دی چي (الله) اسم اعظم شریف دی . او فقیه ابو جعفر رحمه الله وایي چي دا مذهب دی د ډیرو علماوو رحمهم الله او د اکثرو صوفیه کرامو رح ، او تر دي لوی ذکر نسته . رد مختار صفحه ٥ جلداول .

سوال : په حدیث شریف کي راغلي دي چي په اسم اعظم سره سړی د خدای هر شی وغواړي خدای پاك یي اجابت او قبلونه کوي او ډیر خله مونږ دا نوم مبارك وه خدای جل جلاله ته شفیع کړی دی او کار مو نه دی سوی ؟

جواب : اول درخواست لره خپل شرطونه سته چي د جملي څخه د هغو یو شرط لقمه حلال ده ، نو شاید درخواست کوونکی به لقمه حلاله نه وي . دوهم : د اجابت د سوال معنا یوازي دا نه ده چي هغه مطلوب د داعي به

ورکوي ، بلکه دا هم اجابت دی چي یو شر وه داعي ته متوجه سي ، هغه ځني دفعه کړي . او دا هم اجابت دی چي تر مطلوب د داعي خیر شی وده ته ورکړي . مثلاً سړی ډیر ډیر واره د اسم اعظم په روی د خدای ﷻ څخه ډیر دنیا غوښتي وی . خدای ﷻ په عوض کي د هغه وه دغه سړي ته صالح ځوی ورکړی . او دا هم اجابت دی چي خدای ﷻ په عوض د مطلوب د داعي عفو د بعض کبائرو ګناهو وه داعي ته وکړي . او دا هم اجابت دی چي خدای ﷻ وه داعي ته درجات په جنت کي ورکړي . حاصل داچي شفاعت د اسم اعظم بي ځایه نه ځي .

درویش وایي : که څوك دا اسم مبارك په لسو ۱۰ ورځو اعتکاف د روژي سره په اجازه د شیخ مرشد ۵۰۰۰۰۰ یعني پنځه لکه واره ووایي ، او وروسته تر هغه هره ورځ یا شپه یي ۲۳۶۰ یعني دوه زره دري سوه او شپیته واره همیشه په اجازه د شیخ کامل وایي ، درخواست به یي ډیر وه اجابت ته نژدي سي . او که یو چاته یو سخت مهم کار پیښ سي چي شرعاً رواوي ، نو دماخستن تر لمانځه وروسته دي دوه رکعته لمونځ وکړي نفل او دا اسم مبارك دي ۲۳۶۰ واره په یوه ناسته کي ووایي او د خپل مُهم په باره کي ذي شفیع وه خدای ﷻ ته وګرځوي تر درو شپو پوري انشاء الله تعالی هغه مُهم دده به حاصل سي .

فائده : د پوره بسم الله الرحمن الرحیم ° ورد همروزه ۷۸۶ واره . او که سړي ته یو ډیر سخت کار پیښ سي چي دی یي په حل کي عاجزه او پاته راسي ، نو په یوه شپه کي دي پوره بسم الله الرحمن الرحیم دوولس زره ۱۲۰۰۰ واره ووایي ، په دي ترتیب چي پر هر زر باندي دوه رکعته نفل کوي ، که خدای کول هغه مشکل به خدای ﷻ حل کړي . ذکره الامام

ابوحامد محمد الغزالي رحمه الله فی احیاء العلوم .

الـــرحمن : عربي دی . درحمت څخه جوړ سوی دی او د خدای جل جلاله اسم صفت دی . او رحمن تر رحیم ابلغ دی . لأن زیادة النبأ تدل علی زیادة المعنی . او زیادت د معنا یا په اعتبار د مقدار د نعمتو دی . ولهذا قیل یا رحمن الدنیا ویارحیم الآخرة ، ولي چي متعلق د نعمتو د خدای جل جلاله په دنیا کي چي عبارت د صحت او عافیت او رزق څخه او نور دنیاوي نعمتونو کافر او مسلمان ټولو ته شامل دی . او د آخرت نعمتونه چي جنت او نوري ښي او ښادی دي مخصوص په مومنانو سره د ټولو امتو دي . سعدي :

ای کریمي که از خزانه غیب ✣ گبر و ترسا وظیفه خور داري

دوستان را تو کئ کني محروم ✣ تو که با دشمنان نظر داري

یا په اعتبار دعظمت او د لوی والي د نعمت ده . ولهذا قیل یارحمن الدنیا والآخرة ویا رحیم الآخرة . معنا یي داده : اي ورکوونکي د لویو لویو نعمتو په دنیا او آخرت کي او یا د لویو نعمتو په آخرت کي ، ولي چي په دنیا کي لوی او کوچني دواړه نعمتونه سته . او د آخرت نعمتونه ټوله لوی دي . یعني نسبت وه ټولو نعمتو ته د دنیا . و ان کان بین نعم الآخرة تفاوت عظیم لایخفی .

پوښتنه : رحمان که څه هم اسم صفت دی لکن وه غیر ته د خدای جل جلاله رحمن ویل ناروا دي لکه لفظ د الله ، لکن دا قدر فرق لري چي اختصاص د لفظ د الله اختصاص وضعي دی ز او اختصاص د لفظ د

رحمن اختصاص استعمالي دی ، نو بیا څرنګه موږ وه یوه سړي ته چې نوم یي عبدالرحمن وي رحمان وایو ، ایا دا ګناه نه ده ؟

جواب : عمومي کتابونه خو داغسي وایي لکه سائل چې وویل ، لکن د ردمختار صفحه ٦ کي وایي چې مخصوص په خدای پاك پوري یعني چې پر بل چا یي اطلاق ناروا وي لفظ د (الرحمن) دی . یعني چې معرفه په الـف او لام سـره وي او د منکـر اطـلاق پر غیـر د خـدای ﷻ روادی . او الرحیم هم اسم صفت د خدای جل سلطانه دی . والفرق بینهما قد مرّ آنفاً .

د تصوفو په کتابو کي وایي چې که سړی الرحمن ۲۹۸ واره او الرحیم ۲۵۸ واره خپل ورد وګرځوي خدای پاك به یي رزق پراخه کړي .

په حدیث شریف کي راغلي دي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایله چي کیلي او چابي د قرآن بسم الله الرحمن الرحیم ده .

روایت ابن عباس ﷺ کړی دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویله چي څه وخت چي یو ښوونکی وه متعلم هلك ته ووایي چي ووایه بسم الله الرحمن الرحیم ° هغه هلك هم بسم الله شریفه ووایي ، خدای پاك لیکي کاغذ د نجات د دوږخ څخه د هغه هلك پر نامه او د هغه هلك د مور او پلار په نامه او د معلم پر نامه . تفسیر یعقوب چرخي صفحه ۷ .

پوښتنه : ایا د بسم الله الرحمن الرحیم ° په ویلو سره کبیره ګنهونه هم بخښل کیږي ؟

جواب : د فقهي شریفي او تفاسیرو کتابونه وایي چې کبیره ګنهونه په توبه پوري مربوط دی او دا هم وایي چي هر ښه عمل یا قول چي په احادیثو شریفه وو کي یي بخښه د ګناهو راغلي وي ، مراد د هغو څخه

بخښنه د صغیره ګناهو ده ، اما د کبیره ګناهو د بخښني هم امید سته .
ولهذا قیل : به بها نمي بخشد ✣ و به بهانه مي بخشد
او په توبه د اخلاص چي پر شرائطو د توبي مشتمله وي یعني پر ګناه کولو پښیماني او د آئنده دپاره قصد او عزم کول چي زه بیا دا ګناه نه کوم او د خدای جل سلطانه بخښنه د کړي ګناه غوښتل ، ګناه کبیره یقیناً بخښل کیږي . ولي چي خدای پاك په ډیرو ځایو د قرآن مبارك په صیغه د مبالغي ځان ته (توّاب) ویلي دي . او بل دلیل دادی چي کافر په هره نوعه د کفر چي کافر وي او د هر عمر چي وي ووایي په صدق او اخلاص سره لااله الاالله محمدرسول الله . مسلمان هغه کافر خپل وروړ بولي او لور یا خور په نکاح ورکوي او که مړ سي جنازي ته یي ورځي . او خدای جل سلطانه وده ته اکبر الکبائر ګناه چي کفر وو وربخښي ، نو دي کافر څه وکړه ؟ صرف د کفر څخه یي توبه د صدق وکښل . نو مسلمان چي په صدق سره توبه د ګناه څخه وکاږي نو څرنګه به ارحم الراحمین عفو د ګناه کبیري نه ورته کوي . ولهذا ورد فی الحدیث النبوي ص : التائب من الذنب کمن لا ذنب له .

امیان خلګ وایي خدای ﷻ دي زموږ توبه قبوله کړه ، او درویش وایي چي خدای ﷻ دي موږ ته توفیق د توبي راکړي .

پوښتنه : که څوك د قرآنیت څخه د بسم الله منکر سي باید په نیز د حنفیانو کافر سي ولي چي ددوی په نیز خو جزء مستقل د قرآن ده او سره ددي چي فقهاء د احنافو یي کافر نه بولي ؟

جواب : په نیز د فقهاوو منکر د هغه آیت کافر دی چي په اجماع سره قرآن وي . او بسم الله شریفه اتفاقي قرآن نه ده ، ولي امام مالك رحمه الله یي قرآن

نه بولي بلکه ذکر یي بولي .

سـوال : جُنُب ته او حائضې ښځي یا نُفساء ته ویل د بسم الله الرحمن الرحیم په نیز د حنفیانو رح روادي او که نه ، سره ددي چې دغه مذکور کسان د قرآئت د قرآن شرعاً منع دي .

جواب : دغه کسان تلاوت د بسم الله په نیت د تبرك کولای سي ، نه په نیت د تلاوت القرآن . خزینه صفحه ۸ .

پوښتنه : دغه کسانو ته ماسوا د قرآن څخه د نورو اذکارو ویل روا دي ، لکه لااله الاالله ، سبحان الله وبحمده او نور ورته اذکار ؟

جـواب : په اتفاق د ټولو مذاهبو روادي . دغه رنګه دوی وچاته السلام علیکم او یا وچاته په وعلیکم السلام جواب وَرکولای سي . او دغه رنګه الحمدلله رب العالمین په قصد د شکر ویلای سي نه په قصد د تلاوت القرآن . خزینه . صفحه ۸۴ .

فائده : په اسرار مخزونه صفحه ۸۵ کي وايي : که یو سړی وه یوه ظالم سړي ته ورځي او یا یو جابر حاکم ته ، نو پنځوس ۵۰ واره دي بسم الله تر پایه پوري قبل الدخول ووايي . په برکت ددي آیت به هغه ظالم یا جابر پر ده مهربانه سي او دده هیبت به پر هغه پریوزي او د شر څخه د هغه به یي خدای پاك وساتي انشاء الله تعالی .

فائده : که سړی د یو پیراني یا بیهوش په غوږ کي څلویښت واره بسم الله الرحمن الرحیم ووايي ، نو پیرانی به سړی پریږدي . او بیهوشه به په هوش کي راسي .

فائــده : کــه څــوك بســم الله شـريفه د بيديـدو پـه وخـت کـي شـل ۲۰ واره ووايي ، پـه دغـه شپـه کـي د شـيطان ، پيـري ، غلـه او د نـابـبره مـرګ او هـر آفت څخه به په امان وي .

فائده : که څوك بسم الله شريف ډيره هره ورځ وايي رزق بـه يـي خـدای ﷻ پراخ کړي او په آسانه توګه به رزه ور رسيږي .

فائده : که څوك د يکشنبي په ورځ د لمر راختو په وخت کـي مـخ پـر قبلـه کښيني او بسم الله سره په عـدد د رسـولانـو ۳۱۳ واره ووايـي او سـل واره وروسـتـه درود شـريف هـم ووايـي خـدای جـل سـلطانـه بـه يـو نـا ببـره رزق ورکړي .

فائده : او کـه څـوك بسـم الله شريفه پـه حسـاب د ابجـد ۷۸۶ واره پـه ښـه اخلاص او حسن عقيده د هر حاجت دپاره چي په شرعه شريفه کـي روا وي ووايي ، خدای جلت قدرته به يي هغه حاجت ور پوره کـړي . او د ظالمـانو او دښمنانو څخه که بيريږي هغه به خدای پاك څني دفع کړي .

فائده : دپاره د تجارت د رباح او د ډيري ګټي دپاره کـه يـي څـوك پـه عـدد مذکور سره يي ووايي تجارت به يي رائح او رابح سي .

فائده : که يو سړی د بل چا د راجلبولو دپاره پـه عـدد مـذکور سره ووايـي هغه سړی به ورته حاضر سي . **وهذه الفوائد کلها فی شرح القدوري لهذا العبد العاصي ناقلاً من خ .**

فائده : په حديث شريف کـي راغلـي دي چـي آنحضـرت ﷺ وايـي چـي نـه رديږي هغه خواست چي په ابتداء کي د هغه بسم الله شريفه وويل سي .

Scanned by CamScanner

د تفسیر کبیر په اول کي د ابوهریره ﷺ په روایت داسي راغلي دي : چي رسول الله ﷺ ده ته وویله : یا ابا هریره چي ته اودس تازه کوي ، نو ته بسم الله الرحمن الرحيم ووایه ، یعني دمخه تر اوداسه ، نو په تحقیق سره ستا نیکی لیکونکي مَلَکي به استراحت ونه کړي . ستا د نیکیو د لیکلو څخه تر هغو چي ته د اودس څخه فارغه نسي . او چي ته د جماع دپاره ماینې ته ورځي نو بسم الله شريفه ووايه يعني د پرتوګانې تر خلاصيدو دمخه ، ولي حفظه ستا يعني كراما كاتبين ستا به ستا دپاره نيكى نوشته كوي تر څو چي ته غسل د جنابت كوي .

درویش محمد عبیدالله ایوبي قندهاري وايي : چي په فضائلو د بسم الله الرحمن الرحیم بي شماره حدیثونه او د امامانو د دین قولونه راغلي دي ، كه درویش اكثر ددغو خواصو په شرح كي د قدوري جلد اول كي هم راوړي دي ، لكن د ا تولي فائدي د هغه چا په برخه كيږي چي حسن عقيده او د زړه اخلاص او پر اقوالو د آنحضرت يي كلك او د شك څخه خلاص يقين وي . كه څوك مزيد تفصيل غواړي نو تفسير كبير د امام رازي رحمه الله او روح البيان او اسرار ومخزونه او يعقوب چرخي تفسير او نور كتابونه د احاديثو مباركه وو او د تفاسيرو دي مطالعه كړي . ومن الله التوفيق .

اوس د تفسير د سوره فاتحه پر لور . لك الحمد وبك نستعين .

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ①

تولہ ثناء او صفت خدای پاک لرہ دي چي رب او تربیہ کوونکی او ساتونکی د ټولو مخلوقاتو دی .

پوه سه ! چي دلته دري لفظ دي چي په هغو کي د علماوو رح قديماً و حديثاً اختلاف دی ، هغه دري لفظه : حمد ، شکر او مدح دي .

مختاره داده لکه سيدسند رحمه الله چي وايي چي حمد صفت کول دي د چا په ژبه سره پر يو ښه صفت چي هغه صفت د سړي په اختيار په ده موجود وي لکه چي سړی ووايي چي خدای پاك عالم دی ، قادر دی .

او شکر هم په اختياري صفت پوري خاص دی لکن په مقابل کي د نعمت ، نو که په زړه سره وي لکه د چا سره په مقابل کي د نعمت محبت قلبي کول ، يا په ژبه وي لکه په مقابل کي د نعمت د منعم احسان بيانول او يا په لاس او پښو د منعم خدمت کول .

نو حاصل دادی چي حمد په اعتبار د مورد خاص دی يعني مورد يي يوازي ژبه ده او اعتبار د متعلق عام . که نعمت وي او که نعمت نه وي . او شکر په اعتبار د مورد عام دی يعني که زړه وي او که ژبه او که اعضاء وي . او په اعتبار د متعلق خاص دی : يعني متعلق يي يوازي نعمت دی .

فبينهما عموم وخصوص من وجه فتفكر في الأمثلة الثلاثة التي يقتضيها العموم والخصوص من وجهٍ . والمدح يعم الاختياري وغيره كما في قولهم مدحتُ اللؤلؤ على صفائها.

پوه سه ! چي علامه تفتازاني رحمه الله په مطول کي وايي چي الف و لام د تعريف په الحمد کي دپاره د استغراق دي يه نيز د اهل سنتو يعني كل حمد سواء کان من ايّ حامد. خدای پاك لره دي . او لام دپاره د جنس دی په نيز د معتزله وو .

درويش وايي چي دا اختلاف پر يو تحقيق نحوي بناء دی ، ورنه په معنا کي فِرق راوړي ، ولي چي هر فرد د حمد خاص په خدای پاك پوري سي ، نو چونکه ماهيت د شي بيله ضمن د فرد په خارج کي نه پيدا کيږي ، نو ماهيت د حمد هم خاص په خدای جل جلاله پوري دی . او چي ماهيت د حمد خاص په خدای پاك پوري سي ، نو چونکه دغه ماهيت په ضمن د هر فرد سته نو هر فرد هم خاص په خدای جل جلاله پوري دی . **هذا هو المشهور وقد ذهب القاضی ثناءالله رحمه الله فی تفسيره المظهری الی احد هذين الاحتمالين وقال صاحب تفسير روح البيان الی احتمال آخر وقدّمه علی الاحتمالين المذكورين . وقال لامُه للعهد ای الحمد الكامل وهو حمدالله لِلّهِ كما فی مواضع عديدة من القرآن الكريم . او حمدالرسل او حمد كمل الأولياء.**

درويش وايي : چي ظاهر داده چي مراد د مصنف مذکور رحمه الله د عهد څخه عهد خارجي دی په قرينه د مُقام .

ولهذا إختلف العلماء فی ان قضية الحمدلله من أیِّ نوعٍ من القضايای المعتبرة فی المنطق .

درويش وايي چي تعيين د قضيه که په لام تعريف پوري مربوط دي يعني که لام د استغراق سي نو قضيه موجبه كليه ده . او که لام د جنس

سي نو قضيه مذكوره طبعيه ده . او كه لام د عهد خارجي سي نو قضيه شخصيه ده . او كه إحتمال د لام عهدذهني وي نو قضيه مذكوره مهمله ده متاخرينو ده چي په قوت كي د جزئيت ده.

سوال : ځرنګه اختصاص د هرحمد او يا د ماهيت د حمد په خداى پاك پوري صحيح دى او سره ددي چي سړى ووايي زيد عالم دى . يا عمرو سخي دى الى غيرذالك . نو دا ټوله خو حمد دى او د زيد او عمرو وغيرهما دى .

جواب : دغه محامد هم په حقيقت كي راجع وه خداى جل سلطانه ته دى ولي معطى د علم او د سخاوت وغيرهما هم خداى دى . **قال الله تعالى : والله خلقكم وما تعملون °**

پوښتنه :بعضي امامان وايي چي الحمد خو مبتداء ده او وصف دى او الله اسم ذات خبريه دى نو حمل د ذات پر صرف وصف ځرنګه روا دى ؟

جواب : دوى نه پوهيږي چي الله خو خبر نه دى بلكه متعلق د خبر دى . اصل خبر خو ثابت دى چي متعلق دى حرف جر دى. او ثبوت خو عام دى پر اعيان او صفات پر دواړو حمل كيږي . البته داسي سوال معقول دى چي لفظ د الله شرف ذاتي لري او حمد شرف وصفي لري ، نو بايد داسي وويل سي لله الحمد . ددي سوال جواب علامه تفتازاني رحمه الله وركړى دى چي شرف وصفي چي د مقام سره برابر وي پر شرف ذاتي ترجيح لري . چونكه دامقام مقام د حمد دى ، نو ددي كبله الحمد دمخه كړه سو . **لأ نهم قالوا البلاغة مطابقة المقال لمقتضى الحال .**

پوښتنه : بعض علماء وايي چي په الحمدلله كي دريم تعميمه سته او تخصيص سته . ايا دا خبره تر كومه ځايه پوري صحت لري او هغه دري ۳ تعميمه څه شي دي او تخصيص يي څه دی ؟

جواب : هو ، دا خبره صحيح ده او ډيره په زړه پوري ده .

اول تعميم د حمد دی چي لام استغراق يا جنس څخه فهميږي .

او بل تعميم د حامد دی يعني د هر حامد د خوا چي صادر سي ، كه خدای پاك وي او كه انس او كه ملائكه او جن وي . دا تعميم د ترك څخه د فاعل مفهوم سو يعني حمدتُ يا احمد مثلاً يي نه ووايه .

دريم تعميم د زماني دی چي اسميه جملي څخه چي مقيد په زماني پوري نه ده وفهميدی .

او تخصيص د لام جاره څخه وفهميدی . وفيه نظر وله جوابٌ فتدبر.

پوه سه ! چي جمله د الحمدلله د جوامع الكلم څخه يعني چي سړی تفصيلاً په زرو اوصاف د خدای جل شانه بيان كړی . جمله د الحمدلله ټولو ته شامله ده او د ټولو ثواب پكښي درج دی .

پوه سه ! چي جمله دحمد پر حيات او علم او قدرت او اراده د خدای ﷻ دلالت كوي لأن المستحق للحمد لايكون الا من هو موصوفٌ بالصفات الاربعة المذكورة.

فائده : په الحمدلله كي خدای جل شانه استحقاق ذاتي د حمد ثابت كړی او رب العالمين سره استحقاق فعلي ځان ته ثابت كړی . نو دا ماده د اجتماع د حمد او د شكر ده . او شكر د نعمت لازم دی او خدای ﷻ وعده د مزيد د هغه نعمت كړي ده چي شكر پر وويل سي . قال عزَّ من

قائلٍ : ولَئن شکرتم لأزیدنکم . اما د عُهدي د شکر ځان ایستل اسانه کار نه دی . قال الله جل شأنه : وقلیلٌ من عبادی الشکور° .
سعدي شیرازي رحمه الله وایي :

عطائیست هر موی ازو بر تنم ∴ چگونه بهر موی شکري کنم

پوه سه ! چه اصل الاصول د نعمتو د دنیا او آخرت ایمان دی چي ددي نعمت سره ابدي دوږخ حرام دی . نو باید مسلمان د نعمت د اسلام په هر آن شکر ووایي او هر وخت په ویلو سره د لااله الاالله محمدرسول الله سره ایمان تازه کړي . او دخدای ﷻ څخه خاتمه د ژوند پر ایمان وغواړي .
رَبِّ الْعَالَمِيْنَ° هغه خدای چي تربیه کوونکی او ساتونکی د ټولو عالمیانو دی .

پوه سه ! چي رب العالمین نعت نحوي دی د الله د ا رب اما صفت مشبه او یا په معنا د تربیه مصدر دی .
پر اول تقدیر یي حمل حقیقتاً دی او پر دوهم تقدیر یي جمل مُبالغتاً دی . مثل زیدعدلٌ . او د تربیت معنا رسوَل دي دي د شي وه کمال نوعي ته تدریجاً لکه چي حیوانات چي د پیدائښته وروسته وه کمال نوعي ته په بدن تدریجاً خدای پاك رسوي .
ددي آیت مبارك څخه دا معلومه سوه چي عالمیان لکه چي په ابتداء کي دخدای ﷻ وه ایجاد ته محتاجه دي په بقاء کي هم ورته محتاجه دي . قاله المظهري والبیضاوي . او عالمین جمع ده د عالم . عالم ټوله ماسوی د خدای ﷻ وایي ، په دي سبب چي علامه دی پر وجود د قادر صانع رازق جل سلطانه لکه خاتم او طابع .

قال السعدي قدس سره :

برگ درختان سبز درنظرهوشیار ✣ هرورقیست دفتري معرفت کردگار

او جمع راوړل یعني عالمین په اعتبار د ملاحظه د اجناسو د عالم ده . لکه عالم السموات ، عالم الارضین ، عالم الحیوان ، عالم النبات ، عالم الجمادات ، عالم الملا ئکة ، عالم الجن الی غیر ذالك .

ما داسي وویل چي په ملاحظه د اجناسو ، ولي چي اشخاصو ته په عرف کي عالم نه وایي . نو زید عالم نه دی بلکه فرد د عالم دی چي انسان دی .

پوه سه ! چي مراد د جنس څخه منطقي نه دی . بلکه جنس اصولي دی، چي معنا یي داده : **کلی مقول علی کثیرین مختلفین بالأغراض فالإنسان جنسٌ عند الأصولیین لا عند المنطقین . لانهم یعرفون الجنس کلـيٌّ مقولٌ علی کثیرین مختلفین بالحقائق . الخ**

سوال : په علم صرف کي وایي چي جمع په واو او نون یا یاء او نون په ذوی العقول پوري خاصه ده . او اجناس د عالم خو ټوله ذوی العقول نه دي ؟

جواب : هو، لکن په دي ځای کي تغلیب ذوی العقول ته چي انس او ملائکه او جن دي په اعتبار د شرافت ددوی ورکړی ده پر غیر د ذوی العقولو باندي . او بعض مفسران رح وایي چي عالم نوم خاص د ذوی العقول مذکوره وو دی او شموله وه نورو ته استباعاً دی .

درویش وایي چي دا تفسیر دلغتو د کتابو سره برابر نه دی .

فائده : احاطه علمي پر ټوله عالم شان دی د خالق القوي والقدر . حتی هیڅ نبي او هیڅ ملکه وغیره احاطه علمي پر ټولو مخلوقاتو د عالم نه لري . قال الله تعالیٰ : ومایعلم جنود ربك إلاهو

وهب بن منبهه رحمه الله وایي چي : خدای پاك اتلس زره عالمه پیدا کړي دي الدنیا عالم منها . او آباتي د مځکي نسبت وه ښارو او مځکو ته لکه یوه خیمه چي په صحراء کي ولاړه وي . روح البیان په بعض تفصیل سره ددغو عالمیانو بعضي بعض ددوی ذکر کړي دي . إن شئت فراجع إلیه .

الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ﴿٢﴾

معنا ددي دوو مبارکو نومانو دخدای پاك د بسم الله په تفسیر کي تیره سوه .

قاضي ثناء الله رحمه الله په تفسیر مظهري کي وایي چي راوړل ددي دوو نومانو په الحمد لله کي دلیل ددي دی چي بسم الله جزء د الحمد لله نه ده ولي تکرار لازمیږي . لکن قاضي بیضاوي شافعي رحمه الله وه دي ته ښه معقول جواب ورکړی دی او مصنف د روح البیان که څه هم حنفي دی مګر د انصاف په منظور یي دغه دلیل ته جواب ورکړی .

پوه سه ! دخدای جل سلطانه د رحمت انتهاء چاته نه ده معلومه . بطور مُشت نمونه خروار . دا دوي قصي واوره :

د ذوی النون المصري رحمه الله څخه روایت دی . چه یوه ورځ زه مضطرب الحال وم ، نو د رود نیل وه غاړي ته ووتم ، که څه ګورم یو غټ لړم د نیل وه خواته په منډه روان دی ، نو زه په پسي سوم چي دا لړم څه کوي چي د رود نیل په خوا په ځغاسته روان دی . لړم چي د رود نیل غاړي ته

ورسیدی ، یوه غټه چنګښه د رود په غاړه کي ورته ولاړه وه ، لړم يي پر شا سپور شو ، نو زه هم په کښتی کي پسي سپور سوم چي ددي غریب حال تحقیق ځان ته معلوم کړم . چنګوښي لړم هغه بلي غاړي ته د نیل ورساوه او زه هم په کښتی کي . پر هغه بله غاړه یو ځوان په خواږه خوب بیده دی او د بل طرف څخه یو غټ مار پر را روان وو ، لړم چي ور ورسیدی د مار سره په جنګ سو او یو پر بل یي د زهرو ګزارونه سره کول آخر الامر دواړه مړه سوه او ځوان هغه ډول بیده وو . درویش وایي چي دی عظیم رحم ته د خدای ﷻ وګوره چي په یوه دښمن بل دښمن د ځوانه څخه دفع کوي .

او په عجانب المخلوقات کي یي راوړي دي چي د کارګه بچی چي د هګی څخه راووزي ، سري غوښي وي او مور یي ځندي وتښتي او غماشي پر راجمع سي او دا بچی هغه غوماشي خوري تر هغه وخته پوري دا رزق غیبي روان وي څو د ولد الغراب تولـه بدن په بوڼکو پټ سي . وروسته یي مور ورته راسي او دواړه سره په هواسي .

پوښتنه : څه سبب دی چي مصنفین د کتابو او رسالو په اول کي تر بسم الله وروسته حمد د خدای ﷻ وایي په رنګارنګ جملو او عبارتو سره ؟

جـواب : په حدیث شریف کي چي روایت یي ترمذي او امام نواوي او نورمحمد په حاشیه د عبدالغفور کي کړی دی داسي راغلي دي چي هر هغه کار چي درلودونکی د شرافت وي او شروع د هغه کار په حمد د خدای ﷻ ونسي هغه کار به ابتر یعني بي برکته به وي او شك نسته چي تصنیف ښه کار دی .

سوال : په ډیرو کتابو کي حمد دخدای ﷻ نه لیدل کیږي حتی په دیني کتابو کي لکه بخاري شریف ، ترمذي شریف او کافیه وغیره کي ، نو دغه مصنفان ددغه صحیح حدیث څخه څرنګه مخالفت کوي ؟

جواب : مامور به په حدیث شریف کي خو ابتداء د کار په حمد د خدای ﷻ عام تر دي چي لیکنه هم ورسره وي او یا صرف په خوله وي ، نو دغه مصنفانو د خولي پر حمد ویلو کفایت کړی دی ، کتابت یي نه دی ورسره کړی ، نو مخالفت د حدیث مذکور پر دوی نه دی لازم . د شرح جامي دریم مخ مطالعه کړه . او ددغه سوال نور جوابونه هم سته چي د بخاري شریف د اول مخ په حاشیه کي راغلي دي . او درویش ډیر جوابونه د سوال مذکور په فیض الصمد کي چي حاشیه د درویش پر نورمحمد د عبدالغفور ده هلته یي مطالعه کړه .

پوه سه ! چي د بسم الله الرحمن الرحیم په بیان کي د الرحمن الرحیم بیان تیر سو .

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٣﴾

پوه سه ! چي مالِك او مَلِك دواړه قرائت متواتره دي ، نو ترجيح وه يوه ته پل بل باندي صحيح نه ده . كذا فی التفسير المظهري . ثم معناهما واحد وهوالرب . لكن حق داده چي مَالِك د مِلك څخه بكسر الميم څخه مشتق دی چي معنا يي په فارسي خاوند ده . كما يقال مالِكُ الدار ، ورب الدار يعني خاوند د سرای . والمُلك مشتق د مُلك څخه بضم الميم دی چي د مَلِك معنا سلطان او بادشاه دی . دا دواړه صفت د خدای پاك دي .او اضافت د مالك وه يوم الدين ته اضافت دی وه ظرف ته يعني ظرف په ځای کي د مفعول درولی دی . نو اصل داسي وو : مالِكُ الامور فی يوم الدين . او مراد د يوم الدين څخه په اتفاق ورځ د قيامت ده .

ځوك د دين معنا په جزاء سره کوي ، كما فی المثل المشهور : كما تُدِينُ تُدَانُ ای كما تفعل تُجَازي . قال المظهري وهو حديث مرفوع ايضاً رواه ابن عدی فی الكامل لكن سنده ضعيف .

او مجاهد رحمه الله وايي چي معنا د يوم الدين ، يوم الحساب ده وهو صحيح ايضاً ، ولي په دي ورځ حساب د خلگو سره کيږي . او بعض مفسران يي په معنا د يوم القهر بولي . او بعض وايي چي دين په معنا د طاعت دی . ځوك وايي په معنا د اسلام دی. وكل ذالك صحيحٌ .

پوه سه ! چي مالك يا مَلِك اوس په دنيا کي هم خدای پاك دی ، نو د يوم القِيامه د تخصيص څه معنا ده ؟

جواب : چي په دي دنیا کي مَلك او مالِك پر غیر د خدای ﷻ هم اطلاق روا دی که څه هم مجازاً دی . او په ورځ کي د قیامت یي مجازي اطلاق پرغیر د خدای ﷻ هم قطع کیږي . **قال الله تعالی : لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؟ لِلّٰهِ الواحدِ القهار**°

پوه سه ! یوم په عُرف کي د حکماوو او په عُرف عام کي وه د راختو څخه د لمر بیا تر لویدو پوري ده . او په عُرف د شرع شریفي کي د راختو څخه د صُبح صادق بیا تر لویدو پوري د لمر ده . لکن مراد په آیت کریمه کي ځني مُطلق وخت دی . **لعدم الشمس فی یوم القیامة** . روح .

فائده : اګرچه قاضي ثناء الله په تفسیر مظهري کي وایي چي مالِك او مَلِك یو پر بل ترجیح نه لري لکن صاحب د روح البیان او معاني ترجیح د مالِك پر مَلِك باندي وایي ، په سبب د هغه حدیث صحیح چي علیه السلام وایي : **من قرأ القرآن کُتب له بکل حرفٍ عشر حَسَناتٍ و مُحیت عنه عشر سَیِّئَاتٍ و رُفِعَتْ له عشر درجاتٍ.** اوشك نسته چي مالك پر ملك باندي یو حرف بالا دی . او بل دا چي قرائت د حرمینو شریفینو هم مالك دی . او بعض قراء چي د ملك قرائت راجح بولي هغه وایي چي ملك ابلغ دی تر مالك ، ولي چي په مملکت کي ملك او سلطان یو سړی وي . او مالکان د شیانو په زرو او لکو وي . لکن درویش وایي چي په دلیل عقلي مقابله د حدیث نبوي ﷺ مذکور نسي کیدای . **والله أعلم بالصواب.**

فائده سنیة : حکمت د الله جل سلطانه په تاخیر د جزاء الی یوم القیامه دادی چي چاره نسته د فرق څخه په مابین کي د مُحسن او د مُسیئ . او د مطیع د فرمان الهي او د عاصي د امر الهي او د کافر او د مومن لیظهر

Scanned by CamScanner

العدل الإلهي. او دا فرق په دي دنیا کي چي دارالامتحان الاختیاري ده امکان پذیر نه دی ، ولي په دي دنیا که یو کافر په سبب د کفر یا مُسئ په سبب د اسائت او عاصي په سبب د عصیان په اور کي خدای پاك واچوي او مقابل ددوی په جنت کي ، نو ایمان او احسان او اطاعت ضروري او بدیهي ګرخي او سلسله د امتحان الهي قطع ګرخي ، فلابد لذالك المذکور من دارٍ اخری ، چي هغه یوم القیامه ده ، یعني د تکلیف الهي دوره پای ته ورسیږي او د امتحان الهي نور ځای پاته نسي . نو به چاته عُذر نه وي پاته ، نو هر چاته په اندازه د اعمال حسنه وو او سیئه او ایمان و کفر قادر متعال جزاء ورکړي . کماقال الله تعالی : لیجزی الذین اساءوا بماعملوا ویجزی الذین أحسنوا بالحسنی ° وقال أیضا : أم نجعل الذین آمنوا وعملواالصالحات کالمفسدین فی الارض ام نجعل المتقین کالفجار ° تفسیر کبیر جلداول مع زیادةٍ من العاصي .

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٤﴾

خاص خدایه ستا عبادت کوو او خاص ده تا څخه کومک او توفیق او یاري غواړو په ټولو مهماتو کي خصوصاً په امورو کي د عبادت ستا.

درویش وایي : چي مصنف د تفسیر خازن محی السنه رحمه الله په خپل تفسیر کي وایي : والعبادة اقصى غاية التذلل من العبد ونهاية التعظيم للرب سبحانه وتعالى لأنه العظيم المستحق للعبادة ولاتستعمل العبادة الا فی الخضوع لله جل جلاله لأنه معطی اعظم النعم . وهی ایجاد العبد من العدم الى الوجود ثم هداه الى دنيه الى غيرذالك فكان العبد بالخضوع والتذلل له تعالى آه .

درویش وایي چي بعض علماء مخالف چي وایي که یو سړی د بل لاس مچ کړي یا یي پښي ور مچ کړي ، دا هم عبادت دی او دا مشرك دی .
غلطه خبره ده ، ولي د عبادت په معنا کي تعظيم الرب ماخوذ دی . كما سمعتَ من كلام الخازن رحمه الله وايضاً ده رحمه الله وويل ولاتستعمل الخ ، نو څرنګه لاسونه او پښي د بنده مچول عبادت دی . وقال المظهري فی تفسيره والعبادة أقصى الخضوع والتذلل. آه درويش چي اقصى الخضوع والتذلل هو وضع العضو الشريف وهوالوجه على التراب كما كان يفعله المشركون لآلتهم . فمن أين تقبيل اليد والرِّجل من اقصى الخضوع والتذلل .

پوښتنه : مخالفین وایي چي د لاس او د پښو په مچولو کي تعظیم د غیر الله دی او تعظیم د غیرالله شرك دی ؟

جواب : دا حکم علی الاطلاق غلط دی ، ولي چي صحابه کرامو رضی الله عنهم ده رسول کریم ﷺ تعظیم په اعلی درجه کي کاوه حتی په حدیث صحیح کي راغلي دي انهم کانوا لایحدون النظر الیهﷺ وفی حدیث واقعة الحدیبیة الطویل انه علیه السلام لایتخم ولایبزق الا وقع فی کف رجلٍ من الصحابة ﷺ ویدلك به وجهه . وهذا غایة من التعظیم . وقدوقع فی حدیث طویل آخر : چي سعد ﷺ چي پر خره سپور راغلی ، علیه السلام وه صحابه کرامو ﷺ ته وویل : قوموا الی سیدکم . او دا ولاړه وه سعد ﷺ ته دپاره د تعظیم دده وه . وقدورد فی حدیث الترمذي قال علیه الصلوة والسلام : من لم یرحم صغیرنا ولم یوقر کبیرنا ولم یجل عالمینا فلیس منا . وتوقیر الکبیر و تبجیل العلماء لیس الا لتعظیمهم . وایضاً الأولاد مأمورون شرعاً بتعظیم الوالدین ، والمتعلمین بتعظیم الأساتذة ، فکیف یکون التعظیم علی الإطلاق شرکاً ، بل الشرك هو التعظیم علی طریق العبادة و تفسیر العبادة قد مَرَّ. او داسي تعظیم د شان څخه د مومن لغیرالله نه دی . وقد صح چي امام مسلم رحمه الله د امام بخاري رحمه الله وه زیارت او ملاقات ته راغلی . او امام بخاري رحمه الله یي په مابین العینین کي مچ کړی او ورته وي ویل . دَعني أُقبِّلُ رجلیك. نو دا تعظیم د بخاري رحمه الله نه وو .

فائده : د الحمدلله څخه بیا تر دي ځایه پوري ابتدائي حالات د عارف بیان سول چي حمد د خدای جل جلاله او صفات کریمه د خدای جل سلطانه وه . اوس ګویا په دغو صفاتو سره خدای جل جلاله ته حاضر سو او د بنده د خطاب په لهجه وایي : یامَن هوموصوف بالصفات المذکورة نَخُصُّكَ بالعبادة و

لانعبد غيرك .

فائـــده : د عـادت سره د عربو سم دوى په خپلو خبرو كي نفنن يعني تجديد كوي حتى چي د غيبت څخه وه خطاب ته به يي عبارت نوى كوى. وهكذا من التكلم الى الخطاب والغيبة ، ومن الخطاب إلى الغيبة والتكلم. نو دا شپږ وجهي د تفنن فى العبارت چي د ټولو مثالونه په مطول او مختصر كي مذكور دي .

ماقال صاحب المدارك وصاحب المظهري رحمه الله . نو اياك نعبد آه چي تر غيبت وروسته د متكلم صيغه راغله ، د قسمه څخه د تفنن فى العبارة ده .

فائده : تقديم د مفعول چي اياك دى پر عامل د هغه چي نعبداو نستعين دى دپاره د تعظيم د مدلول د اياك چي ذات دپاك الهي دى . او بل دپاره د حصر لأن تقديم ماحقه التأخير يفيد الحصر كما فى علم المعاني . قال ابن عباس في تفسيره معناه نعبدك ولانعبدغيرك.

پوښتنه : قاري د الحمدلله آه خو يو سړى وي ،نو ضمير د متكلم مع الغير وه چاته راجع دى ؟

جـواب : په روح البيان كي وايي چي ضمير د نعبد و نستعين راجع وه قاري او هغه ملكي چي دده سره دي چي (حفظه) يي بولي او حاضرينو ته د جماعت په لمانځه كي ، نو په دي كي اشعار دى پر التزام د لمانځه د جماعت چي سُنت موكد بلكه واجب دى . كما فى فتح القدير . او يا ضمير راجع وه قاري او ټولو مومنانو ته دى ، نو فائده ددوى داده چي قاري ګويا خپل عبادت او خپل حاجت غوښتنه درج كړه د نورو مومنانو

په عبادت کي . او خپله حاجت غوښتنه يي درج کړه د نورو په حاجت غوښتنکو په حاجت غوښتنو کي ، نو د کريم بادار په دربار کي به يا دغه ټوله اجتماعي عبادات او ټولي اجتماعي دعاګاني به يا رديږي او يا به ټوله قبليږي . ولي سخي سړي ته دوه يا دري سائلان يو ځای ودريږي او شی لله ځني وغواړي ، نو دا سړی بيا ګردو ته جواب ورکوي . او يا به هر يوه ته يو څه په لاس کي ور ايږدي . نو خدای جل سلطانه چي کريم مطلق دی اولی او اخری په دغسي معامله کي دی . او عبادت چي انفرادي وي يا سوال د خدای جل شانه څخه په انفرادي توګه وي ، نو حال د عابد او حال د سائل خدای جل سلطانه ګوري ، يعني وه اخلاص ته د عابد او ښه عقيدي ته د سائل . نو که دده عبادت لائق د قبليدو وو قبول به يي کړي او که رد وو رد به يي کړي ، او دغه رنګه درخواست د سائل به يا کريم بادار قبول کړي که پر شرائطو د قبول برابر وو او يا به يي نه کړي قبول .

افسوس بعضي کسان چي ځانو ته موحدين وايي لکه وهابيان وغيرهم .

دوی وايي چي دعا پس له سنتو په اجتماعي ډول بدعت ده . ددوی عوام بدعت ته د حرام په سترګه ګوري . ولي د بدعت ترجمه قصداً دوی نه ورته کوي ترڅو چي عوام ددوی هغو علماوو ته چي تر سنتو وروسته دعاء په اجتماعي ډول کوي په نظر دکراهت او د عداوت وګوري او د هغو وه نصيحت او خبروته غوږ ونه نيسي .

ګرانو لوستونکو! دوی وه خپلو عوامو ته وايي چي په اجتماعي ډول دعاء وروسته تر سنتو د عليه السلام څخه نه دي ثابت سوي . نو که دعاء ښه کار وايي ، نو عليه السلام به کولای .

درويش وايي که دوی د اجتماعي دعاء څخه د عليه السلام مطلقًا منکر وي نو دا ددوی غټه غلطي ده ولي په استسقاء کي عليه السلام

اجتماعي دعاء کړي ده . رواه البخاري ومسلم وغيرهما . او که هغه اجتماعي دعاء دوی مني او دوی مخصوص بعدالسنن دعاء څخه منکر وي ، نو بيا بدعت ولي ورته وايي ، ځکه د بدعت ټولو علماوو رح دا معنا کړي ده چي په شريعت نبوي ﷺ کي هيڅ اصل نه لري . اجتماعي دعاء خو په شريعت کي اصل لري لکه په استسقاء چي دوی هم مني . او تر فرضي لمنځو وروسته چي عليه السلام دعاء نه کوله په اجتماعي ډول د هغه جواب دادی چي ده عليه السلام به بعض کارونه خوښ وه لکن نه به يي کوله کراهةً أن يتخذوا العمل المذكور سنةً. زه وه دوی ته وايم : چي عليه السلام په اجتماعي توګه ولي تراويح تر درو شپو بالانه دي کړي او خلګ يعني صحابه ﷺ يي ده اجتماعي نفلو يعني تراويحو څخه پس له درو شپو منع کړه او موږ يي اوس په اجتماعي ډول هميشه کوو فما هو جوابكم؟ فهو جوابنا.

او بله خبره داده چي آيت مبارك د دعاء په باره کي مطلق راغلی دی . أدعوني أستجب لكم. يعني په اجتماع او انفراد نه دی مقيد. والقانون ان المطلق يجرى على اطلاقه مالم يمنع عنه مانع . والمانع الشرعي غير موجود كما سمعت آنفا.

درويش وايي چي د اجتماعي دعاء کولو په هر وخت کي ما په تفصيل په خپله رساله سره د دلائلو ذکر کړی دی چي هغه رساله که څه هم په عليحده توګه نه ده چاپ سوي لکن د خيالي پر لوی بياض چاپ سوي ده هغه چاپ خيالي په کتب فروشانو کي د کوئټي د ښار دستياب کړه . انشاء الله تعالى اطمنان به دي حاصل سي .

فائده : امام حجة الاسلام په خپل کتاب اربعین کي عبادات لس ښوولي دي يعني دغه عبادات وه غير ته د رب جل سلطانه نه دي روا . الصلوة ، والزكوة ، والصوم ، والحج ، وتلاوة القرآن ، وذكرالله فى كل حالٍ ، وطلب الحلال ، والقيام بحقوق المسلمين ، وحقوق الصحبة ، والأمربالمعروف والنهي عن المنكر ، و إتباعَ السنة النبويةِ .

پوه سه ! چي متابعت د سنت نبويه صلى الله عليه وسلم د ټولو نيكو كارو كيلي ده . او علامت د محبت د خدای جل ذكره دی . قال الله تعالى: (قل إن كنتم تحبّون الله فاتبعوني يحببكم الله) قال المولى الجامي رحمه الله الباري : يا بنى الله السلام عليك إنماالفوز والفلاح لديك.

گر نرفتم طريق سنت تو ÷ هستم از عاصيان امت تو

مانده ام زير بار عصيان پست ÷ اُفتم از پای اگر نگيري دست

درويش وايي : وهابيه او هم مسلك ددوی به وايي چي دا نداء وه غائب ته او دا كومك غوښتنه د اهل قبور څخه ناروا ده .

شهانه فائده : د مومن كامل بايد داعقيده وي چي معطي د ټولونعمتو خدای عزوجل دی او شافي د ټولو امراضو هم دی دی جل سلطانه او ښوونكى د ټولو علمو هم دی دی و بس . ددغه عقيدي سره سره كه څوك دپاره د قرض يا صدقي د يو غني سړي كومك وغواړي د اياك نستعين سره منافات نه لري . ولي چي دده دعقيدي پر موافق دا يو سبب ظاهري او مجازي دی .

او دغه رنګه كه مومن ته يو مرض پيښ سي نو يو طبيب ته او دواء

ظاهري تـه رجـوع وکړی او یـا وه دواء بـاطني تـه جي استشـفاء بـالقرآن د رجوع وکړي ، دا هم د اياك نستعين څخه رجوع نه ده.

او دغه رنګه که یو سړی دپاره د زده کړي د علم ظاهر وه يو عـالم تـه ده قرآن مبارك يـا د حـديثو مباركـه وو او د نـورو علـوم دينيـه وو رجـوع وکړی . دا هم د اياك نستعين سره منافات نه لري .

او يـا يـو سړی دپاره د تحصيل د علومو باطنه وو يو شيخ کامـل او مکمل ته سر د عجز کښته کړي ، دا هم د ايـاك نستعين سره منافـات نـه لري . درويش وايي چي شايد دا آخر صورت به مخالفين نه مني .

او يـا سړی د حسـن عقيـدي د کبلـه د اهـل الله وه قبـورو تـه ورسـي او استمداد ځندي وغواړي دا هم د اياك نستعين سره منافات نه لري . لکن مخالفين دا سراسر مشرك بولي والعياذبالله .

درويش وايي : چي صوفيه کرام رح ټوله او حقيقي سني علماء د ظاهر دا استمداد روا بولي .

امام ابوحامد محمد الغزالی رحمه الله په احياء العلوم کي تصريح پـه کـړي ده . او مجددالف ثاني رحمه الله په مکتوبـات شريف کـي پـه دي سره تصريح کړي ده . بايد ووايو :

الشمس شمسٌ و ان لم يرها الفرير ✣ والعسل عسلٌ وان لم يجد طعمه فاه المرير

مخالفان دونه دلاوره دي چي دوی وايي کـه يـو سړی پـه نيت د قبرانـو دسيدالمرسلين ﷺ وه مديني منوري ته که څه هم په ايامو کـي د حـج وي سفر وکړي هغه مشرك دی والعياذبالله . نـو دداسـي خلګـو څخـه نـه ګيلـه په کارده او نه بحث ورسره کول کومه فائده لـري . ولـي چـي دا نشـه ددوی د دماغو څخه نه وزي . په قيامت به معلوم سي حق او باطل .

اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ۝٥

مونږ ته هدایت وکړي د هغه لارې چې په شرعي لحاظ سمه لار وي.

پوښتنــه : الحمدلله شریفه پـه هر لمانځه کي هم علیـه السلام او هم صحابه کرامو او هم ټوله اولیاء تلاوت کوي . بلکه ټوله مسلمانان ، نر او ښځي او دوی پر هدایت دی چي دین د اسلام دی . نو سوال د هدایت دڅه دپاره کوي ، او علماء رح وایي چي طلب د شي چي سړي ته حاصل وي لغوه دی ؟

جواب : چي دا سوال دی د ثبات او دوام تر وخته د موت پر هدایت حاصله باندي . او دا معلومه خبره ده چي همیشه توب پر هدایت علیحده دی د هدایت څخه . یعني په دي سوال کي مطلب نجات غوښتنه د ارتداد څخه والعیاذبالله .

او بل جواب دادی چي مراتبي د هدایت الهي هیڅ پای نه لري ، وفوق كل مرتبةٍ من الهداية هدايةٌ أخرى اعلى من الهداية الحاصلة . نو ګویا هر لوستونکی طلب د مزید هدایت کوي .

پوه سه ! چي جمله د اهدنا بیان دی د هغه شي چي په ایاك نستعین کي قاري وغوښتی ، نو ګویا د جانبه د رب العزت وویل سول : کیف نعینك؟ نو قاري وویله : إهدناالصراط المستقيم . او انبیـاء علیهم السلام طلب د ثبات پر هدایت کړی . کما قال یوسف علیه السلام : توفني مسلماً. او صحابه کرامو رض په خپله دعاء کي ویله : وتوفنا مع الأبرار . او ویل یي: ربنا لاتزغ قلوبنا بعد إذهديتنا. ولي پر ظاهر الحال الموجود اعتماد نه دي

کول په کار . چي مآل او آخر د کار نه دی معلوم . ألا ترى الى ماعرض لإبليس و برصليصا و بلعم بن باعورا فی آخر الامر نجانا الله تعالی منه. خصوصاً په اوسني زمانه کي چي دين په دنيا خرڅول او دين په چوکي خرڅول او په صفو کي د کفارو دريدل دپاره د جنګ دمسلمانانو رواج ګرځيدلي دی . او د عوامو څخه وه خواصو ته يي تجاوز کړی دی . وفی المثنوي .

صد هزار ابلیس و بلعم در جهان ❖ همچنین بودست پیدا ونهان

این دورا مشهور گردانید آله ❖ تاکه باشند این دو بر باقي گواه . تحقیق الهدایة

پوه سه ! چي اهل سنت وايي چي هدايت دلالت موصله دی وه مقصود ته، يعني چي يو سړی وه بل ته د حق او اسلام لار وښيي او هغه بل سړی وه هغه حق ته هم ورسيږي . او معتزله وايي چي هدايت ارائة الطريق دی يعني صرف لار د حق بيانول او ښوول ، که هغه سړی وه حق ته ورسيږي او که نه . او په بعض کتابو کي وايي چي حال د مذهبينو بالعکس دی يعني اول د معتزله وو مذهب دی او دوهم د اهل سنتو مذهب دی .

په هر صورت پر اول مذهب دا سوال وارديږي چي په قرآن شريف کي راغلي دي: إن هذاالقرآن يهدي للتي هي أقوم . او په دي کي شك نسته چي قرآن مبارك خو صرف ارائة الطريق کوي . ايصال وه حق ته دخدای جل جلاله کار دی .

اول مذهب والا جواب ورکوي چي په آيت مذکوره کي د هدايت معنا مجازاً ارائة الطريق دی والإختلاف إنما كان فی المعنی الحقيقي للهداية .

او پر مذهب ثاني دا سوال واردیږي چي خدای پاك وه علیه السلام ته خطاب کړی دی هغه وخت چي ده علیه السلام اکا د ایمان راوړو څخه انکار وکړی یعني ابوطالب چي دده ﷺ اکا وو او دده ﷺ سره یي ډیر ښه کړي وه ، ډیر غمجن سو .إنك لاتهدي من أحببت . الآية. او شك نسته چي علیه السلام تر آخري لمحي پوري د ژوند د ابوطالب وه ده ته إرائة الطريق کاوه ، نو نفي د هدایت د (من احببت) څرنګه د علیه السلام څخه صحیح کیږي . اهل مذهب ثاني وايي چي په آیت متلو کي هدایت په معنی د ایصال الی الحق دی مجازاً . لکن درویش وايي چي جواب مذکور مشترك دی بین المذهبین فلا يفيد احدهما .

او بعض علماء وايي چي بعض علماء وايي چي لفظ د هدايت مشترك لفظي دی په مابين کي د مذکوره دوو معناوو ، نو استعمال يي په دواړو معناوو کي صحيح دی .

سوال : د مشترك لفظ په هره معنا کي چي مستعمليږي قرينه غواړي . فماالقرينة؟

جواب : که هدايت وه مفعول ثاني ته بيله حرف جره متعدي وو لکه اهدنا الصراط المستقيم ° نو معنا يي دلالت موصله ده . او که په واسطه د حرف جر متعدي وو نو يي معنا ارائة الطريق ده . نحو إنَّ هذا القرآن يهدي للتي هي أقوم ° أی يهدي الناس فالمفعول الأول محذوف. نو په هغه آيت کي چي د ابوطالب په باره کي وارد دی تقدير دابسي دی : إنك لاتهدي الحق من احببت ° فمعناه الايصال ولذالك يصح النفي عنه ﷺ .

درویش وایي : ولایخفی مافی توجیه بعض العلماء من التکلف. نو صحیح جواب هغه دی چې قاضي بیضاوي رحمه الله وایي چې معنا د هدایت الدلالة بلطفٍ ده . یعني عام تر دي چې ایصال ورسره وي او که نه . چې حاصل د جواب دادی چې هدایت مشترك معنوي دی . فیصح استعماله فی کل واحد من المعنیین بقرینة المقام . وهذاالجواب خال عن التکلف. او دا مختاره کړې دی صاحب د تفسیر مظهري .

پوه سه ! چې صراط په صاد سره او په سین سره دواړه روا دی . او مراد د مستقیم څخه هغه لار ده چې ده افراط لکه په دین کي د موسی علیه السلام چې وو لکه پنځوس لمنځونه په شبانه روز کي ، او زکات یي څلرم د مال وه ، او جامه چې به یي مرداره سوه په اوبو نه پاکیده بلکه هغه نجس ځای به یي څندي پري کاوه ، او لمنځونه ددوی چې رسیدګي د مسجد به یي کیدای سوای بیله مسجده نه وه روا ، او د حائضي ماینې سره په یوه ځای بلکه په یوه خونه کي بیدیدل او خوراك او څښاك ورته حرام وو . الی غیر ذالك من الشدائد التی فی دین الیهود.

او تفریط لکه په دین کي د عیسی علیه السلام چې دومیانه وي وهو الشریعة المحمدیة ﷺ والدین الاحمدي ﷺ.

او دغه رنګه زموږ شریعت متوسط دی په مابین کي د عقل محض لکه عقول د فلاسفة الإشراقیین منهم والمشائین حیث لایلتزمون اتباع الدین السماوي ، بل یتبعون عقولهم .

او په مابین کي د عشق دخدای جل سلطانه بلامراعة ظاهر الکتاب والسنة کما کان لمنصور حیث قال الحق وغیره من المجذوبین.

او توسط په دي لار کي داسي دی چي اول سړی سلوك په اذکارو او په عباداتو سره مختاره کړي او وروسته مقام ته د جذبي ورسیږي چي په داسي کولو سره هم مراعات د ظاهر د شریعت مطهره په وخت د سلوك او هم عشق الهي په وخت د جذبي دواړو سره جمع کیږي . کما للعلماء العاملین المجذوبین .

صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۙ

لار د هغو کسانو چي تا ددوی سره احسان کړی دی .

او دا صراط بدل دی د صراط المستقیم څخه . بدل الکل دی . او مراد د انعمت علیهم څخه هغه کسان دي چي پر ایمان او طاعت ثابت او محکم وي ، تر وخت پوري د مرګ من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین . کما ورد فی الحدیث النبوی صلی الله علیه وسلم . وجاء فی القرآن العزیز : (فأولئك مع الذین أنعم الله علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین).

غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّآلِّيْنَ ۧ

هذا بدل من الذین انعمت علیهم . نو معنا یي داده چي :
منعَم علیهم هغه کسان دي چي د غضب الهي او د ګمراهی څخه سالم او محفوظ دي . او یا صفت دی د (الذین انعمت علیهم) .

سوال : الذین انعمت علیهم خو معرفه دی لأن الموصولات من المعارف عندهم . وقال النحاة أن لفظ د غیر متوغلٌ فی الإبهام ولایتعرف بالاضافة الی المعرفة وهی المغضب علیهم .

والجواب : چي موصول يعني الذين چونکه معين کسان ځني مراد نه دي، نو دپاره د عهد ذهني دی او معهود ذهني په نيز د نحاتو په حکم کي د نکيره دی نو يي غيرالمغضوب عليهم صفت واقع کيږي . کما فی قول الشاعر : ولقد أَمَرُّ على اللئيم يَصُبُّنِي. چي نحات وايي چي جمله د يصبني چي په حکم کي د نکيري ده د اللئيم صفت ده ، ولي لام په اللئيم کي دپاره د عهد ذهني دی ای لئيم من اللئام غير معين ولهذا صح وصف الشاعر نفسه بالحلم . او اکثر مفسرين وايي چي مراد د مغضوب عليهم څخه عصات دي او د ضالين څخه جاهلان په خدای جل جلا له سره ، يعني چي د خدای پاك معبوديت بالحق نه پيژني او موصوف په صفاتو د جمال او جلال يي نه بولي وغير ذالك ، ولي چي مقابل ددي دوو حالو منعم عليهم دی او منعم عليهم هغه کسان دي چي قوت عاقله يې مختل نه وي او قوت عامله خراب نه وي . او مخل په عمل سره فاسق او مغضوب عليه لقوله تعالى فی حق القاتل عمداً : (وغضب الله عليه ولعنه) والمخل بالعلم جاهلٌ ضالٌ لقوله (فماذا بعدالحق إلا الضلال) او بعض مفسرين وايي چي مراد د مغضوب عليهم څخه يهود دي ، لقوله فی حقهم (من لعنه الله وغضب عليه) او ضالون نصاری دي ، لقوله تعالى فی حقهم (قدضلوا من قبل و أضلوا كثيراً .

قال صاحب روح البيان : لكن فيه ان نسبة الضلال ليست مخصوصة بالنصاری لانه قدنُسبت فی القرآن نسبة الغضب الى النصاری وكذا نسبة د غضب ليست مخصوصة باليهود لأن الضلال نسب الى اليهود ايضاً فی القرآن . او كه مراد د بعض مفسرانو رح چي د مغضوب عليهم څخه

یهود مراد دي او د ضالین څخه نصاری مراد دي، په دې سبب چي په قرآن کري کي په ډیرو ځایو کي نسبت د غضب و یهودو ته راغلی دی. او نسبت د ضلال و نصاری وو ته. نو دهغو خبره صحیح ده، ولایرد علیهم سؤال صاحب روح البیان کما لایخفی

﴿ آمِیْنَ ﴾

پوه سه ! چي آمین اسم فعل دی معنا یي داده :

یا الله إستجب دعائنا .

او د آمین لفظ مبني پر فتحه دی لالتقاء الساکنین . او نه دی د قرآن څخه په اتفاق ، ولي چي په مصحف عثماني کي نه وو نوشته او هیڅ چا د صحابه رضی الله عنهم او د تابعینو څخه قول په قرآنیت نه دی کړی . نو ددي کبله آمین په لږ فصل تر الحمدلله وروسته وویل سي .

او وهب بن منبه وایي چي د هر حرف د آمین څخه ملکه پیدا کیږي چي وایي : **اللهم اغفرلي لمن قال آمین** . **وفی الحدیث الداعي والمؤمن شریکان** په ثواب کي .

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

فصل في فضائل الفاتحة وخواصها بالشعر والنظم

پوه سه ! چي مصنف د شمس المعارف د کتاب څخه د ابن سبعين څخه
چي هغه د حضرت علي کرم الله وجهه دا قصيده نقل کړي :

إذا ماكنت ملتمساً لرزقٍ ✣ ونجح القصد من حرٍّ وعبدٍ
وتظفر بالذي ترجوا سريعاً ✣ وتامن مخالفةٍ وغدر
ففاتحة الكتاب فان فيها ✣ لما املت سراً ایُّ سرٍّ
فلازم درسها فی کل وقت ✣ بصبح ثم ظهر ثم عصرٍ
كذالك بعدمغربٍ كل ليلٍ ✣ الى تسعين تتبعها بعشرٍ
تنل ماشئت من عزٍّ وجاهٍ ✣ وعظم مهابة و علو قدرٍ
ولا تحتج لاحدٍ بشيئٍ ✣ ولا تفجع بمكروهٍ وغدرٍ
وسترٍ لاتغيّره الليالى ✣ بحادثةٍ من النقصان تجرى
وتوفيق و افراحٍ توالى ✣ و امنٍ من مكائد كل شرٍّ
ومن فقرٍ وعسرٍ و انقطاعٍ ✣ و بطشٍ لذى امرٍ ونهيٍ
فانك ان فعلت اتاك آتٍ ✣ بما يُغنيك عن زيدٍ وعمر
وكنت بجلاً فی کل وقتٍ ✣ وعشتَ معافَى فی طول دهرٍ

درويش وايي چي دا طريق د ورد د سورت فاتحه ښه تر ټولو طريقو ده. ددي طريقي توضيح داده چي د سحار په وخت کي ۳۰ ديرش واره او د ماپښين په وخت کي پنځه ويشت ۲۵ واره . او د مازديګر په وخت کي شل ۲۰ واره . او د ماښام په وخت کي پنځلس ۱۵ واره . او د ماخستن په وخت کي لس ۱۰ واره چي ټوله سل ۱۰۰ واره کيږي . او هر وار يي په

وصل د بسم الله الرحمن الرحيم وايه .او بعض علماء عـاملين رح آسرار د فاتحة الكتاب داسي بيان كړي دي .

بفاتحة الكتاب تنالُ سرًّا ∴ وغرًّا شامخا طول الليالي

و وُداً فى قلوب الناس يبقى ∴ وعظم مهابةٍ وصلاح مالٍ

فرتّبْ درسها فى كل ليلٍ ∴ على طهرٍ من الاصوات خالي

ومبلغ ذالك الترتيب منها ∴ الى الفٍ على وجه الكمال

تنل ماشئت من دنياك سهلاً ∴ ويرخص عندذالك كل غالى

حروف النور للتاليف منها ∴ الى ماشئت من داعى الوصال

كذا باقى الحروف فمظلمات ∴ تؤثر فى القطيعة والوبال

فتفعل ما شرحتُ هُدِيتَ رُشداً ∴ لتبقى فى النعيم بلازوال

او فقيه القطب الصالح شهاب الدين احمد بن موسى العجيل وايي چي ما رسول كريم صلى الله عليه وسلم په خوب وليدى او اسرار د فاتحة الكتاب يي راته بيان كړه او هغه بيتونه دادي :

اذا كنت تبغى زوال الهموم ∴ و امنك من كل عذر ومكرٍ

واقبال رزقك عليك سهلاً ∴ وتحظى بجاهٍ عريض العلاء

وتعطى مرادك من كل امرٍ

عليك بفاتحةٍ للكتاب ∴ فإن بها ظاهراً الف سرٍ

والفاً كذالك فى باطنٍ ∴ وفيها شفاءُ كل سقمٍ وضرٍ

اليها الاشار البشير النذير ∴ عليه التحيات من كل قطرٍ

الا فاتلها مائةً مائة ∴ عقيب الفرائض اثراً باثرٍ

ولا تقطعن بينها بالكلام ∴ فذالك هو الشرط فى كل امرٍ

وان امکن الدرس الفاً لها ∴ علی خلوةٍ منك فی حال طهر

فذالك انجح فیما ترید ∴ فجمع بجمع و نشر بنشرٍ

وکلتا الطریقین محمودة ∴ وفی کل دینك جبراً لکسرٍ

وصلی الله علی المصطفی ∴ مدی الدهر ماعاد مزن بقطرٍ

پـوه سـه ! چي حروف النور په دغو کلماتو کي سره جمع دي : (الر، کهیعص، طس، حم، ق، ن) د الحمد لله څخه چي دغه حروف راجمع کړي د محبت دپاره دي . او باقي حروف ، حروف ظلمت بولي د عداوت دپاره دي ، نو ته په الحمد لله کي په دواړو قسمو حروفو کي فکر وکړه .

فائده : که څوك فاتحه شریفه سره د بسم الله په وصل سره د سحار د سنتو او د فرضو په مابین کي یو څلویښت ۴۱ واره همیشه وایي ، نو که فقیر وو خدای پاك به یي غني کړي او که پوروړی وو خدای ﷻ به یي د پوره خلاص کړي او که مریض وو خدای پاك به یي د غیبو څخه په یو سبب جوړ کړي . او که ضعیف وو خدای پاك به یي قوي کړي ، او که په خلگو کي بي قدره وو خدای پاك به قدر او شرف او عزت په خلگو کي ورکړي او په خلگو کي به یي مقبول سړی وگرځوي . او که د یوه حکومتي منصب څخه معزوله سوی وي نو په برکت د فاتحي به هغه منصب ته بیرته خپل ورسیږي .

فائده : د الحمد لله شریفي لوی ورد چي په اصطلاح یي پوخ والی بولي یو لك او پنځویشت زره ۱۲۵۰۰۰ واره دی . کما قال اهل الخواص : خُذْ حرفاً و قُلْ الفاً. او د الحمد لله شریفي حروف یوسل او پنځویشت ۱۲۵ دي .

فائـــده : کـه سړی یوازي د سحار تر لمانځـه وروسـته همیشـه ۱۲۵ واره وایي دهر مطلب د کامیابی سبب په قدرت د خدای ﷻ وګرځي .

فائده : که یو سړی د مطلب دپاره چي وي ، پـه عـدد د رسولانو ع چي ۳۱۳ دي چي همدغـه عـدد د اصحاب بدر رض هم دیٰ او همدغـه عـدد د اصحاب طالوت هم دی ، وي وايي خدای جل سلطانه بـه یي هغـه مقصد او مطلب حاصل کړي انشاء الله تعالی .

فائـــده : شیـخ محی الـدین ابـن العربـي قـدس سره وايـي : کـه د چا یـو حاجت وي نو الحمد لله شریفه دي د مابنـام تر فرضـو او سنتو وروسـته او دهغـه ځـای د لمانځـه دي هم نـه ولاړیـږي ، څلویښت واره ووايـي او خپـل حاجت دي دخدای جل شانه څخه وغواړي ، خدای ﷻ بـه یي حاجت پـوره کړي . قال الشیخ وقد جُرِّبَ فوجدناه نافعاً.

او امـام بـوني رحمـه الله پـه شـمس المعـارف کـي د آنحضرت ﷺ څخـه داسي حدیث رانقل کړی دی چي کـه سړی هغـه وخت چي پر ځـای مابنـام پریـوزي او الحمـد لله شـریفه یـو وار او قـل هـوالله احـد دري ۳ واره او معـوذتین یـو وار ووایـي د هـر آفت څخـه بـه پـه امـن وي الا الـموت. لأن الاجل الموعود لایُرَدُّ . آه بزیادة.

درویـش وایـي کـه زه تـوله خـواص او فضـائل د سـورت فاتحـه چي پـه احـادیثو مبارکـه صـحیحه وو کـي راغلـي دي او یـا پـه اقوالـو د صـحابه کرامو رض سره ثابت دي او یا اولیـاء الله الکرام رح پـه ویناوو او تجربـو سره ثابت دي اویا د راسخ علماء کرامو رح پـه کتـابو کـي راغلـي دي تـوله او تـوله پـه قـدر د علـم د درویش سره راجمع کـړم ، شـاید ډیري ورقـي بـه نوري پـه بَر کي ونسـي . او شـاید حاسدان بـه وایـي چـي د عبیدالله کتـاب

تفسير د قرآن مبارك دى او كه تعويذات دي . نو ددي كبله د الحمدلله شريفي تفسير پر داغه ځاى ختم كوم او په تفسير د سورت بقره شروع كوم انشاءالله تعالى . وماتوفيقي إلا بالله جل شانه.

﴿ سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ مَدَنِيَّةٌ ﴾

پوه سه ! چي مدني او مكي آيت يا سورت هغه ته وايي چي قبل الهجرت وي يا وروسته تر هجرت وي ، يعني چي تر هجرت دمخه وي هغه مكي بولي كه څه هم د مكي د ښار دباندي نازل سوي وي او چي تر هجرت وروسته نازل سوي وي هغه ته مدني وايي كه څه هم په سفر كي نازل سوي وي . لكه سورت د : (**إنافتحنالك فتحاً مبيناً**) چي په كال كي د حديبيي چي پر عليه السلام په سفر كي چي دمديني پر خوا رهي وو نازل سو ، بلكه كه څه هم بعدالهجرت په خود مكه شريف كي نازل وي ، نو د مكي او مدني تر مابين واسطه نسته.

فائده : سورت بقره په نيز د اهل كوفه دوه سوه او شپږ اتيا ۲۸۶ آيته دى . او په نيز د اهل بصري ۲۸۷ آيته ده . او داسورت شپږزره يوسل او يويشت ۶۱۲۱ كلمي دى . او حروف ددي سورت پنځه ويشت زره و پنځه سوه ۲۵۵۰۰ دى كما فى المظهري .

فائده : محدث عبدالرازق رح او ابن ابي شيبه رح وايي چي تسميه ددي سورت په سورت البقره سره مكروه دى او دغه رنګه سورت النساء مكروه دى بلكه سړى به داسي وايي : **السورة التي تذكر فيها البقرة** . او يا هغه سورت چي په هغه كي د ښځو ذكر كيږي .

درويش وايي : چي امام بخاري رح په خپل صحيح كي باب مستقل ايښی دی چي په هغه كي اطلاق د سورت البقره د عليه السلام څخه او د اصحابو كرامو رض څخه نقل كړی دی. فلاجرح فی التسمية ثم هذه التسمية من قبيل تسمية الكل باسم الجزء. او دا نومان ټوله سمعي دي او چا ته اجازه نسته چي پر سورتو د قرآن دخپل ځان دخوا نومان ايږدي، که څه هم تسمية الكل بإسم الجزء په هغه نامه كي هم جوړيږي .

پوه سه! چي سليمان جمل رح وايي چي بعض صحابه كرامو رح پر بعض سورتو باندي ماسوی د مشهوره نومانو څخه نور نومان ايښي دي لکه چي حذيفه رض پر سورت توبه باندي د فاضحة نوم يا د سورت العذاب نوم ايښی دی . او خالد بن سعدان رض پر سورت البقره باندي د فسطاط القرآن نوم ايښی دی . او يا د سورت الفاتحه ۳۰ نومان چي دمخه تير سوه .

درويش وايي چي دغه نومان چي مذكور سوه پر طريقه د وصفيت دي نه د اسميت ، لکه دخدای جل سلطانه نومان چي بالاتفاق توقيفي او پر سماع موقوفه دي لكن پر طريقه د وصفيت د نورو نومانو اطلاق پر خدای ﷻ باندي روا دي صرّح به الفاضل اللاهوري رح فی حاشية الخيالي . او يا مراد د سمعي او توقيفي څخه دادی چي د آنحضرت صلی الله عليه وسلم يا د اصحابو كرامو رض څخه مسموع وي ، ولي د اصحابو رض نومان محمول پر سماع دي . كما قالوا فی الآثار المسموعة فی الأحكام الدينية من الصحابة رض انها محمولة علی السماع منه صلی الله عليه وسلم فتأمل .

پوه سه! چي علیه السلام وایي چي سورت البقره فُسطاط القرآن ده .

یعني یو جامع ښار د قرآن ده لکثرة الاحکام الشرعیة فیها . ویؤیده ، هغه چي ابن عربي رح په تفسیر احکام القرآن کي وایي ، چي ماد بعض مشائخو څخه اوریدلي دي چي په سورت بقره کي زر امره موجود دي ، او زر نهي موجود دي ، او زر حکمتونه ، او زرخبرونه . هم ددي سببه عبدالله بن عمر رضی الله عنها ددي سورت مبارك په زده کړه کي اته ۸ کاله تیر کړه .

فائـــده : اوږد تر ټولو سورتو د قرآن سورت البقره ده او تر ټولو لنډ سورت سورت الکوثر دی او اوږد تر ټولو آیتو د قرآن آیة المداینة دی چي په دي سورت کي به راسي . او تر ټولو لنډ آیت (والضحی ، والفجر) دی او تر ټولو اوږده کلمه : (فأسقیناکموه) ده . کذا فی روح البیان .

فائـــده : د قرآن مبارك بعض سورتونه اوږده دي او بعض لنډ او بعض میانه ، په دي کي یو حکمت الهي دادی چي اطفال به په تدریج سره د قصارو سورتو د زده کړي او په یاد کړي او وروسته به اوساط زده او بیا پیاد کړي او تر هغه وروسته به طوال زده کړي او حفظ قابل او مستعد سي . وهذا فضل من الله علی المتعلمین.

او بله فائده یي داده چي څوك توهم ددي ونه کړي چي قرآن مبارك چي مُعجز دی ددي سببه چي سورتونه یي ډیر اوږده دي ، نو خدای ﷻ دا توهم دفع کړی چي سورت کوثر هم مُعجز دی . قال الله تعالی : (إن کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا فأتوا بسورة من مثله) یعني که څه هم یو کوچنی سورت وي . ثم قال ﷻ (فإن لم تفعلوا ولن تفعلوا . الآیة.

﴿الفائدة السنية فی ترتیب السور القرآنیة بحسب النزول﴾

قال الشيخ الامام جلال الدين عبدالرحمن السيوطي الشافعي رح فی تفسيره الإتقان فی علوم القرآن ما نصه هذا .

درويش وايي په تفسير اتقان کي ډير مختلف روايتونه راغلي دي ، لکن په اتفاق د محدثينو اول حقيقي د قرآن دغه قدر د سورت اقرء دی :
(إقرأ بإسم ربك الذي خلق ۝ خلق الإسان من علقٍ ۝ إقرأ وربك الأكرم ۝)
لکه چي د اول جلد اول حديثونه صراحتاً دلالت پر کوي . وروسته تر هغه به ام القرى کي پوره سورت نازل سو . يعني سورت فاتحه په مکه مکرمه کي . وروسته سورت اقرء پسي پوره سو ، وروسته تر هغه ياايها المزمل . وروسته يا ايهاالمدثر ، وروسته تبت يدا ، وروسته اذاالشمس کورت ، وروسته سبح اسم ربك الاعلى . وروسته والليل اذا يغشى ، وروسته والفجر ، وروسته والضحى ، وروسته الم نشرح ، وروسته والعصر ، وروسته والعاديات ، وروسته انا اعطيناك الكوثر ، وروسته الهكم التكاثر ، وروسته ارئيت الذي يكذب ، وروسته قل ياايهاالكافرون ، وروسته الم تركيف ، وروسته قل اعوذبرب الفلق ، وروسته قل اعوذبرب الناس ، وروسته قل هوالله احد ، وروسته والنجم ، وروسته عبس وتولى، وروسته انا انزلنا ، وروسته والشمس وضحاها ، وروسته والسماء ذات البروج ، وروسته والتين ، وروسته لايلاف قريش ، وروسته القارعة ، وروسته لاأقسم بيوم القيامة ، وروسته ويل لكل همزة وروسته والمرسلات ، وروسته ق ، وروسته لاأُقسم بهذالبلد ، وروسته والسماء والطارق ، وروسته اقتربت الساعة ، وروسته ص ، وروسته الاعراف ، وروسته قل اوحى ، وروسته يسين ، وروسته الفرقان ، وروسته الملا ئكة ، وروسته كهيعص ، وروسته طه ، وروسته الواقعة ، وروسته طسم ،

وروسته طس ، وروسته القصص ، وروسته بني اسرائيل وروسته يونس ، وروسته هود ، وروسته يوسف ، وروسته الحجر ، وروسته الانعام ، وروسته الصافات ، وروسته لقمان ، وروسته سبا ، وروسته الزمر ، وروسته حم ، وروسته المومن ، وروسته حم السجدة ، وروسته حمعسق، وروسته حم الزخرف ، وروسته الدخان، وروسته الجاثيه ، وروسته الاحقاف ، وروسته الذاريات ، وروسته الغاشية ، وروسته الكهف ، وروسته النحل ، وروسته إنا أرسلنا نوحا ، وروسته سورة ابراهيم ، وروسته الانبياء ، وروسته المومنين ، وروسته تنزيل السجدة ، وروست الطور ، وروسته تبارک الذي ، وروسته الحاقة ، وروسته سأل سائل ، وروسته عم يتسائلو ، وروسته النازعات ، وروسته اذالسماء انفطرت ، وروسته اذالسماء السماء انشقت ، وروسته الروم ، وروسته العنكبوت ، وروسته ويل للمطففين .

نو دا ټوله سورتونه په مکه مکرمه کي خدای پاك نازل کړي دي .

بيا په مدينه منوره کي دغه سورتونه په ترتيب نازل سول : سورة البقرة وروسته الانفال ، وروسته آل عمران ، وروسته الاحزاب ، وروسته الممتحنة ، وروسته سورة النساء ، وروسته إذا زلزلت ، وروسته الحديد وروسته القتال ، وروسته الرعد ، وروسته سورة الرحمن ، وروسته سورة الانسان ، وروسته الطلاق ، وروسته لم يكن الذين ، وروسته سورة الحشر ، وروسته اذا جاء نصرالله ، وروسته سورة النور ، وروسته سورة الحج ، وروسته سورة المنافقون ، وروسته المجادلة ، وروسته الحجرات وروسته التحريم ، وروسته الجمعة ، وروسته التغابن ، وروسته الصف ، وروسته سورة الفتح ، وروسته المائدة ، وروسته برائة .

مجموعه سورتونه ۱۱۴ سوه .

پوه سه ! چي هغه اختلاف چي په ترتیب کي د سُور مذکوره وو بیان نه کړی په سبب د غایت تطویل .

فائـــده : دا سورتونه چي بعض مکي او بعض مدني دي تفسیر اتقان وښوول ، ددي دا معنا نه دي چي ددغو سورتو ټوله آیتونه مکي یامدني بلکه دا فرق په اعتبار د اغلب آیتو دی . ورنه عین ممکنه ده چي په بعضَ مکي سورتو کي دي بعض مدني آیتونه په ښوونه د امین جبرئیل ایښوول سوي وي . وکذالك العکس . فتأمل هداك الله.

فائده : درویش وایي چي چونکه سورت بقره یو اوږد سورت دی ، نو غواړم چي د مجموع سورت فضائل او خواص دمخه تر شروع په تفسیر د هغه سورت په قدر د ضرورت خپلو پښتنو ورونو او خوندو ته وړاندي کړم . البته فضائل او خواص د بعض آیتو ددي مبارك سورت به په رسیدو وه تفسیر د هغو آیتو وړاندي کړم انشاء الله تعالی وماتوفیق الا باالله العلی الکریم .

فی الحدیث النبوی ﷺ انه نزل ملك من السماء فقال للنبی صلی الله علیه وسلم البشر : خوشحاله اوسه بنورین په دوه نوره سره **أُوتیتها** چي تاته درکړل سوي دي **لم یؤتهما نبی قبلك** چي نه دي ورکړه سوي هیڅ نبي ته ترتا دمخه **فاتحة الکتاب** یوه الحمدلله شریفه ده **وخواتیم سورة البقرة** او آخري آیتونه د سورت بقره او هغه ټولي دعاوي چي په فاتحه کي دي . او یا په آخر د سورت بقري کي دي هغه په دربار کي د خدای جل سلطانه قبول دي . **روی معناه الشیخان رح** .

او د ابي مسعود رض څخه روایت دی چي نبی علیه السلام وویل : هغه دوه آیته د آخر د سورت بقري چي څوك يي د شپي ووايي ، بس يي دي . يعني د تهجد دلمانځه څخه . رواه الأئمة الستة رح.

وعن النعمان بن بشير ﷺ ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : چي خدای تبارك وتعالى دمخه تر پيدا كيدو د آسمانو او مځوك دوه زره كاله يو كتاب ليكلى دى چي په هغه كتاب كي دوه آيته خواتيم د سورت بقري دي . نو دا دوه آيته نه ويل كيږي په يو سراى چي هغه ته دي شيطان نژدي سي . رواه البغوي .

وعن ابى سعيد الخدرى رض قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: السورة التى تذكر فيها البقرة فُسطاط القرآن . يعني جامع ښار د قرآن دی . فتعلموها فإن تعلمها بركةٌ وتركها حسرةٌ ولن تستطيعها البطلة قيل وما البطلة قال السحرة. يعني طاقت نه لري چي سحر دي وكړي پر قاري دسورت بقره . اخرجه الديلمي فى مسندالفردوس .

او روايت كړی دی بهيقي په شعب الايمان كي تُوجَ تَبَاج فى الجنة . او ابن حبان وغيره د سهل بن سعد رض څخه داسي روايت كړی دی چي : هر شي لره سنام سته يعني لكه بوك د اوښ لوړ ځای سته وسنامُ القرآن سورة البقرة .

كه يو چا دا مبارك سورت په يو كور كي د ورځي ووايه ، شيطان هغه كور ته دري ورځي نه ورځي . او كه چا د شپي په خپل كور كي ووايه ، نه داخليږي شيطان وه هغه كورته دري شپي . روح البيان ، تفسير مظهري ، مشكات .

داوه مشت نمونه خروار فضائل ددي مبارك سورت . اوس به هم شروع

وکړو په تفسیر ددې مُبارك سورت په توفیق د ارحم الراحمین .

﴿ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ الٓمّٓ ۝ ﴾

درویش وایي چي چونکه دا اول ځای دی چه مقطعات د قرآن مبارك پکښي راغله ، او په بل عنوان متشابهات القرآن پکښي ذکر سوله ، نو درویش غواړي چي ټوله مذاهب د مجتهدینو رح او ټوله اقوال د مفسرینو او ټوله تاویلونه د هغه امامانو چي تاویل د متشابهاتو روا بولي ذکر کړي او وروسته چي په نورو سورتو کي متشابهات راسي په هغو کي به متابعةً لجلال الدین السیوطي الشافعي رح و لجلال المحلي الشافعي رح فی تفسیریهما . په دغه سره به کفایت وکړي ، یعني الله اعلم بمراده بذالك یعني تفویض د علم د متشابهاتو وه خدای جل سلطانه ته وکړي او په ایمان اجمالي آمنتُ بما اراداللہ بذالك . سره به کفایت وکړي قال الله عز سلطانه پاره تلك الرسل اوائل سورة آل عمران : (هوالذي انزل علیك الکتاب منه آیات محکمات هن ام الکتاب و أخر متشابهات فأماالذین فی قلوبهم زیغ فیتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأویله ومایعلم تأویله إلا الله والراسخون فی العلم یقولون آمنا به کل من عند ربنا الآیة .

درویش وایي چي منشاء د اختلاف د مذاهبو چي تاویل د متشابهاتو بیله خدای جل شانه چاته معلوم دی او که نه همداغه آیات مذکوره دی کما سیأتي فی تفسیرها إنشاء الله تعالی.

پوه سه ! چي بعض علماء رح وایي چي دا مقطعات په هر سورت کي چي وارد دي دهغه سورت نوم دی . او دا مذهب ضعیف دی ولي چي

ددي څخه دا معلومېږي چي يو واضع چي خدای ج يو نوم دی ډېرو شيانو دپاره وضع کړی دی لکه (الم) په څو سورتو کي راغلی دی وهکذا غيرها او دا اشتراك الوضع د يوه واضع باطل دی للزوم الإلتباس فی المسميات والغرض من الوضع دفع د التباس ده . او دا فساد په دغه قول کي هم سته چي دا حروف مقطعه چي هر يو په نامه ويل کيږي نحو (الف لام ميم) مثلاً ، نو چي دوی د سورت نوم سي نو خو ددغه سورت دري اسمه يو نوم سو ولم يأت فی الأسماء ذالك العربية . بلکه (المص) تسميه د يوه سورت په څلو اسمه سره لازمېږي . او په (کهيعص) او (حمعسق) کي يو سورت په پنځه اسمه سره مسمی سو . وذالك مستكره جداً . إن القرآن الكريم نزل موافقاً للغة العرب . قال الله تعالى (إنا أنزلناه قرآناً عربياً)

او بل دا فساد هم لازمېږي چي بعض سُور قرآنيه د متشابهاتو نومان لري او بعض يي نه لري ، نو په دي کي څه حکمت دی . او بعض مفسرين وايي چي دا مقطعات زائد دي ، صرف ددي دپاره دي چي هغه مخکي کلام پای ته ورسيدی اوس نوی کلام شروع کيږي . او دا وجه هم ضعيفه ده.

اما اولاً چي قرآن کريم لکه چي تيره سوه موافق د لغت د عربو نازل سوی دی . او دا حروف مقطعه په عربي ژبه کي دپاره د انقطاع د يوه او استيناف د بل کلام نه دی راغلی .

و اما ثانياً نو دا انقطاع او استناف خو په هر سورت کي موجود دي ، نو څه حکمت دی چي په بعض سُورو کي دا حروف مقطعه نه ليدل کيږي.

واما ثالثاً : څه حکمت دی چي د انقطاع او استيناف دپاره په بعض سُورو

کي يو حرف راغلی دی نحو (ق ، ص) او په بعض کي دوه حرفه راغلي دي نحـو (طـه ، طسٓ) او پـه بعـض کـي دري حرفـه راغلـي دي نحـو (الم، الـر) او پـه بعـض کـي پنځه حرفـه راغلـي دي لکـه : (کهـيعص ، حمعسق) او بعض مفسرين وايي چي دا حروف مختصر دي د نورو کلمو څخه . لکـه د ابي العاليـه څخـه روايت دی چـي (الـف) پـه (الـم) کـي مختصر د (الآء الله) څخه او (لام) د لطفه څخه او (مـيم) د مُلکه څخه . او يا ابی العاليـه وايـي : (الـر وحـم ون) مجمـوع الـرحمن دي او يـا بغـويﷺ روايت راوړی د ابـن عبـاس رض چـي (المـص) مخفـف دی ددغـو الفـاظ څخـه (انـاالله أعلـم و أفضـل) او (الـر) د انـاالله اری څخـه مخفـف دیٓ . او (المـر) د انـاالله أعلـم و أرَی څخـه مخفـف دی إلی غـير ذالك . قالوا الإقتصار علی بعض الحروف معهودٌ فی اللسان العربي کما فی قول الشاعر : قلتُ لها قفي فقالت لي قاف . ای وقفتُ

ورده القاضي ثناء الله فی تفسيره الجلدالاول بأن الاقتصار علی بعض حروف الکلمة غير مستعمل فی اللغة العربية . او شعر مذکور شاذ دی . او بل په شعر مذکور کي (فقلتُ لها قفي) قرينه ده پر دي چي قاف مختصر د (وقفتُ) څخـه دی . اوپـه اول کـي د سـورتو چـي دغـه مقطعـه حـروف پکښـي موجـود دی هـيڅ دليـل ددي نسـته چي دا حـروف د فـلا نـي لفظ څخه مختصر دي . و إلا لم يختلفوا فی الألفاظ المختصر عنها . او سره ددي چـي بعـض وايـي چـي (الـم) مختصـر دی دی (الآء الله) او (لُطـف) او (مُلکه) څخه . او بعض وايي چي مخفف دی (الم) د (اناالله اعلم) څخه الی غير ذالك .

او بعض مفسرين وايي : چي دغه مقطعه حروف دپاره د بيان د مدو د اقوامو او د اَجَال دی په حساب د (ابجد) چنانچه نچاري په تاريخ کي په ضعيفه سند سره راوړي دي چي عليه السلام ته يو وخت يهودان راغله او عليه السلام (الم) تر آخره د سورت بقري ودوی ته تلاوت وکړی .

نو دوی چي په حساب د (ابجد) حساب ورته وکړي ۷۱ ځني جوړ سوه ، نو دوی وه عليه السلام ته وويل چي موږ په داسي دين کي څرنګه داخل سو چي موده يي ۷۱ کاله ده . عليه السلام ورته وخندل . دوی ورته وويل چي نور هم څه سته ؟ عليه السلام ورته وويل : (المر، الرٓ) نو يهوديانو ورته وويل چي موږ دي حساب ګډوډ کړی ، موږ کوم يوه ته حساب وکړو . دوی وايي چي عليه السلام چي ورته وخندل دا يي ددوی تقرير وکړی پر دغه حساب باندي . او دا قول مردود دی ، ولي چي قرآن مبارك خو پر لغتو د عربو نازل سوی دی او حساب د ابجد هغه وخت عربو نه پيژندی . او خندل د عليه السلام دپاره د تقرير ددوی نه وه بلکه دپاره د تعجب د حماقت ته ددوی وه چي عربي قرآن دوی پر حساب د ابجد حل کړي چي هغه عربي نه دی .

سوال : هغه قول چي حروف مقطعه مختصر د بعض کلماتو څخه دي خو مروي د صحابه کرامو رض او د تابعينو رح څخه لکه ابن عباس رض ، ابوالعاليه رح ، نو څرنګه هغه قول ضعيف وګڼل سو ؟

قاضي ثناءالله رح د هغه جواب داسي ورکړي دي چي هغه اقوال د ظاهره څخه مصروف دي يعني د صحابه رض او تابعينو رح شرف ددغو مقطعاتو غرض دی په دي معنا چي دغه حروف مقطعه دداغسي مبارکو الفاظو ماده د ترکيب ده ، ولهذا إختلفوا فی اختصار المٓ کما مرَّ آنفاً . او

که ماول نه وي نو په سبب د تعارض په هغو روایاتو مور عمل ونه کړی . والله اعلم .

او بعض مفسرین وایي چي دغه مقطعه حروف مقسم بها په سبب د شرافت ددوی چي دغه حروف مواد د اسماء الله تعالی دي ، او مواد د کلام الهي دي .

درویش وایي چي دا توجیه هم ضعیفه ګڼل سوي ده ، که څه هم دا حروف شرافت لري او قسم په اخسته هم جائز دي ، لکن په قرآن کریم کي سړی د ډیر تکلیفو سره مخامخ کوي . یعني حرف قسم به په هر ځای کي ورسره مقدره وي او په اکثرو ځایو کي وه تقدیر د جواب د قسم ته هم ضرورت پیدا کیږي . **ولاضرورة إلى هذه التكلفات بلافائدةٍ خصوصاً فى القرآن المجيد.**

درویش وایي : قاضي ناصرالدین البیضاوي رح په خپل تفسیر کي یوه په زړه پوري معقوله توجیه د حروف مقطعه وو قرآنیه و کړي ده چي یو خو ډیره طویل الدیل توجیه ده . او بل ډیره سخته توجیه ده چي د منتهی طالبانو چي بیضاوي وایي کما حقه ، سر یي نه په خلاصیږي ، نو ځکه درویش د هغي توجیه د بیان څخه صرف نظر وکړی شفقةً علی متعلمي هذا التفسير .

او بعض علماء وایي چي دا مقطعات قرآنیه نومان دي د خدای ﷻ .

قال المظهري رحمه الله اخرجه ابن جرير رحمه الله وابن المنذ رحمه الله وابن ابي حاتم رحمه الله وابن مردويه فى الأسماء والصفات ، عن ابن عباس رض بسند صحيح . وروى ابن ماجة عن على رضي الله عنه انه كان يقول يا كهيعص اغفرلي وضعه المظهري . چي دغه مقطعات که چیري نومان د خدای ج وایي ،نو

خو پر یو صفت د صفاتو د خدای ج به یي دلالت کولای لکه عالم و قادر و رحمن وغیره . او د علی رض د قول معنا داده : یا منزل کهیعص اغفرلي او عبدالرازق په نقل د قتاده رض وایي چي دا ټوله مقطعات اسماء د قرآن دي و إستدل بقوله تعالی : (قٓ ° والقرآن المجید) و (الم ذالك الکتاب لاریب فیه) او دا توجیه هم ضعیف ده چي که دغه مقطعات اسماء د قرآن وایي نو پر یو صفت د قرآن به یي دلالت کولای لکه (قرآن ، فرقان ، نور) وغیره .

وقال البیضاوي رحمه الله **وصاحب روح البیان** رحمه الله **:** چي دا حروف مقطعه ددي دپاره راوړي دي چي کفار مکه په دي پوه سي چي کلام الهي ستاسي د عربي ژبي د حروفو څخه جوړ دی مفرد یا مرکب ، نو که من عندالله نه وای ،نو ولي تاسي د اتیان څخه د مثل عاجزه کیدای . لکن روح البیان او مظهري دواړو د اتوجیه رد کړي ده ، ولي چي ددي توجیه څخه دا معلومیږي چي دا حروف مقطعه په خپل ځان کي هیڅ معنا نه لري . او دا باطله ده ولي چي بغوي رحمه الله د ابوبکر الصدیق رضي الله عنه څخه روایت کوي : **فی کل کتاب سِرٌ و سِرُّ اللهِ فی القرآن اوائل السُور یعني التي فیها تلك المقطعات . وقال علیٌّ** رضي الله عنه **لکل کتاب صفوة و صفوة هذاالکتاب حروف التهجي** . او صاحب د روح البیان او قاضي ثناء الله رح دا مختاره کړي ده ، چي دا حروف مقطعه سِر او پټ راز دی په مابین کي د خدای جل جلاله او دده دنبي صلی الله علیه وسلم ، نو دا حروف مقطعه د قسمه څخه د معمیاتو او د قرارداد دی په مابین کي د خدای پاك او دده د حبیب ، په داسي وخت کي چي هلته نه ملکه مقربه او نه نبي مرسل ځایي دی . او د مقام عالي سره د آنحضرت صلی الله علیه وسلم دا توجیه مناسبه ده . او د هغه حدیث سره هم سمون

خوري ، چي هغه وخت چي جبرئيل عليه السلام دا آيت وه عليه السلام ته راوړی :
(كهيعص) نو چي جبرئيل عليه السلام وويل : (كاف) عليه السلام به ورته وويل : علمتُ . فقال جبرئيل (ها) قال علمتُ . قال (يا) قال علمتُ . قال (عين) قال علمتُ . قال (صاد) قال علمتُ . نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چي څرنګه ته په پوه سوي چي زه يي راوړونکی يم نه په پوهيږم .

اوددي سِر مكتوم مثال هم موجود دی په قرآن كريم كي : (وعلم آدم الأسماء كلها ثم عرضهم على الملائكة . الآية ، نو كه په وخت كي دا تعليم الاسماء وه ، آدم عليه السلام يوځوك د مقربو مَلَكو څخه به موجود وای . او يا دا تعليم په واسطه د ملكو وای ، نو په هغه وخت كي چي خدای جل جلاله ملكو ته وويل : (أنبئوني بأسماء هؤلاء . الآية) نو هغه ملكو چي د تعليم آدم عليه السلام په وخت كي موجودي وي ، هغو د اسماء معروضه وو بيان خدای جل سلطانه ته كړی وای . او دا به يي نه ويلای : (سبحانك لاعلم لنا. الآية)

او بعض مفسرين وايي چي د متشابهاتو او مقطعاتو قرآنيه وو علسم صرف د خدای جل سلطانه سره دی حتی نه عليه السلام په خبر دی نه يي اتباع .

درويش وايي لكه چي دغه مذهب د قول څخه د جلال الدين السيوطي رحمه الله او د جلال الدين المحلي رحمه الله هم فهميږي . چي دوی د هر سورت د متشابهاتو د تفسير په وخت كي داسي وايي : الله اعلم بمراده بذالك و بس .

دا بعض مفسرین رح وايي چي زموږ برخه په متشابهاتو کي فقط ایمان دی پر ماأرادالله بذالك . او تفويض د علم دی وه خدای جل جلا له ته . او دوی دا هم وايي چي په آخرت کي به علم د متشابهاتو کشف سي علیه السلام او مسلمانانو ته . قاضي ثناء الله رحمه الله وايي چي دا قول بعيد دی جداً ، ولي يو څوك چي د چا سره خطاب کوي دپاره د پوره کولو د مخاطب به يي کوي کما هو ظاهر ، نو که هيڅ څوك په مقطعاتو نه پوهيږي ، نو خطاب بالمهمل دی . او يا لکه د عربي خالص سره نه هندي ژبه څوك خبري کوي . او قاضي رحمه الله زياته کړي ده چي ددي مذهب پر مقتضی ټوله قرآن مبارك بيان او هدیً نسو . او ده دا هم ويلي دي چي خدای جل جلا له د علیه السلام سره وعده کړي ده : (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) آه نو ددي آيت څخه خو ظاهراً دا معلوميږي چي د محکم د قرآن او د مجمل او مشکل او متشابه د ټولو خدای جل جلاله وعده د بيان کړي ده او د وعدي څخه خلاف کول پر خدای جل جلاله محال دي .

درويش وايي چي هغه آيت چي موږ يي بيان وکړی چي دا منشاء د اختلاف دی ، يعني : (هوالذي أنزل عليك الكتاب. الآية) په اصول الفقه الحنيفي کي وايي ي په مذکوره آيت کي وقف پر (الاالله) باندي لازم دی. والراسخون) مبتداء ده او (يقولون آمنا به کل من عندالله) آه يي خبر دی، نو معنا يې داده چي نه دي خبر په تاويل د متشابهاتو هيڅ څوك بيله خدای جل جلاله وهو مذهب اكثرالعلماء رح ، نو پر دي تقدير خو انحضرت صلی الله عليه وسلم او علماء راسخين او صحابه کرام رض هم په تاويل ددي مقطعاتو خبر نه دي . وهذا يخالف الحديث المذکور آنفاً فی کهيعص . او دا مذهب والا وايي چي په آيت مذکوره کي خدای ج برخه

د زائغینو اتباع د تاویل د متشابهاتو وګرځول . (فأماالذين فى قلوبهم زيغ فيتبعون ماتشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأويله . وروسته يي وويل : ومايعلم تأويله الاالله ، نو د راسخون فی العلم برخه باید داوي : آمنابه كل من عندربنا. يعني تفويض د علم د متشابهاتو وه خداى جل سلطانه ته .

او څرنګه چي ثناء الله وايي چي متشابهات اسرار بين الله ورسوله لم يفهم بها افهام العامة بل أفهام رسوله صلى الله عليه وسلم ومن شاء افهامه من كمل اتباعه .

والجواب : پر تقدير د وقف پر الاالله باندي معنا د آيت داده : (والله اعلم) چي په تاويل د متشابهاتو خوهرڅوك نه دی خبر لکن د علیه السلام خبرتيا خو په سبب د اتصال تام او په داسي قرب کي ده چي په هغه کي نه بني مرسل ځای لري او نه ملك مقرب ، نو علم د علیه السلام منافي د وقف سره نه دی .

سوال : پر تقدير د وقف مذكور نو قاضي ثناءالله رح کُمل اتباعو ته د رسول كريم صلى الله عليه وسلم څرنګه علم د متشابهاتو ثابت کړی دی او سره ددي هغه اتصال تام چي علیه السلام درلودی د خدای جل جلاله سره بل چاته يي حصول تقريباً د حدالامکان څخه وتلی دی .

جواب : اولياء کمل په سبب د متابعت تامه د علیه السلام لکه مرايای متقابله دي د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم سره ، نو هغه تاويلونه او اسرار چي په سينه نبوي ﷺ کي وه ، ددوی په زړو کي هم کشف کیږي ، كه څه هم اتصال نبوي ﷺ ددوی په برخه نه دی .

درویش وایي چي ځوك تاویل د متشابهاتو وغیر ته د علیه السلام وایي په کشف جلي روحاني سره او په فیض روحاني سره او عقل سلیم صیقلي سره وایي ، هغه پر الا الله وقف نه کوي بلکه راسخون پر عطف بولي او یقولون حال بولي . وهومذهب اکثرالصوفیة الکرام رح کالمجدد الالف الثاني الشیخ احمد السرهندي رحمه الله . والشیخ عبدالرحمن البسطامي رحمه الله وهو مذهب کثیر من علماء الشافعیة .

وروی عن ابن عباس رضی الله عنه انا من الراسخین فی العلم و انا ممن یعلم تأویله .

درویش وایي چي زما په عقیده حق دادی لکه بعض محققین رح چي واي چي دا اختلاف په تاویل کي د مقطعاتو قرآنیه وو لفظي دی ، هغه ځوك چي وایي چي تاویل د مقطعاتو بیله خدای ج وه هیڅ چاته نه دی معلوم د هغو مراد تاویل یقیني واقعي دی .او هغه کسان چي تاویل د دغو مقطعاتو قرآنیه وه علماء راسخینو ته هم حاصل بولي د هغو مراد تاویل ظني دی ،ددي سببه ددوی تر مابین اختلاف په تاویلو کي موجود دی کما مرَّ سابقاً .

درویش وایي چي بناء پر دي تحقیق وقف پر راسخون باندي هم روا دی او پر الا الله باندي هم روا دی ، کماذهب الی هذا صاحب روح البیان فی تفسیر هذه الآیة فی آل عمران.

پوښتنه : تاویل کوونکی د اوائل السُور د مقطعاتو د زیغ د تهمته او د ابتغاء تاویله د تهمت څخه لکه په آیت مذکوره کي چي اشاره ورته سوي ده: فأماالذین فی قلوبهم زیغٌ . الآیة . څرنګه سړی خلاصوي او سره ددي

چي د تاويلو نقل د لويو صحابه کرامو رض سوي دي او د لوړو تابعينو څخه نقل سوی دی او داولياءالله الکرامو رح څخه په ثبوت رسيدلي دي .

وحله على ماتقررتُ به ولم تجده انشاءالله تعالی فی مطاوی الکتب الکبار . دادی چي متشابهات تر مُقطعاتو عام دي ، ولي چي الرحمن على العرش استوی د متشابهاتو څخه دي او د مقطعاتو څخه نه دي. وکذالك : يدُالله فوق أيديهم د متشابهاتو څخه دی او د مقطعاتو څخه نه دی . وکذالك کل شيئٍ هالكٌ إلا وجهه. د متشابهاتو څخه دی . وکذالك قوله تعالی : وهل ينظرون الا ان يأتيَهم الله فی ظُلَلٍ من الغمام د متشابهاتو څخه دی . وفی الأحاديث المبارکة امثال ذالك کثيرةٌ. نو يوه ډله چي د مجسمه ورته وايي او دوی خدای جل شانه جسم بولي او اعضاء ورلره وايي ، يعني مکان ، جهت ، لاسونه او مخ او پښي ورلره وايي او مذکوره آيات او احاديث پر ظاهر حمل کوي چي په بل نامه وهابيه هم ورته وايي د زائغينو او د فتنه والا څخه په آيت کريمه کي هم دغه کسان مراد دي ، ولي چي همدوی د مسلمانانو په زړو کي همدغه فتنه او زيغ و ضلال او شکوك او شبهات ور اچوي که چيري خدای جسم نه وای نو دغه الفاظ په قرآن مبارك کي ولي راوړه . او اهل السنت والجماعت پس له دي څخه چي په کتابو د عقائدو لکه شرح العقائد او شرح المقاصد للعلامه التفتازاني رح والمواقف للقاضي عُضدالملة والدين رح او په شرح کي د هغه للسيدالجرجاني رح او په نورو ډيرو کتابو کي ډير محکم دلائل پر عدم جسميت د خدای تعالی راوړي دي ، نو دوی وايي چي دا هر آيت د خدای جل شانه پر يو صفت دلالت کوي چي هغه وه آنحضرت صلی الله عليه وسلم او دده کمل تابعانو او اولياء

الله دخدای جل سلطانه کشف کړي دي ، نه وه عام مسلمانانو ته . او دا هم ډیره صحیح توجیه ده ، ولي چي په مقطعات قرآنیه وو کي ځای د زیغ او ضلال او ابتغاء الفتنه دومره نسته لکه په آیاتو مذکوره وو کي چي ظاهراً دلالت پر جسمیت د خدای پاك دي کوي. التي هي محال على الله تعالى فتأمل غاية التأمل لان هذا المقام من زلة الأقدام و من الله التوفيق وعليه التكلان.

درویش وایي چي په مقطعات قرآنیه وو کي یوه نوي فائده چي درویش په هغه مُوفق سوی دی بفضله تعالی داده ، او دا یوه داسي فائده ده چي ما په تجربه هم رسولي ده .

چي مجموع مقطعه چي په قرآن پاك کي راغلي په اسقاط د مکرره حورف دغه دي . (الم ، المص ، الرٓ ، المرٓ ، کهیعص ، طه ، طسمٓ ، طسٓ ، یسٓ ، صٓ ، حمعسقٓ ، قٓ ، نٓ)

دا حروف وه دغو اسماء الهیه وو ته اشاره کوي ، په دي معنا نه چي ددغو اسماء الهیه وو څخه مختصر دی ، بلکه معنا دا چي دغه حروف په دغو اسماء الهیه وو کي سته : (یاألله ﷻ ، یاأحد ﷻ ، یا آخر ﷻ ، یالطیف ﷻ یا ملك ﷻ یامؤمن ﷻ ، یامبدئُ ﷻ ، یا معیدُ ﷻ ، یامحیي ﷻ ، یا ممیت ﷻ یا ماجد ﷻ ، یا مقتدر ﷻ ، یامقدم ﷻ ، یا مؤخر ﷻ ، یامنتقم ﷻ ، یا متعال ﷻ ، یامالك الملك ﷻ ، یا مقسط ﷻ ، یا مغني ﷻ ، یامعطي ﷻ ، یا مانع ﷻ ، یاصمد ﷻ ، یاصبور ﷻ ، یا رحمن ﷻ یارحیم ﷻ ، یارزاق ﷻ ، یارافع ﷻ یارقیب ﷻ ، یارؤف ﷻ ، یارشید ﷻ ، یاکبیر ﷻ ، یاکریم ﷻ ، یا هادئ ﷻ ، یاعزیز ﷻ ، یاعلیم ﷻ ، یاعدل ﷻ ، یا عظیم ﷻ ، یاعلي ﷻ ،

یاعفوﷻ ، یاسلامﷻ ، یاسمیعﷻ ، یاحلیمﷻ ، یاحفیظﷻ ، یاحسیب ، ﷻ یاحکیمﷻ ، یاحقﷻ ، یاحمیدﷻ ، یاحی ﷻ ، یاقادرﷻ یاقیومﷻ ، یاقويﷻ ، یاقهارﷻ ، یاحسیب ﷻ ، یاقدوسﷻ ، یانورﷻ ، یانافعﷻ ، یاطیبﷻ .

نو دغه مقطعات او دغه اسماء الهیه او سره د هر اسم الیه سره جل جلا له هم ووایي . او په آخیر کي درود پر علیه السلام هم ووایي او کوم مُهم او حاجت چي لري وه خدای جل شانه وه دربار ته یي عرض کړه . او دري شپي یا ورځي پرله پسي داغسي وکړی انشاءالله په اسقاط د مکررو حروفو په حساب د ابجد ۶۹۳ واره کي دا حساب کړی نو به دا ورد پوخ سي . والله المستعان ، والمعطي لکل سوال .

پوښته : په عمومي کتابو کي د تفاسیرو (الم) وغیره مما فی أوائل السُور حروف مقطعه وایي ، ایا رښتیا دا حروف دي او که څرنګه ؟

جواب : قاضي بیضاوي رح په خپل تفسیر کي وائي که د حرف څخه معنا لغوي مراد ده یعني طرف یا ما یتلفظ به خو دغه مقطعات حروف دي ، او که د حرف څخه مراد اصطلاح متجدده د نحاتو مراد وي ، نو دغه مقطعات حروف نه دي بلکه اسماء دي ، لکن مدلول یي حرف دی مثلاً مدلول د الف (آ) او مدلول د لام (لَ) او مدلول د میم (مَ) دی ، نو شاید چي اصطلاح د نحاتو حروف ورته ویل به تسمیه د دال په نامه د مدلول وي .

درویش وایي چي دلیل د اسمیت ددي الفاظو دادی : اول خو امام النحات خلیل بن احمد رحمه الله او امام ابوعلي رحمه الله تصریح په اسمیت

ددغو الفاظو کړي ده . او دوهم قاضي بیضاوي وایي چي تعریف د اسم نحوي پر دوی صادق دی . یعني کلمةٌ دلت علی معنی فی نفسها غیر مقترنٍ بالأزمنة الثلاثة . او دریم خواص د اسم په دغو الفاظو کي سته ، لکه تعریف نحو اللام وغیره او تنکیر و تنوین لکه لامٌ و میمٌ ، ونحوهما وغیر ماذکرنا من خواص الإسم .نو بناء علی اسمیتها په حدیث د ابن مسعود ﷺ کي چي راغلي دي چي که څوك يو حرف د قرآن قرائت کړي هغه لره حسنه سته والحسنةُ بعشر امثالها .الحدیث ، نو که څوك (الم) ووایي دیرش ۳۰ نیکی یي ثواب دی ، ولي الألف حرف ، واللام حرفٌ ، والمیم حرفٌ یعني مدلول

فائده : ددغو مقطعاتو سره که عامل موجود وو ، نو پر مقتضی د عامل اعراب ورکول کیږي نحو هذامیمٌ مثلاً بالرفع . وکتبتُ الباءَ بالنصبِ ، وبدئتُ بالألف بالجر او که یي عامل نه وو موجود ، نو بیا په وقف ویل کیږي نحو الفْ ، لامْ ، میمْ ، وعندالوقف یجوز التقاء الساکنین فیها علی غیر مده نحو قافْ ، صادْ .

سوال : ستا په دي تفسیر کي ډیري عسیر الفهمه خبري راځي لکه چي په بیان د مقطعات قرآنیه کي چي مو کړي دي ، او د مقطعات قرآنیه وو او متشابهاتو قرآنیه په فرق کي چي بحث طویل کړی دی ، آیا ګمان کوی چي په ورته بیاناتو ټوله مطالعه کوونکي د تفسیر وپوهیږي ؟

جواب : هو ، زه هم دا خیال نه لرم چي خوانند ګان محترم نر او ښځي دي ټوله د تفسیر په ټوله مسئلو او په سوال جواب دي وپوهیږي کن الحمدلله د فقیر ټوله تصنیفونه عوامو او طالبانو او ملایانو ټوله مطالعه کوي

بعض د استفادي دپاره او بعض چي حاسدان وي د عيب او غلطيا د فقير دپاره يي مطالعه كوي ، تر څو چي د غيبت موقع په لاس ورسي ، نو د قرآن پاكِ د فهم سره موافق هره خبره چي زما په نيز لازمه وي زه يي ذكر كوم .

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ ۛ فِيْهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ۝٢

دا كتاب دى هيڅ شک نسته پكښي كي اوهدايت دى دپاره د پرهيزګارانو .

پوه سه ! چي اكثر مفسرين رح وايي اى هذا الكتاب يعني دغه كتاب چي محمدعليه السلام يي وايي او مشركان يي درواغ بولي . ددي تفسير څخه غرض دادى چي ذالك خو اشاره وه بعيد ته وي او قرآن پاك خو نژدي دى او نژدي شي ته خو اشاره په لفظ د هذا كيږي ، نو حاصل د جواب دادى چي چونكه قرآن مبارك عظيم الشانه كتاب دى ، نو د عظيم رتبي په سبب يي لفظ د اشارة البعيد پكښي استعمال كړى تنزيلاً الرتبي مكان البُعد المكاني.

سوال : قرآن مبارك خو په وخت كي د نزول د سورت البقره نه وو تكميل سوى ، نو څرنګه اشاره ورته كيږي .

جواب : په ذالك كي اشاره ده و هغه بعض القرآن ته چي تر سورت البقره دمخه نازل سوي وه .

درويش وايي چي تا دمخه واوريدل چي سورت تر ۸۷ سورت چي په مكه مكرمه كي نازل سوي وه ، وروسته سورت بقره اول سورت مدني

دی چي نازل سوی دی او یا وه ټوله قرآن مبارك ته اشاره ده اقامةً للجزء مقام الکل .

د ترکیب د لاري بعض مفسرین وایي چي ذالك مبتداء ده او الکتاب یي خبر دی . په علم معاني کي وایي چي مبتداء او خبر چي دواړه معرفه وي ، نو خبر به په مبتداء کي حصر وي او سره ددي چي کتاب خو جنس دی او قرآن مبارك یي یو فرد دی ، نو حصر د جنس په یوه فرد کي څرنګه کیدای سي ؟

جواب : په علم معاني کي دا هم وایي چي حصر د جنس په داسي فرد کي روادی چي هغه د جنس کامل فرد وي مثل هو الرجل ای زید مثلاً ولاریب أن القرآن الکریم اکمل من جمیع افراد الکتاب. او داسي جواب هم سته چي د الکتاب تعریف دپاره د عهد دی أی الکتاب المعهود الموعود په قرآن کریم کي قال جلّ ذکره : (إناسنلقي علیك قولاً ثقیلاً) او یا موعود په تورات او انجیل کي دی ، نو پر دي تقدیر ذالك الکتاب پوره جمله ده . او لاریب فیه جلا جمله ده . او داسي هم روا ده چي الکتاب دي صفت د ذالك وي او خبر دي وروسته جمله وي یعن لاریب فیه .

او بعض مفسرین وایي چي مبتدا محذوفه ده یعني (هذا) او ذالك الکتاب یي خبر دی او د کتاب تعریف دپاره دعهد دی . حاصل د معنا دادی چي دغه کتاب چي تاته یي وحی کیږي دا هغه کتاب معهود دی چي موعود په تورات او انجیل کي وو . بیضاوي ، تفسیر مظهري ، روح البیان ، روح المعاني ، درویش .

پوه سه ! چي لفظ د کتاب مصدر دی په معنا د مکتوب دی او اصل معنا د کتب جمع او ضم دی ، نو کتاب هم یو لفظ وه بل ته جمع کوي او هم ددي سببه لښکر ته کتیبه وايي لإنضمام افراد العسکر فیه . م ، ب ، ر

فائده : هغه ترکیب چي روح البیان والاکړی دی چي (الم) نوم سي د قرآن ، نو (الم) مبتداء ، ذالك الکتاب یي خبر دی ، ضعیف ترکیب دی، ولي چي دمخه تیره سوه چي حروف مقطعه په اوائلو کي د سُورو نومان د قرآن ګڼل ډیره ضعیفه توجیه ده . فتذکر .

پوه سه ! چي کلمه د (لا) په لاریب فیه کي دپاره د نفي د جنس ده او ریب یي اسم دی مبني پر فتحه دی . کما هو القانون النحوي او فیه خبر دی . او هدی للمتقین حال دی .

سوال : نفی د جنس شك د قرآن څخه څرنګه صحیح کیږي مع أن الکفار باجمعهم منکرون عن کون القرآن الکریم کتاب الله والمبتدئة من أهل القبلة. شك دی په معانیو کي د متشابهات القرآن ، حتی پر ظاهر یي وجه او ید وغیره حمل کړي دي کما مرَّ تفصیله.

والجواب : چي خدای پاك خو نفي د شك د قرآن څخه کړی دی په دي معنا چي قرآن د شك ځای نه دی . که څوك انصاف وکړي او د قرآن پاك په معانیو او په کلماتو د حسد څخه په پاك زړه غور وکړي او د خلګو څخه یي نفي د شك نوي کړي ، نو دا داسي مثال لري چي سړی ووایي چي په عسلو کي تریخ والی نسته ، که څه هم په خوله د صفیراتي ترخه معلومیږي . فالشمس شمسٌ و ان لم یرها الضریر . و أمثال ذالك کثیرة.

او داسي جواب هم ممکن دی چي لاریب فیـه په ظاهره جمله خبریه ده لکن دلته په معنا دی نهي ده یعني لاترتابوا فی القرآن . نحو قوله تعالی : (فلارفث ولافُسُوق ولاجدال فی الحج) یعنـي د حـج پـه ایـامو بـدي خبري او فسق او جنګ مه کوی . کذا فی روح البیان.

قوله هدیً للمتقین: هدیً یا منصوب دی او حـال د ضـمیر څخه د فیه دی او للمتقین متعلق به او یا مرفـوع دی خبر د مبتـداء محذوف دی ای هو هدیً. او پـرهر تقدیر حمل یي پر کتاب یا مبالغتـاً دی لکه زیدعدل او یا هدیً. په معنا د هادیاً دی .

پـوه سـه ! چي هدایت معنا کـه ارائة الطریق سي یعنـي الدلالة علی مایوصل ، نو که څه هم هدایت دقرآن په دي معنـا عـام دی ولهذا قال الله تعالی : (هدیً للناس . لکن تخصیص د متقین به ددي کبله وکړی چي په هدایت د قـرآن تقـوی دارو انسـانانو نفـع اخسـتي ده بالإیمـان بـه والعمـل بأحکامه .

او که هدایت دلالت موصله سي ، نـو تخصـیص د متقـین ظـاهر دی او تقوی پـه اصـطلاح د شرع شریفي کي ځـان سـاتنه دهغـه شي څخه چي د سړي ضرر وي په آخرت کي ، نو که عقائد وي او که اعمال وي روح

په روح البیـان کي وایي چي د تقوی شرعي دري دري درجي دي .

اول ساتنه د ځان د د ابدي دوږخ چي هغه په کلمـه د لاالـه الاالله محمد رسول الله پوري مربوطه ده صدقا من قلبه یعني چي د هر قسـمه کفر څخـه سړی ځان وساتي ، نـو هـم پـه دي معنـا کلمـه طیبـي تـه کلمـة التقـوی ویـل کیږي کما فی قوله تعالی : (و ألزمهم کلمة التقوی) وهذه المرتبة أدنی

من مرتبة التقوی .

دوهمه مرتبه ځان ساتنه د هري ګناه څخه ، كه دقسمه د فعل وي لكه زنا وغيره او كه د ترك وي لكه ترك د صلات وغيره . يعني كول د ټولو اوامر الهيه وو او ترك دټولو منهياتو . وهذا التقوی هو المتعارف فی العرف العام كما يقال فُلان متقیٌ او دغه معنا مراد ده په هغه آيت كي . (ولو أن أهل القرى آمنوا واتقوا) .

او دريمه مرتبه د تقوی چي تقوی د خاصو بندګانو د خدای ﷻ ده لكه په دي آيت كي چي اشاره ورته سوي ده : (ياايهاالذين آمنوا اتقواالله حق تقاته. الآية) هغه تقوی داده چي د سړي زړه په غير پوري د خدای جل سلطانه مشغول نه وي . چي وه دي مرتبي ته انبياء الله صلی الله عليه وسلم و اولياء الله رح علی تفاوة درجاتهم رسيدلي دي . ومن الله التوفيق.

په رساله قُشيريه كي ددغسي تقوی مثال يي په ابن سيرين رحمه الله ويلی دی . چي دده څلويښت منګيه غوړي وي او دده مريي د يوه منګي څخه مړ موږك راكښلی وو ، نو ده پوښتنه څندي وكړه چي د كم منګي څخه دي موږك راوكښی ؟ مريي ورته وويل چي زما هغه اوس په ياد نه دی ، نو ابن سيرين رح څلويښت سره منګي توی كړه .

او د امام اعظم رح تقوی هم ددي تقوی مثال دی چي دی مبارك په عين ګرمي كي وه سايي ته د ديوال د پوروړي نه دريدی . او د ابه يي ويل چي په حديث شريف كي راغلي دي : كلُّ قرضٍ جرَّ به خضعاً فهو ربی.

او ويل كيږي چي بايزيد بسطامي رح يو وخت قميص پريولی او يو شاګرد هم ورسره وو ، شاګرد ورته وويله چي په دغه ديواله كي لرګی ټك وهم او دا قميص به پوري وځړوم . ده مبارك ورته وويله چي دا خو د

صاحب الجدار تاوان دی . شاګرد یي ورته وویل چي ددي درختي پر ښاخو به یي اوار کړم . ده رح ورته وویل چي په دي سره به بعض نازك ښاخونه د درختي ژوبل سي ، نو هغه ورته وویل : نو څه په وکړم ؟ ده رح ورته وویل چي زما پر شا یي یو طرف اوار کړه چي هغه وچ سي بیا به یي بل طرف پر اوار کړي .

دغه رنګه په تاریخ بغداد کي د امام اعظم رح په مناقبو کي راغلي دي چي دده مبارك پر یو یهودي پور باندي وو ، نو امام اعظم رح دپاره د پور د یهودي کور ته ورغلی او د پښو په چپلی پوري خوشایي یا بل مرداري مښتي وه ، ده چي څپلی وځنډل ، هغه مرداري د یهودي د سرای پر دیوال ولګیدله . امام اعظم رح ورته حیران سو چي دغه مرداري که په یو شي د دیواله څخه جلا کوي ، خو د دیواله خاوري ورسره جلا کیږي ، او که یي پریږدي ، خو د دیواله بدنمایي ده ، نو د ځان سره یي دا فیصله وکړه چي یهودي ته به دروازه ور وټکوم او دهغه څخه به مشوره واخلم چي دغه مرداري ځرنګه پاکه کړم ؟ دروازه چي یي ور وټکول ، یهودي چي راووتی هغه امام ته د پور عُذر کاوه ، امام اعظم رح ورته وویل چي ته د پور عُذر پریږده ، ماته مشوره راکړه چي دا ستا دیوال د مرداری څخه زه ځرنګه پاك کړم ؟ یهودي چي د امام المسلمین رح وه دي انصاف او تقوی ته وکتله امام رح ته یي وویله چي د دیوال تر پاکی دمخه زه ځان خپل د نجاست څخه درته پاك کړم . لااله الاالله محمدرسول الله یي وویل او مسلمان سو .

ګرانو لوستونکو ! که تاسي غواړی چي د امام المسلمین سراج الامت ابوحنیفه رحمه الله بش پړ تاریخ او دده تقوی کارنامي غواړی چي زده کړی نو د درویش پښتو شرح پر ابوالمنتهی مطالعه کړی ، نو انشاء الله

تعالی د زړه به مو اطمنان او دخپل امام مُحبت کلي به درته حاصل سي .

الَّذِيۡنَ يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡغَيۡبِ

او متقین هغه کسان دي چي ایمان لري پر غیب

پوه سه ! چي الذین مبتداء ده او یومنون بالغیب یي خبر دی . او ټوله جمله صفت دی د المتقین ده.

فائده : بعض اهل التفسیر د تقوی تفسیر په دي سره کوي چي هغه کار چي په شرع کي مناسب/نه وي هغه کار پرېږدي ، من الکفر بجمیع أنواعه والأعمال السیئة کالزنا وغیره بجمیع افراده ، نو پر دي تقدیر الذین یومنون آه صفت مقیده د متقین ی ، یعني دا صفت قید دی د متقین دپاره ، ولي تقوی پر دغه تفسیر متقین ایمان بالغیب آه ته نه شامله ، نو ځکه یي متقین په قید مقید کړي تر څو چي دلالت وکي پر دي چي متقین به سره د ترکه د مالاینبغي فی الشرع په دي اوصافو سره هم موصوف دي یعني ایمان بالغیب آه . او بعض مفسرین رح تفسیر د تقوی په ترک د مالاینبغي فیالشرع من الکفر وغیره من المعاصي .او کول د ما ینبغی فی الشرع من الایمان وسائر الحسنات الشرعیة . نو چونکه متقین پر دغه تفسیر والذین یومنون آه ته هم شامل دی ، نو دا صفت قید نه دی بلکه توضیح او بیان د متقین دی .

پوښتنه : دا صفت به څرنګه بیان سي د متقین ، او سره ددي چي په دي صفت کي بعض ماینبغي من الایمان بالغیب و اقامة الصلوة والانفاق ذکر دي ، نو روژه او حج وغیره کم دي چي ذکر دي او دغه رنګه د مالا ینبغي

څخه هیڅ شی پکښې ذکر نه دي ؟

نو ددي سوال جواب قاضي بيضاوي رح او روح البيان والاو تبعه قاضي ثناء الله په دي ډول ورکوي چي په دي صفت کي اصول د اعمال باطنه چي ايمان دی ذکر سوی چي ټولـه عقائد حقـه وو تـه شـامل دی . او د اعمال خبيثه باطنه وو چي کفر دی ترك لره يي مستلزم دی . او بـل اقامة الصلوة ذكر سوی دی ، چي اصل د اعمـالو بدنيـه وو دی او د ټولـو اعمـال سيئه لکـه زنـا وغيـره تـرك لـري مسـتلزم دی كمـا قـال الله تعالـى : (إن الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنكر) چي معنـا يي داده چي لمونځونـه چي څوك د شريعت سره برابر ادا کوي هغه به د ټولو بدعملو څخه منع وي . او عليه السلام وايي : الصلوة عمادالدين. او په دي آيت کي صفت د انفـاق ذكر دی ، چي ټولو عبادات ماليه وو ته شامل دی . ځکه عليـه السـلام وايي : الزكاة قنطرةُ الإسلام.

حاصل د جواب دادی : چي ددي آيت په مذکوره دري امورو کي ټوله ترك د مالاينبغى او اتيان په ماينبغي چي مفهوم دتقوی وو نغښتـي دي و لهذا يكون هذه الآية صفت موضحة للمتقين.

او بعض مفسـرين رح چي تفسـير ثـاني دتقـوی کـوي دا هـم وايي چي الذين يومنون آه دي صفت مادحه د المتقين دی چي په صفت مادحـه کي ذکـر د ټولـو اوصـافو د موصـوف نـه غـواړي ، بلکـه د عـالي صـفاتو د موصوف ذکر غواړي وههنا كذالك كما سمعت آنفا . تحقيق الإيمان.

پوه سـه ! چي ايمـان د بابـه د افعـال دی مجرد يي امـن دی ، نـو مومن خدای ﷻ او رسول عليـه السلام په امن کي کوي د تكذيب څخه او ياخپـل

ځان دعذاب النار څخه بیغمه او په امن کي کوي او د خدای ﷻ په اسماء کي مومن راغلی دی په دي معنا چي خدای جل شانه خپل مومنان بنده ګان بیغمه او په امن کي کوي د عذاب النار څخه په فضل او کرم سره .

پوه سه ! چي ایمان په نیز د ابوحنیفه رحمه الله او دده د متابعانو په نیز: **هوالإقرار** او تصدیق دی په ټولو هغه شیانو چي یقیناً معلوم دي چي دا شیان د دین څخه د علیه السلام دي لکه خدای ﷻ یو بلل او نبوت حق ګڼل او بعث بعد الموت او جنت او دوږخ رشتیا بلل وغیرها من العقائد الحقه ، لکن اقرار جزء لازم نه دی بلکه په عذر سره ساقطیږي کما فی وقت الاکراه .

او بعض حنفیان رح وایي چي ایمان فقط تصدیق مذکور دی او اقرار یي شرط دپاره د اجراء د احکام شرعیه وو دی لکه نکاح د جنازي ، لمونځ او دفن په مقابرو کي دمسلمانانو وغیرها وذالك لان التصدیق القلبي مبطنٌ و یؤیّده ظاهر الاحادیث النبویة ﷺ .

او ایمان په نیز د جمهورمحدثینو رح او معتزله وو او خوارجو مجموع دري شی دي . **التصدیق بالقلب والإقرار باللسان والعمل بالارکان وهو مختار الشیخ الاشعري رحمه الله واتباعه**. نو که څوك اعتقاد قلبي نه لري اقرار باللسان به کوي . هغه کافر منافق دی . او که څوك اقرار نه کوي یعني سره د قدرته او د طلب د اقرار ، نو هغه کافر مجاهر بولي . او که عمل بالارکان څوك نه کوي هغه فاسق دی په اتفاق د اهل الحدیث والمذاهب الصحیحة . او په نیز د خوارجو هغه سړی کافر دی . او په نیز د معتزله وو دا سړی مومن نه دی لإنتفاء جزء الإیمان وهوالعمل فیه . او کافر هم نه

دی لِعدم الانکار ددوی په نیز په کفر کي انکار شرط دی .

نو دوی په مابین کي د ایمان او کفر واسطه وایي . دا نه وایي چي په مابین کي د جنت او دوږخ واسطه سته لأن مرتکب الکبائر مخلدٌ فی النار عندهم اذا مات بلاتوبة کما فی حاشیة المولی الخیالي علی شرح العقائد.

درویش وایي چي تفصیل ددي مذاهبو بلکه د نورو مذاهبو د ضلال په کتاب الملل والنحل لمحمد بن عبدالکریم رح مطالعه کړه . او د بعض مذاهبو لکه مذکوره مذاهب په کتابو کي د عقائدو مطالعه کړه لکه شرح العقائد النسفي للعلامة التفتازاني رح و حاشیة النبراس علیه و کتاب شرح المقاصد ایضاً للعلامة التفتازاني رحمه الله والمواقف للقاضي عضدالملة والدین رح وشرح السید الجرجاني رح علیه و شرح العقائد الجلالي او کتب التفاسیر الطویلة الاذیال تفسیر للامام الهمام الرازي رح المسمی بالتفسیر الکبیر ، والتفسیر المسمی بروح المعاني و غیر المذکور من کتب العقائد والتفاسیر . والله الموفق للحق الیقین فی امورالدین .

وفی روح البیان الغیب مصدرٌ اصلاً ، لکن پر غائب شي اطلاق کیږي مجازاً و توسعاً . او غائب دوه قسمه دی ، یو قسم هغه دی چي هیڅ دلیل نه وي باندي نه عقلي او نه نقلي وهوالمراد فی قوله تعالی : (وعنده مفاتیح الغیب لایعلمها إلاهو) ددي قسم د علم دعوه کول کفر دی او بل قسم هغه دی چي پر هغه باندي دلائل عقلیه او نقلیه موجود وي لکه صانع العالم وصفاته من القدرة والعلم وغیرهما . والنبوة ومایتعلق بها من الاحکام والشرائع لکه لمونځ ، روژه ، حج ، وغیرها والیوم الآخر و احواله من البعث بعدالموت والحساب والجزاء بالجنة اوالنار وغیرها .

مراد دلته دغیب څخه دوهمه معنا ده ، نو (باء) د باالغیب صله د ایمان ده .

سوال : ایمان خو په خپله متعدي دی نو حرف جر څه کوي ؟

واجــاب عنـه البروسـوي رحمه الله ان التعديـة بالبـاء لتضـمين الايمـان معنـى الاعتراف ای يؤمنون معترفين بالغيب . او یا ایمان مجازاً په معنا د وثوق دی **أی مـوثقين بالغيـب** . حاصل دا چي پر تقدير بالغيب دمفعول به په ځای کي دي او که چیري غیب پر خپله معنا مصدري پاته سي ، نو (باء) دپاره د ملابست ده . تقدیر یي دادی : **يؤمنون متلبسين بالغيب** ، نو معنا داده چي دوی د خلګو څخه غائب وي هم ایمان یي وي **لا كالمنافقين : (إذا لقوالذين آمنوا قالوا آمنا و إذا خلوا إلى شياطينهم قالوا إنا معكم . الآية.**

او یا دامعنا د غیب ده چي د مومن به څخه چي علیه السلام دی غائب وي یعني آنحضرت صلی الله علیه وسلم اودده معجزات یي نه وي لیدلي . لکه صحابه کرامو رض تر زماني وروسته خلګ إلی یوم القیامة .

ورد في الخبر چي حارث بن مغیروه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته وویل چي موږ تاسي اصحابو ته د رسول کریم صلی الله علیه وسلم لیدل دا لوی شرافت او د ثواب شی ګڼو چي په موږ کي نسته ، یعني لیدل او صحبت د علیه السلام . نو عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ورته وویل چي موږ تاسي ته دا شرافت ثابته وو چي تاسي سره ددي چي علیه السلام مو نه دی لیدلی او ایمان پر لری . **قال و ان افضل الإيمان ايمانٌ بالغيب ثم قرء : (ألذين يؤمنون بالغيب)** نو ددي خبري څخه دا معلومیږي چي د غیب څخه غیبت

د مومن به مراد دی والله أعلم بالصواب

او بعض مفسرین رح وایي چي د غیب څخه زړه مراد دی لأنه غائب مستور ، نو معنا د آیت داده: (یؤمنون بقلوبهم یعني لا کاالذین یقولون بأفواههم مالیس فی قلوبهم ، نو کلمه د (باء) پر دي تقدیر دپاره د آلة لکه کتبتُ بالقلم.

ښهانه فائـده : درویش و ایي چي که څه هم د عقائدو په کتابو کي وایي چي ایمان او اسلام یو دي ، لکن په عرف کي ایمان په عقائدو کي ډیر مستعمل دی او اسلام په عباداتو کي سائع دی ویدل علیه الحدیث الذي رواه البخاري رحمه الله ومسلم رحمه الله عن عمربن الخطاب رضي الله عنه بینا نحن عند رسول الله صلی الله علیه وسلم (په دي مابین کي چي موږ په نیز د علیه السلام سره حاضر وو) إذ أقبل رجل شدید بیاض الثیاب شدید سواد الشعر (چي ناګاه راغلی یو سړی چي سخت سپین کالي یي وه او ډیر سخت تور ویښتان یي وه) ما یُری علیه أثر السفر لایعرفه أحد منا (او نه معلومیدی پر ده اثر د سفر ، ولي چي نه یي کالي خیرن وه او نه یي پښي سپیري وي او په موږ کي هیڅ چا هم نه پیژندی . یعني دا سبب د حیرت زموږ وګرځیدی ، که مسافر وایي نو خو به څه ناڅه اثر د سفر پر معلومیدای او که د مدیني سړی وای موږ به یو چا پیژندای) حتی جلس بین یدی رسول الله صلی الله علیه وسلم و رکبته لمس رکبته (حتی دا سړی راغلی په مخ کي د رسول الله صلی الله علیه وسلم کښینستی او دده زنګون د علیه السلام د زنګون سره ومُښتی) فقال یامحمد أخبرني عن الإسلام فقال النبي صلی الله علیه وسلم أن تشهد ان لاإله الا الله و أن

محمدرسول الله و تقیم الصلوة و تؤتی الزکوة وتصوم رمضان و تحج البیت إن إستطعت إلیه سبیلاً (نو هغه سړي وویل : ماته خبر راکړه د اسلام . نو علیه السلام ورته وویل چي ته به شاهدي اداء کوي په دي سره چي لااله الا الله و ان محمدرسول الله او پنځه وخته لمونځ به کوي او زکات به ورکوي او یوه میاشت روژه به نیسي او حج د بیت الله شریفي که دي طاقت دلاري یعني دخرځ وو کوي) فقال صدقت فتعجبنا من سواله وتصدیقه (نو هغه سړی ورته وویل : رشتیا دي وویله . عمر رض وایي نو موږ تعجب وکړی وه سوال ته دده او تصدیق ته دده . وجه د تعجب داده چي ځوك چي سوال کوي هغه خو باید ناخبره وي . او ځوك چي تصدیق دچاکوي هغه خو لازمه داده چي دمخه هم خبر وي) ثم قال فماالإیمان؟ قال أن تؤمن بالله وملائکته وکتبه ورسله والبعث بعدالموت والجنة والنار والقدر خیره وشره فقال صدقت (نو بیا هغه سړي وویل چي نو ایمان څه شی دی ؟ نو علیه السلام وویل چي ایمان دادی چي ته تصدیق لري پر خدای ج یعني خدای سته او واحد دی بي شریکه ، یعني نه په ذات کي او نه په صفاتو کي او ته به ایمان لري پر ملائکو دخدای ج یعني ملکي عِبادٌ مُکْرَمُوْن دخدای ج دي لایعصون الله یعني د خدای ج لونړي به یي نه بولي لکه مشرکینو د مکي چي به ویل کما قال الله تعالی انکاراً علیهم : (ألکم الذکر وله الأنثی تلك إذاً قِسمة ضِیزَی)

پوه سه ! چي ملائکه یو لوی مخلوق د خدای ج دی چي نه په مثال د انسانانو نر دی او نه ښځي او خورك او څښك هم نه کوي او توالد هم نه لري . او ته به ایمان کوي پر ټولو کتابو د خدای جل جلاله چي یو سل او

دیارلس ۱۴ کتابه دي . او ته به ایمان لري پر ټولو رسولانو دخدای ج یعني چي ټوله پر حق دي او دخدای ج دخوا دپاره د هدایت او دعوت د خلګو را استول سوي وه . (لانُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ) په نفس نبوت لکه یهودو چي علیه السلام او محمد علیه السلام په رسالت نه مني . یا نصاری چي موسی او محمد علیهما السلام په رسالت نه منی . مونږ داسي نه وایو .

فائــده : په ټولو کتابو کي وايي چي رسول هغه څوك بولي چي نوی شریعت لري . او نبي عام دی ، که نوی شریعت لري او که د دمخه نبي په کتاب او شریعت عمل کوي ، نو نبي عام دی تر رسول . په حدیث شریف کي رسول په دغه معنا نه دی ، ولي په دي معنا رسولان ۳۱۳ دي ، نو نور ټوله انبیاء ع د ایمان څخه خارجیږي بلکه رسول په حدیث مذکور کي په معنا د نبي دی .

فائده : د انبیاء علیهم السلام صحیح تعداد نه دی معلوم . په احادیث مبارکه وو کي مختلف عددونه راغلي دي لهذا په ایمان کي د انبیاء ع په عدد معین نه یادوي او انبیاء علیهم السلام د یولك څلیرویشت زره ۱۲۴۰۰۰ په شاوخوا کي دي . او ته به تصدیق لري پر بعث یعني ژوند پس له مرګه ، یعني په ورځ د قیامت کي ، او مشرکان بعث بعدالموت نه مني . او ته به ایمان لري چي جنت دپاره د مومنانو او دوږخ دپاره د کافرانو سته . او ته به ایمان لري پر تقدیر د خیر او شر د طرفه څخه خدای ﷻ دی او داسي به نه وایي چي دخیر او شرخالق بندګان دي او خدای پاك هیڅ کار نه پوري لري . لکه معتزله چي وايي . او داسي به هم نه وايي چي ښه او بد کارونه ټوله خدای جل جلا له په بندګانو کوي او

بندګان صرف مجبور محض دي لکه جبریه چي وايي بلکه خالق د افعالو د بندګانو که د خیر عمل او که د شر وي خدای جل سلطانه دی . او بندګان کاسبان دي د خپلو عملو ، په دي معنا چي بنده په خپله اراده کوي د کار د خیر یا د شر ، نور نو خالق او موجد خدای ج دی وهذا هو مذهب أهل السنة والجماعة رح وهو المذهب المتوسط بين افراط المعتزلة وتفريط الجبرية.

پوښتنه : ضمیر د (خیره وشره) خو په اتفاق وه قدر ته راجع دی او قدر د خدای ج فعل دی . دخدای ج په فعل کي خو د شر لار نسته ؟

جواب : هو، دخدای ج کارونه ټوله خیر دي ، لکن په دي ځای کي قدر په معنا د مقدور دي ، نود عبارت معنا داسي ده چي ته به ایمان لري چي مقدور که خیر وي لکه عبادت او که شر وي لکه معصیت د جانبه د خدای ج دی یعني خالق یي خدای جل شانه دی . او که قدر پر خپله معنا پریږدي ، نو خیروالی او شروالی یي په اعتبار د مقدور دی والمآل واحد فتدبَّر (بیا هغه سړی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل :) فماالإحسان؟ قال أن تعبدالله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك قال صدقت (چي احسان څه شی دی ؟ مراد دده د احسان څخه اخلاص په عبادت کي دی . علیه السلام ورته وویل چي احسان دادی چي ته به عبادت دخدای داسي کوي لکه ته چي خدای جویني یعني په حضور قلبي او عجز ظاهري كما يفعله العبيدُ فی محضر ملوكهم بل أعلى منه لأنه تعالى مَلِك الملوك لامَلِك حقيقةً إلاَّالله (او که ته خدای ج نه ویني خدای ﷻ خو تاویني یعني ستا په عبادت او په اخلاص سره علم لري)ثم

قال فاخبرني عن الساعة قال ماالمسئول عنها بأعلم من السائل . قال صدقت (بیا هغه سړي ورته وویل : ماته خبر راکړه د قیامت یعني تعیین یي راته وکړه چي کله به قیامت وي؟ علیه السلام ورته وویل چي نه دی هغه څوك چي دا سوال ځندي وکړه سو یعني نفسه ډیر خبر په قیامت سره تر سائل چي ته یي . یعني ماوتا په عدم علم د تعیین د قیامت سره برابر یو . هغه ورته وویل صدقتَ) قال فأخبرني بأماراتها (نو هغه سړي ورته وویل چي نو ماته خبر راکړه د علاماتو د قیامت ، یعني د نژدي والي د قیامت) قال إذا ولدت الأمة ربتها و ان تری العُرات الحفات رعاء الشاء یتطاولون فی البُنیان . قال صدقت (نو علیه السلام ورته وویل چي یوه علامه داده چي وزیږوي مینځه خپل بادار .

پوه سه ! چي د زیږیدو د خپل رب شارحینو د احادیث مبارکه وو زقم رقم ترجمي او تاویلونه کړي دي ، خو آسانه تاویل یي دادی چي عقوق د امهاتو به ډیر سي او لور به پر مور داسي حکمونه کوي لکه بادار پر مینځه . او بله علامه د قرب القیامت داده چي ته به ووینې هغه کسان چي لڅ بدن او لڅي پښي به ګرځیدله والمراد والله أعلم چي غایت مسکینان به وه ، دوی به اوس غټمي غټمي بتکلي او لوی جګي جګي کوټي لري . هغه سړی ورته وویل صدقتَ ، نو هغه سړی ولاړی . درویش وایي چي ددغه په باقي برخه کي روایات مختلف راغلي دي . په یوه روایت کي داسي راغلي دي چي هغه سړی چي د مسجدنبوي ﷺ څخه ووتی علیه السلام خلګو یعني صحابه کرامو رض ته وویل چي رُدُّوْهُ عَلَیَّ چي داسړی بیرته راولی . صحابه رض چي پسي ور ووتل سړی ورك سو ، نو علیه السلام وه صحابه رض ته وویل چي داسړی جبرئیل امین

وو . ددي دپاره راغلی وو چي تاسي ته دين در وښيي . يعني چي دده مهمي پوښتني او زما جرابونه . او دده تصديق زما د خبرو تاسي مشاهدتاً په خپلو غوږو واورې . والله أعلم بمراد رسوله ﷺ.

وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ

او ادا کوي دوی پنځه لمونځونه د شريعت عزار سره موافق په فرائضو په واجباتو ، په سننو او مستحباتو کي او په آداب باطنه وو کي لکه خشوع او خضوع او پر طريقه د احسان کمامَرَّ فی الحديث النبوی ﷺ کي.

پوه سه ! چي حضرت الشيخ الکامل فی علم الباطن والظاهر اسماعيل حقی البرسوی رح په تفسير روح البيان کي وايي چي لفظ د صلوة په لغت ددغو معاني دپاره وضع دی الدعاء کما فی قوله تعالی: (وصلِّ القرائة عليهم) او دعاء کوه وه دوی ته يعني اصحاب صدقه ته الثناء کما فی قوله تعالی (ولاتجهر بصلاتك) ای قرائتك . الرحمة کما فی قوله تعالی : (اولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمة) يعني پر دوی باندي رحمتونه دخدای ج دی او په شرعه شريفه کي نوم دی د افعال مخصوصه وو چي هر چاته معلوم دي . او مناسبت د معنای لغوي او معنای شرعي ظاهر دی ، ولي چي په ولاړه کي قرائت سته او په ناسته کي دعاسته او په رکوع او سجده کي ثناء دخدای سته په تسبيحاتو کي درکوع اوسجدي او پر فاعل د لمانځه خدای جل سلطانه رحمت نازلوي .

درويش وايي چي دا ټولي لغوي معناوي صحيح دي او هغه معنا لغوي چي علامه الزمخشري ذکر کړي ده په تفسير کشاف کي چي

صلات په لغت کي ښورول د کناټو د هډوکو ده او مناسبت دشرعي لمانځه سره يي دادی چي لمونځ کوونکی هم په لمانځه کي د کناټو غټ هډوکي ښوروي . هغه ډیره بعیده معنا ده وي صلوين اسم جامد دی د اسم جامد څخه اشتقاق ډیر نادر دی نحو تَفَرعنَ فلان ای فعل فعل الفرعون . او بل دا چي باید د جنازې لمانځه ته دي صلاة شرعاً نه وویل سي ولي چي تحریك د صلوينو یعني کناټو پکښي نسته . او بل دا چي صلَّى یصلی باب د تفعیل دی او باب د تفعیل دپاره د تحریك ډیر نادر دی والعجب من القاضي البیضاوي حیث اَیَّد رأی الزمخشری فی تفسیره فحق القول أن لکل عالم هفوة ولکل صارم نبوة ویجب علیه الاحتیاط فی مأخذ الالفاظ القرآنیة فی اللغة العربیة . وهیهات للمعتزلة ذالك.

پوه سه ! چي درویش چي قول د صاحب کشاف او تائید د بیضاوي رد کړی او دا رد هم درویش د انصاف د لاري او احتیاط د لاري په الفاظ قرآنیه وو کي لکن چونکه درویش وایي حاسدان په همجنسو کي موجود دي او دهغو عادت دادی چي حق په رجالو سره پیژني نه رجال په حق سره

ولنعم ماقیل : چشم بداندیش که برکنده باد ✣ عیب نماید هنرش درنظر

نو عین ممکنه ده چي دوی به وایي چي عبیدالله د ځانه څخه نوی شخص جوړکړی چي پر علامه زمخشري او محقق بیضاوي یي رد وکړی. نو ددوی دپاره د امام فخرالدین رازي رح قول چي په تفسیر کبیر کي یي کړی دی رانقل کوم ، نو چونکه حاسدان د درویش به عالمان وي ، نو ددي کبله هغه عربي عبارت رانقل کوم او په پښتو یي ترجمې ته یي نه اړوم ، تر څو چي ددوی دغه ګمان دفع سي .

قال الإمام رحمه الله أن هذا الاشقاق الذي ذكره صاحب الكشاف يفضى الى طعن عظيم فى كون القرآن حجةً وذالك لان لفظ الصلوة من اشد الالفاظ شهرة و اكثرها دوراناً على السنة المسلمين . واشتقاقه من تحريك الصلوين من أبعدالأشياء اشتهاراً فيما بين اهل النقل . ولوجوزنا ان يقال مسمّى الصلاة ومعناه فى الأصل ماذكره الزمخشري ثم انه خفى و اندرس اى المعنى الاصلي حتى صار بحيث لايعرفه الا الاحاد لكان مثل ذالك فى سائر الالفاظ القرآنية جائزاً . ولو جوزنا ذالك لما قطعنا بان مراد الله تعالى من هذه الالفاظ ماتتبادر اليه افهامنا لاحتمال انها كانت فى زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم موضوعة لمعانٍ أُخر كان مرادالله تلك المعانى الا ان تلك المعانى قدخفيت فى زماننا واندرست كما وقع مثل ذالك فى هذه اللفظة يعني لفظ الصلوة على مقتضى قول الزمخشرى . فلما كان ذالك باطلاً بإجماع المسلمين علمنا ان الاشتقاق الذي ذكره الزمخشرى مردودٌ باطلٌ انتهى قوله بالتلخيص و بعض الزيادة فافهم وقل ايهاالحاسد فى شأن الفقير ماتستطيع ان تقول . وچونكه گفته اند مشت نمونه خروار است بايد حاسدين در تفسير فقير انگشت نمايي مذكور . درويش هرچه ميگويد ديده ميگويد . والله المستعان وعليه التكلان وانا أرجوا ان هذاالحسد ينقطع بموتي و اسأل تعالى من فضله وكرمه التوفيق لاتمام هذا التفسير من اوله و آخره بالتعجيز والعافية والصحة والسلامة آمين .

او د اقامة الصلوة معنا بيضاوي رحمه الله اوثناءالله رحمه الله او اسمعيل بروسوی رحمه الله په اتفاق سره داسي کړي ده چي :

۱: مراد همیشه توب دی پر لمانځه .

۲: او یا دا چي په لمانځه کي به سستي نه کوي او ده ته په په جدوجهد سره چمتو وي .

۳: او یا هغه معنا چي درویش په ترجمه د آیت کي وکړه .

او دغو دري سرو مفسرینو رح ویلي دي چي دغه معنا اظهر او وه حقیقت ته نژدي ده او تر ټولو فائده منه معنا ده ، ولي چي مستحق د مدح هم داغه سي لمونځ کوونکی دی .

ابراهیم رحمه الله وایي که چا په لمانځه کي تعدیل الارکان نه کاوه نو سړی دي دده پر عیال رحم وکړي چي د ضیق الرزق سره مخامخ نسي .

فائده : په تفسیر تیسیر کي وایي چي خدای جل شانه خپل بندګان په څو شیانو په لمانځه کي امر کړي دي

۱: نفس کول د لمانځه ، بقوله تعالی : (و اقیموالصلوة) .

۲: بل همیشه توب پر کول بقوله تعالی : (الذین هم علی صلاتهم دائمون

۳: بل پر خپل وخت کول بقوله تعالی : (إن الصلوة کانت علی المؤمنین کتابا موقوتا).

۴: بل په جماعت کول بقوله تعالی : (وارکعوا مع الراکعین)

۵: او بل په خشوع سره بقوله تعالی : (الذین هم فی صلاتهم خاشعون).

پوه سه ! چي د جماعت لمونځ په نیز د روح البیان فرض کفایي دی ، نو که سړی لمونځ یوازي وکړي روا خو دی لکن ثواب دجماعت څني فوت سو . او اکثر کتابونه دفقه حنفي پر دي دي چي جماعت سنت موکد دی . او کمال الدین الهام رح وایي چي واجب دی . دلیل یي هغه آیت مذکوره ګرځولی دی . او احمد بن حنبل رح وایي چي جماعت پر نرو فرض عین

دی ، حتی که بیله عذره یي شرعي سړی لمونځ بي جماعته وکړي ، نه دی روا .

فائده : په روح البیان کي وایي چي : تارك الجماعت بد دی تر شراب خوره . او بد دی تر قاتل النفس ناحق . او بد دی تر عاق د مور او پلار . او بد دی تر غیبت ګویه . او بد دی تر ساحر . او بد دی تر غیبت کوونکي . او ملعون دی په تورات او انجیل او زبور او فرقان کي . او ملعون دی پر ژبه د ملائکه وو ..

درویش وایي چي والله اعلم بصحة هذه الاحکام او سره ددي چي دغه ټوله شمیرلي ګنهونه ګناه کبائر دي . او جماعت یا سنت موکد یا واجب دی زموږ په نیز. روح البیان یې حواله وه روضة العلماء ته کړي ده او زه نه پوهیږم چي دا څنګه کتاب دی ، البته په صحیح حدیث کي راغلي دي چي : **تارك الجماعة لیس مني ولا انا منه ولایقبل الله من صرفا ولا عدلاً ای نافلةً ولافرضیة.**

فائده : تارك الجماعة هغه نر دی چي ترك الجماعت بیله هیڅ عذر عادت وي او د جماعت لمونځ یي نادر وي ، ګاهي ګاهي چي پر پیښ سي د خلګو د شرمه یا په اوداسه یا بي اوداسه د جماعت لمونځ اداء کړي . داسي تارك الجماعت بدترین د تارك الجماعت دی او شاید کلام او احکام د روح البیان به پر دغسي تارك الجماعت محمول وي . او داسي تارك الجماعت په ښاروکي د مسلمانانو زما په ټوله عمر کي ما یو سړی په کوټه کي ولیدی چي سره ددي چي دده د سرای دروازه او د جامع مسجد دروازه تقریباً سره مخامخ وي ، په شل کاله کي چي درویش په دغه جامع مسجد کي پر لمانځه نه ولیدی . بلکه په نژدي مساجدو

کي هم چا پر جماعت نه دی لیدلی حتی د جمعي شریفي په ورځ او د عیدګاه په ورځ چا نه دي ویلي چي فلانی ما په مسجد کي پر جماعت ولیدی . په کور کي یي خدای خبر چي ده لمونځ کاوه او که یي نه کاوه. اما تارك الجماعت یوازي دغسي سړي ته نه وایي بلکه تارك الجماعت هغه سړی هم دی چي بیله عذره دري څلور لمونځه بي جماعته کوي .

فائــده : د جماعت د ترك عذرونه سته چي بیا د سړي غاړي نه دي بندي.

۱ : ډیر سپین ږږی وي چي بعض لمونځو ته نسي راتلای .

۲ : ړوند وي او قائد نه لري .

۳ : مریض و ي چي دجهته د ناجوړی مسجد ته نسي تلای .

۴ : دښمنان لري چي د بعض لمونځو په وخت کي د مسجد په تلو کي د هغو څخه بیریږي .

۵ : په کور کي یوه ښځه او کوچني عیال وي چي دی بیریږي چي د بعض لمونځوپه وخت کي لکه د ماخستن یا سحار وختي غل وه کور ته رانسي. بائیسکل یا موټرسائیکل وغیره غلا نه کړي .

۶ : سخت یخ باد او تاریکه د بعض لمونځو په وخت کي .

۷ : باران یا واوره په شدت سره اوري .

۸ : ګوډ یا شل وي .

۹ : طبیبانو او ډاکټرانو په سبب د بعض مرضیو دی په آرام سره امر کړی.

۱۰ : سلسل البول وي چي په حرکت سره بولي څني تویيږي وأمثال المذکورات.

چې دا اعـذار نـه وي ، نـو پـه صـحيح حـديث کـي د بخـاري مسـلم وغيرهما کي راغلي دي چي د جماعت لمونځ پر يوازي لمانځه په يوه روايت کي ۲۵ درجي په ثواب کي بالادي او په بل روايت کي ۲۷ درجي بالادي .

فائده : دغه پنځه لمونځه زموږ ددغو انبياء عليهم السلام څخه منقول دي :

اول د سحار لمونځ آدم عليه السلام کړى دى .
او اول د ماپښين لمونځ ابراهيم عليه السلام اداء کړى دى .
او اول د مازديگر لمونځ يونس عليه السلام کړى دى .
او اول د ماښام لمونځ عيسى عليه السلام کړى دى .
او اول د ماخستن لمونځ موسى عليه السلام کړى دى .
او اول صلاة الـوتر رسول الله صلى الله عليـه وسلم کـړى دى پـه شـپه د معـراج کـي . نـو چونکـه آنحضرت چي سيدالمرسلين دى ، خـداى جـل سلطانه و ده ته پنځه سره لمونځونه جمع کړه په شپه د معراج کي . په اول کي يي پنځوس لمونځونه پر فرض کړه . په پنځه پنځه يي کموله حتى چي پر پنځه ودريدله . او چونکه حسنات د امت محمدي ﷺ يو په لس دي نو دغه پنځه په معنا کي بيرته پنځوس کيږي وهذا کله په اوږده حديث کي د معراج نبوي ﷺ چي بخاري و مسلم وغيرهما يي روايت کړى موجود دي. درويش وايي چي په دي بيان سره راز د پنځو لمونځو زموږ معلوم سو . والله اعلم بالصواب .

پوه سه ! چي په احاديثو صحيحه وو کي راغلي دي چي په عصر نبوى ﷺ کي چي منافقين په مشري د عبدالله بن ابى تر دري سوه ۳۰۰ کسه

پوري يي تعداد رسيدى د ماپښين او مازديگر او ماښام لمنځو ته به رياءً او د بيري د مسلمانانو به راتله ددي دپاره چي دا ښكاره كړي چي موږ هم مسلمانان يو . او د سحار او ماخستن لمانځه ته به نه راتله ، ولي چي د عليه السلام د ماخستن لمونځ څه ناوخته كيدى او د سحار لمونځ به څه وختي كيدى ، نو منافقينو خوب نسواى پر پريښولاى . او اخلاص او صداقت خو ددوى نه وو .

وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣﴾

او دهغه ماله څخه چي موږ په رزق وركړى دوى ته ، دوى صدقات يا فرضي لكه زكوة يا واجب لكه صدقه فطر يا نفلي كوي .

پوه سه ! چي په نسبت د رزق چي خداى پاك ځان ته وكړى اشاره ده وه دي ته چي په انفاق د مال فى سبيل الخير يعني لله تعالى دي څوك بخل نه كوي ، ولي چي د خداى ﷻ دركړى رزق دى ، نو ته يي ولي فى سبيل الله نه صرفوي ؟

فائده : اهل السنت وايي چي : رزق هغه شي ته وايي چي حيوان يي خوري ، كه حلال وي او كه حرام . او معتزله وايي چي حرام شى رزق نه دى . دوى په مذكوره آيت سره دليل وايي ، ولي په دي آيت كي په اتفاق حلال مراد دى . موږ ورته وايو چي په دي آيت كي چي حلال مراد دى په قرينه د مقام دمدحي ، ولي د حرامو په انفاق سره مدحه نه ده روا . او (مِن) چي دپاره د تبعيض په (مما) كي چي اصل (من ما) وو اشاره ده وه دي ته چي بعض دمال به نفقه سړى كوي . اما فى الفرضى فظاهر لان الزكوة فى اى مالٍ كان بعضه و اماالنفلى فللنهى عن الاسراف.

درویش وایي : چي د ټوله مال نفلي خیرات چي منهی عنه نظر وه اوساطو د مسلمانانو دی ، ورنه په حدیث کي چي بخاري وغیره راغلی دي چي یو وخت علیه السلام صحابه ﷺ امر کړه په انفاق فی سبیل الله سره ، حضرت عمر ﷺ وایي چي په دغه وخت کي ښه پراخه رزق مي درلودی ، نو ما په خپل زړه کي دا وویل چي که دي یو وخت پر ابوبکر ﷺ سبقت په انفاق کي کاوه په دي وخت به یي وکړي ، نو کور ته ولاړم خپل ټوله مال دهري نوع څخه چي وو سم نیمی کی ، نیمی مي کور پریښوی او نیمی مي حضور ﷺ ته راوړی . نو آنحضرت صلی الله علیه وسلم چي دي مختلفو اموالو ته وکتل ، نو یي ماته وویل چي کور دي څه شی پریښوی ؟ ما ورته وویل دغونه قدر مي کور پریښوله . موږ حاضر یو چي ابوبکرالصدیق ﷺ په ډیر کثرت سره مختلف اموال راوړه . علیه السلام ورته وویل چي کور دي څه شی پریښوی ؟ ابوبکر ﷺ ورته وویل : الله ورسوله . چي خدای او رسول علیه السلام مي پریښول ، نو علیه السلام ده ته نه وویل چي دا خو اسراف دی ، بلکه قبول یي کړی ، ولي چي دده توکل علی الله وعلیه السلام ته معلوم وو . عمر ﷺ وایي چي ما قصد په زړه کي وکړی چي د آئنده دپاره به زه قصد د سیالي د ابوبکررض ونه کړم .

او ضمیر د متکلم یعني (نا) خاص یوازي د خدای جلَ جلاله دپاره دی ، ولي قرآن پاك مطابق د عرف سره د عربو نازل سوی دی . (إنا أنزلناه قرآناً عربیاً) او عرب ګاهي دخپل ځان د فعل څخه په مفرد ضمیر سره حکایت کوي ، مثل فعلتُ کذا . او ګاهي دځان دفعل څخه حکایت په متکلم مع الغیر سره کوي نحو فعلنا کذا . او ګاهي دخپل ځانه څخه په

اسم غائب تعبیر وکړي . کقول السلطان لوزرائه : سلطانکم یأمرکم بکذا بدل قوله إنا أء مرکم بکذا . او ګاهي په فعل مجهول سره تعبیر وکړي نحو : رُسم لکم کذا بدل قوله رسمتُ لکم کذا.

او قرآن مبارك هم پر دغو څلورو سرو طریقو راغلی دی .

الاول : (ذروني ومن خلقت وحیدًا)

والثاني : نحو قوله تعالی : (إناأنزلناه فی لیلة القدر)

والثالث : نحو قوله تعالی : (الله الذي خلقکم)

والرابع نحو : (کُتِبَ علیکم الصیام) .

پوه سه ! چي بعض مفسرینو رح تفسیر د (ممارزقناهم ینفقون) په یوازي زکات سره کړی دی . شاید دغه مفسر به افضل د انواعو د انفاق راوړی وي و إلا فقد مرَّ منا انَّ المراد اعم من الفرضی والواجب والنفلی او عین ممکنه ده چي دغه مفسر دي دصلات لفظ ته کتلي وي ، ولي چي په قرآن مبارك کي (اقیموالصلوة وآتوالزکوة) ډیر ځایونه ملګري سره راغلي دي . او صوفیه کرام رح تر دغه لاعام معنا ځني اخلي او وایي چي هر نعمت که ظاهري وي لکه اموال او که باطني وي لکه علم چي دا نعمت خدای پاك وه سړي ته ورکړی باید دهغه څخه انفاق وکړي .

د نِعم ظاهره وو انفاق خو بیان سو ، دَ نعمت باطني چي علم دی مثلاً انفاق یي دادی چي طالبانو ته د علم ښوونه کوي . قال علیه الصلوة والسلام : إن علماً لایُقال به ککنزٍ لایُنفق منه . او صوفیه رح دا هم وایي چي که رب جل وعلا د یو شیخ ذاکر پر لطائفو باطنه وو دده په خپل فضل او کرم سره فیوضات او انوار متنوعه فیض کړي وه ، باید هغه شیخ دا

فيوضات په خپله توجه سره دخپلو مريدانو سره شريك كړي . هم دا دده انفاق دی .

فائده : درويش وايي په ابتداء كي د تفسير ددي آيت ما وويله چي اهل السنت والجماعت حرام هم رزق بولي او معتزله يي رزق نه بولي او د دلائلو د تفصيله څخه د طرفينو مي صرف نظر ددي كبله وكړي چي هغه دلائل او جوابونه د هغو طويل الاذيال وه او دا زما تفسير يو مختصر تفسير دی . نو ځكه حواله د هغو دلائلو او جوابو وه علم الكلام ته كوم ، اعنی شرح العقائد او شرح المقاصد للعلامة التفتازانی رح ، او مواقف د قاضي عضد الملی والدين رح او دهغه شرح للسيد الجرجانی رح او كتاب الملل والنحل لمحمد بن عبدالكريم الشهرستانی رح .

او په تفاسيرو كي وه تفسير ته د امام همام فخرالدين الرازی رح چي تفسير كبير يي بولي او تفسير ته د امام محقق آلوسی چي روح المعانی يي بولي حواله كوم . ومن لطائف القرآن الكريم انّه تبارك وتعالی ذكر فی هذه الآية الايمان الذی هو اُسُّ العبادات وموضعه اُسُّ البدن وهو القلب ويرتبط بالايمان جميع المعتقدات ثم ذكر الصلوة التی ام العبادات البدنية وينسلك معها جميع العبادات من نوعها ثم الانفاق الذی هو منبع جميع العبادات المالية . ففی هذه الآية قد ادرج جميع الشريعة الغراء .

قال صاحب روح البيان : ففی الإيمان النجاةُ ، وفی الصلوة المناجات وفی الإنفاق الدرجات ، وفی الإيمان البشارة ، وفی الصلوة الكفارة ، وفی الانفاق الطهارة ، وفی الإيمان العزة ، وفی الصلوة القربة ، وفی الإنفاق الزيادة وهذه العبادات من بلاغاته رحمه الله.

حکایت :

ابی عبدالله الرازی رح وایي چي خدای جل سلطانه بعض انبیاء علیهم السلام ته وویل چي د فلاني سړی پاته عمر به نیمایي په غني توب کي وي او نیم عمر به یي په فقر کي ، نو دی راوغواړه او ده ته اختیار ورکړه چي کومه حصه دمخه درکړم ، یعني غنا او که فقر ؟ نو هغه نبی علیه السلام هغه سړی راوغوښتی او خبر الهي یي ورته بیان کړی ، هغه سړي ورته وویل : چي زه به د ماینې سره مشوره وکړم . سړی چي دماینې سره مشوره وکړه . ماینې یي ورته وویل چي دغنا ژوند دمخه وغواړه . نو میړه یي ورته وویل خطاوتي ، ولي چي وروسته تر غنا فقر زور غواړي . او غنا وروسته تر فقر تر آخره د عمر ډیر ښه خوند کوي . ماینه ورته ټینګه سوه چي په دي باب کي به زما په خوله کوي . نو هغه سړي نبي علیه السلام ته ورغلی چي زموږ دغنا ژوند دي دمخه خدای جل جلاله راکړي ، نو خدای جل شانه د رزق دروازه ورته خلاصه کړه . ورځ په ورځ دنیا او غنا ډیریدله ، نو بیا ښځي ورته وویل میړه ته ، که ته غواړي چي زموږ ژوند دي تر آخره د عمر داغسي پراخه پاته سي ، نو دمخلوق او مسکینانو سره سخاوت کوه . نو سړی هم داغسي لار غوره کړه یعني که بي کوره ته کالي راوړي دغونه کالي فقراوو ته ورکول . وهکذا المطعومات وغیره . نو هغه نیمی عمر چي نبي هم دخدای جل جلاله دخوا ورته ټاکلی وو په غنا کي پای پر رسیدو سو ، نو نبی ته خدای ﷻ پیغام ور واستاوه . چي دغه سړی خبر کړه چي چونکه تا د غنا په وخت کي زما شکر ووایه ، یعني زما د مخلوق سره دي ښه وکړه ، نو دا زیری پر وکړه چي ستا تر مرګه عمر به په غنا کي وي .

قال المولوی المعنوی فی المثنوي.

هر که کار دگر دد انبارش تهی ✣ لیکش اندر مرزعه باشد بهی

وانکه دز انبار ماند وصرفه کرد ✣ اسپش وموش حوادث هاش خورد

وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ

او هغه کسان دي متقين چي ايمان لري پر هغه کتاب چي نازل کړه سوی دی وه تاته چي قرآن کريم دی او ايمان لري پر هغو کتابو چي نازل کړه سوي دي تر تادمخه لکه تورات او انجيل او نور کتب آسماني يعني چي پر نورو نبيانو ع نازل سوي وه .

پوه سه ! چي ابن جرير د ابن مسعود رض او ابن عباس رض څخه روايت کړی دی چي دا آيت په مومنانو د اهل الکتابين نازل سوی دی . او روح البيان وايي چي دمخه آيت تر (وممارزقناهم ينفقون) پوري په مومنانو کي د عربو نازل سوي دي ، نو دواړه آيته تفصيل د متقين دی . بخاري او مسلم .

د ابی موسی اشعری ﷺ څخه روايت کړی چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل چي دري قسمه خلگو لره دوه ثوابه دي . يو هغه سړی د اهل کتابو څخه چي ايمان يي راوړی پر خپل نبی و آمن بمحمد ﷺ تر پايه د حديث .

مسئله : ايمان پر ټولو کتابو اجمالاً يعني ټوله آسماني کتابونه حق من عندالله وه فرض عين او پر قرآن شريف باندي ايمان تفصيلاً يعني حکماً حکماً او آيتاً آيتاً فرض کفايي دی او اجمالاً فرض عين دی . ددي سببه

پر ټولو مسلمانانو نر او ښځو د قرآن پاك ایمان تفصیلاً فرض عین سي .
نو پر مسلمانانو حرج عظیم دی او ژوند ته چارو ته خلل بین دی .

سوال : قرآن مبارك خو په وخت د نزول ددغه آیت ټوله نه وو نازل سوی .
نو تعبیر یي په ماضي صیغه څرنګه څني وکړی ؟

جــواب : چي په دي آیت کي تغلیب د محقق پر مقدر کړی دی . او په
تفسیر کواشي کي یي داسي جواب ورکړی دی چي قرآن مبارك حکماً
شيئ واحد دی ، نو ایمان پر بعض یي ایمان پر کل دی . روح البیان .

فائده : ماأنزل إلیك عام دی تر قرآن کریم چي وحی متلو یي بولي او
شامل وه وحی غیر متلو لره دی چي احادیث نبویه دي ولي چي مراد
انزال مطلق وحی دي او که مطلق وحی سي ، دواړو ته **قال الله تعالی** :
(**ومایـنطق عن الهوی° إن هو إلاوحی یوحی**) مثال د وحی غیر متلو
تعداد د رکعتو دلمونځو او وختونه د هغو او تعداد دی د زکاتو د اموالو
او بیان د نصابو ددوی او حدود او جنایات **الی غیرذالك مماجاء فی
الأحادیث النبویة فقط** .

پوه سه ! چي انزال چي د لوړي وه کښته را استول دي لکه ډېره چي د
لوړي ځخه را ایله کړي . نو انزال خو حقیقتاً صفت د ذواتو دی او قرآن
پاك خو الفاظ او معانی دی نو انزال د قرآن مبارك په اعتبار د ذات
حامله له دي چي جبرئیل علیه السلام وغیره ی . قال الله عزوجل :

وَبِالۡاٰخِرَةِ هُمۡ يُوۡقِنُوۡنَ ﴿٤﴾

او پر ورځ د آخرت د متقینو ایمان او تصدیق دی . مراد د آخري ورځي څخه د قیامت دی .

پوه سه ! چي آخرت یې مونث راوړی ، که څه هم ورځ یعني یوم خو مذکر دی . په تاویل د دار آخرت او دار مونث سماعي دي . کما ورد فی القرآن العزیز : (تلك الدار الآخرة . الآیة).

فائده : ایقان چي مصدر دی د يُوۡقِنُوۡنَ ، معنا یې محکمه علم دی پر شي خفی بیله شك او د شبهې او په نظر او استدلال سره ، ځکه علم ته خدای ج یقین نه وایي ، ولي چي استدلال علم نه دی . او علوم بدیهیه وو ته هم یقین نه وایي . روح البیان . یعني اهل کتاب به پر آخرت داسي علم قطعي لري چي ددوی اوهام خرافات پکښي نه وي ، چي بعض د خرافاتو څخه ذاوه چي یهودیانو به ویل : إن الجنة لایدخلها الامن کان هوداً او نصاری به ویل چي نسي داخلیدای جنت ته مګر نه نصاری . او یا به یې ویل : لن تمسنا النار إلا أياما معدودة. او نور ورته خرافات او اختلافات .

فائده : څوك چي یقین پر آخرت لري باید ځان د آخرت د نعمتو او جنتو دپاره آراسته کړي . په تفسیر تیسیر کي وایي چي لس قسمه خلګ ډیر مغروره او خطاوتلي دي .

۱ : چي خدای ج خالق خپل بولي او عبادت یې نه کوي .
۲: او چي خدای ج رازق بولي او زړه په رزق کي مضطرب وي .
۳: چي دنیا فاني بولي او بیا هم د دنیا پر نعمتو تکیه کوي .

۴: چي ورثه خپل دښمنان بولي او بیا هم ددوی دپاره په دروا غو او په سود او خیانت وغیرذالك دنیا جمع کوي . سعدي :

توباخود ببر توشه خویشتن ❊ که شفقت نیاید ز فرزند و زن

۵: چي د سړي یقین وي چي پر ما مرګ یو وخت راځي او بیا هم د هغه دپاره توښه نه برابره وي .

۶: چي د سړي یقین وي چي آخر قبر زما ځای دی او قبر نه آباته وي او روضة من ریاض الجنة نه ځني جوړوي .

۷: او چي د سړي یقین وي چي خدای ج زره په زره زما سره په ورځ د آخرت حساب کوي او بیا په دنیا کي دخپل ځان سره حساب نه کوي . وقد ورد : حاسبُوا قبل ان تُحاسبوا .

۸ : چي د سړي یقین وي چي جنت ته لار یوازي پل صراط دی او خپل بار د ګناه نه سپکوي .

۹ : چي د سړي یقین وي چي دوږخ ځای د فجارو دی او بیا په نیک عمل سره نه ځني تښتي .

۱۰: چي د سړي دا یقین وي چي جنت دار الابرار دی او بیا د ابرار د جملي څخه په اعمال صالحه وو ځان نه جوړوي . انتهی مافی التیسیر مع زیادة من العبدالعاصی . قال الله تبارك وتعالی :.

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

او دغه کسان چي دغه اخلاق او عقائد مذکوره پکښي وي ثابت پر هدايت دی د جانبه څخه د رب ددوی او همدغه کسان فلاح د عذابو څخه د خدای ج وه دوی ته حاصله ده .

پوه سه ! چي كه اول موصول يعني (الذين يؤمنون بالغيب . الآية) يا دوهم موصول يعني (والذين يؤمنون بما أنزل إليك) آه د متقينو څخه جلا کړيَ يعني د متقينو صفت يي نه کړي نو هغه موصول مبتداء ده او دا جمله يعني (اولئك على هدىً) آه په محل کي د رفع د خبر د هغه موصول ده . او كه چيري هغه دواړه موصوله صفت د متقين وبولي ، نو دا جمله يعني (اولئك على هدىً) آه جمله مستانفه ده او محل د اعراب نه لري . نو گويا دا جمله حاصل او نتيجه د دمخه احکامو ده .

فائده : (اولآء) جمع ده ، مفرد دخپله لفظه نه لري او مبنی پر کسره ده او کاف د خطاب دی لکه په ذالك کي يعني دغه کسان چي دمخه ذکر سول يعني متقين چي موصوف په ايمان باالغيب او نورو صفاتو چي ذکر سول .

فائده : (اولئك) په محل کي د رفع مبتداء ده او (على هدىً) يي خبر دی أی ثابتون على هدىً.

فائـــده : هدىً چي نكيره راوړی ،دپاره د تعظيم يعني پر دونه لوی هدايت دی چي څوك يي په حقيقت د هغه هدايت بيله خدايه نه پوهيږي . وفيه غاية التعظيم لهولآء المتقين الموصوفون بالصفات المذكورة ليقتدى

بهم غیرهم هذا حاصل ما فی روح البیان والتفسیر المظهری مع زیادةٍ من العبدالعاصی .

وقوله من ربهم متعلق دی په محذوف پوري ، صفت د هدیً دی یعني (هدیً کائنٍ من ربهم. او په کلمه کي د ربهم اشاره وه دي ته ده چي دا صفات کائنه په متقین کي د اثار څخه د تربیه معنوي د مولی جل سلطانه دی .

وقوله واولئك هم المفلحون.

سوال : اولئك په تکرار کي څه حکمت الهی دی ، یعني داسي هم کافي وه چي مفلحون يي پر علی هدیً عطف کړی وای . یعني داسي : (أولئك علی هدیً من ربهم والمفلحون).

جواب : حکمت الهي او فائده د تکرار د اولئك داده چي اشاره وه دي ته راسي چي هر یو د وصف څخه د علی هدیً من ربهم او د مفلحون مستقل دي په امتیاز کي د متقین د نورو کسانو څخه . یعني په صورت کي د عطف به دا توهم کیدی چي په مجموع دوو وصفو سره امتیاز د متقینو د نورو څخه کیږي .

فائــــده : د (هُم) په مابین کي د مبتداء چي اولئك دی او د خبر المفلحون داده چي دلالت وکړي پر دي چي المفلحون خبر دی صفت د اولئك نه دی. کما هو فائدة ضمیر الفصل بین المبتداء والخبر المعرفین . او سیبویه رح وایي چي بلکه فائده د ضمیر فصل داده چي خبر چي مفلحون دی حصر دی په مبتداء کي چي اولئك یعني متقین . په دي معنا چي په یهودو او نصاری وو کي دا صفت د فلاح نشته ، نو دا قصر د

صفت پر موصوف دی لا بالعکس، ولي چي متقینولره نورصفات فاخره هم سته کما لایخفی

فائده : د فلاح حاصل :

۱: پر نفس غلبه چي متابعت د هوا نفساني به نه کوي .

۲: د دنیا په جاه جلال به نه غره کیږي .

۳: د شیطان په وسوسو کي بند نه پاتیږي .

۴: د بدو خلګو سره به مجالست او اندیوالي نه کوي .

۵: د کفر او ضلالت او بدعت څخه به بیزاره وي .

۶: د غرور النفس او جهل څخه به پاك وي .

۷: د زوال د ایمان څخه به پاك وي .

۸: د وحشت څخه د قبر به خلاص وي .

۹: د بیري څخه د ورځي د قیامت به بیغمه وي .

۱۰: او پر پل صراط به یي پښي نه ښوري بلکه په امن به تیریږي .

۱۱: په همیشه نعمتو کي د جنت به ابدالابدین پاته وي .

۱۲: د غمه او د حزنه څخه په سبب د دارالسرور جنت خلاص وي .

۱۳: ځواني به یي په زوروالي ابدالآباد نه بدلیږي .

۱۴: صحت او عافیت به یي برقراره وي .

۱۵: نعیم د جنت به یي بي حسابه وي .

۱۶: ملاقات د رب العزت به یي بي حجابه په نصیب سي .

۱۷: تکالیف د عباداتو به ځني مرفوع وي إلا ما شاء من تحمیدٍ وتسبیحٍ و تهلیلٍ لفرط البهجة والسرور.

۱۸: حوري د جنت او غلمان به یي دل خواه وي .

۱۹: اوهیڅ جنتي به د بل جنتي په حال سره د خپل په حال ناخوښه نه وي.
۲۰: نِعم غیر متناهیه به ورته مهیا وي .

پوه سه ! چي وعیدیه چي ددوی مذهب دادی چي فُساق د مسلمانانو چي بي توبي مړه سي ابدي به یي ځای دوږخ وي . په مذکوره آیتو سره دلیل وایي . او دوی وایي چي فلاح د ورځي د قیامت د عذابو څخه خو مربوط په دغو صفاتو سره چي په مذکوره آیتو کي ذکر سوه او فاسق دغه مذکوره صفات ټوله نه لري ، نو فلاح د عذاب څخه هم ورته نسته ، بلکه همیشه به مُعذب وي .

والجواب : چي دغه صفات مذکوره فی الآیات المتلوة د هغو مفلحینو دي چي کامل الفلاح وي ، نو فساق به کامل الفلاح نه وي ، بلکه یا په رحمت د ارحم الراحمین ، یا په شفاعت د سیدالمرسلین به د عذاب د دوږخ خلاصون ورته حاصلیږي . او یا به تر وخت محدود پوري په دوږخ کي وي ، بیا به وه جنت ته نقل کیږي ، لکه په دي دنیا کي چي یو څوک په حبس موقت بندي وي ، نو هغه وخت چي پوره سي ، خپل کور ته به ځي او حبس ابد یوازي او یوازي په دوږخ کي د کفارو په برخه وي . دلیل ددي دادی چي خدای جل سلطانه وایي : **(فمن یعمل مثقال ذرةٍ خیراً یَّرَهُ)** یعني که څوک په اندازه د یوي زري کار د خیر وکړي ، ثواب دهغه به ویني ، نو د فاسق نفس ایمان خو عمل د خیر دی ، بلکه اعلی عمل د خیر دی . نو ددغه عمل د خیر ثواب به کله ده ته ورکول کیږي ، دا خو په اجماع الامت بلکه د وعیدیه د ډلي هم په اتفاق داسي خو نسي کیدای چي رب جل وعلا دي معاوضه فاسق ته اول په جنت کي د ثواب ورکړي او بیا دي دوږخ ته د ابد دپاره بوزي ، ولي چي جنت دارالخلود دی ، نو

معلومه داده چي وروسته تر دوږخ به جنت دارالخلود ته ځي .

درویش وایي چي په نجات د فساقو د اهل القبله كي احاديث متواترة المعنى په صحاح سته و كي موجود دي ، اما پر ستر گو او عقلو د وعيديه و پرده د خپل بدعت او ضلال اواره ده .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ⑥

په تحقيق هغه كسان چي كافران دي برابره وه دوی ته كه يي ته وبيروي او كه يي نه بيروي خو دوی ايمان نه راوړي .

پوښتنه : ډير داسي كسان وه چي په وخت كي دنزول د آيت كافران وه ، وروسته مشرف په ايمان سره ګرځيدلي دي ؟

جواب : بعض مفسرين وايي چي موصول يعني الذين دپاره د عهد دی يعني مراد د الذين كفروا ځخه معين كفار دي ، لكه ابي لهب ، ابوجهل، او وليد بن مغيره په مكه مكرمه كي او علماء د يهودو په مدينه منوره كي .

او بعض مفسرين وايي چي موصول دپاره د جنس دی هغه كفارو ته چي تر پايه پوري د عمر پر كفر كلك ولاړ وه لكه مذكورين كفار . هغو ته هم شامل دي او هغو كفارو ته چي په وخت د نزول كافران وه . او وروسته يي ايمان راړی وي هم شامل دي . او دا وروسته قسم كافران يي په سواء عليهم آه سره وايستل ، ولي چي هغو ته خو اِنذار فائده وكړه يعني مسلمانان سوه .

﴿تحقیق الکفر﴾

پوه سه ! چي کفر په لغت کي ستر او پټولو ته وايي . لکه دهقان ته چي کافر وايي چي تخمونه د غنمو وغيره په مځکه کي پټوي او په شرعه شريف کي انکار دی د هغه شي څخه چي آنحضرت صلی الله عليه وسلم راتګ په کړی وي يقيناً يا په امر سره لکه لمونځ روژه زکات وغيره من الماموارت او يا په نهي سره لکه زنا ، لواطت ، قتل نفس بغير حق وغيرها من المنهيات اليقينية .

پوه سه ! چي د يقين د قيد فائده داده چي که يو مامور به يا منهی عنه په خبر واحد يا قياس سره ثابت وو د هغه انکار کفر نه دی ، که څه هم ګناه ده .

سوال : بعض افعالو ته په شريعت کي کفر ويل سوی دی که څه هم افعال دي ، انکار قلبي نه دي . لکه اغوستل د غيار او تړل د زنار ؟

جواب : دا کارونه خو رشتيا فی نفسه کفر نه دی لکن په سبب ددي چي عليه السلام نهي څني کړي ، نو بيله ضرورته دغه کارونه علامه د تکذيب د عليه السلام بلل کيږي . نو ددي په سبب سره د کفر حکم ورکړه سو .

بيضاوي ، روح البيان او امام بغوی رح وايي چي کفر پر څلور قسمه دی .

۱ : **کفر الانکار** : کفر يو د انکار دی . هغه دادی چي خدای هيڅ نه پيژني او نه خدای ج او خالق العالم مني لکه دهريه چي دوی وايي **مايهلكنا إلا الدهر**. يعني موږ نه وژني مګر زمانه . او يا وايي : **إنماهی هذه الدنيا**

نموت و نحيى. زموږ دپاره دغه دنيا ده موږ په څوك مرو او څوك به زیږو يعني هيڅ خدای ج نسته .

۲: **وكفرالجحود** دی . كفر جحود دادی چي په زړه كي خدای ج پيژني او په ژبه اقرار نه كوي لكه كفر د ابوطالب چي دی وايي : ولقد علمتُ بأن دين محمد من خير الأديان البرية ديناً . لولا الملامة او حذّار مسبّةٍ لَوَجدتني سَمحاً مُبيناً .

۳: **وكفر العناد** : يعني چي د عناد او حسد د سببه وي لكه كفر د ابليس او د احبارو ملايانو د يهودو .

۴: **وكفرالنفاق** : چي په خوله اقرار كوي او په زړه كي منكر وي .

بغوى رح وايي چي په هر قسم ددغو څلورو اقسامو چي خدای ﷻ ته څوك ورسي په ورځ د آخرت بخښنه نه ورته كيږي . انتهى . اعراب الآيه .

درويش وايي ددي آيت تفسير او اعراب په بيضاوي ، تفسير مظهري او روح البيان كي داسي بيان سوی دی چي : **الذين كفروا** يعني موصول سره د صله اسم د إنَّ دی چي د حروف مشبه څخه دی او سواء مصدر دی په معنا د استواء چي دي ته اسم مصدر وايي او حمل يي پر الذين مبالغةً دی لكه زيدٌ عدلٌ او يا استواء په معنی د مستوی ده . او جمله د انذرتهم آه مرفوع محلاً ده فاعل د سواءٌ ده كانه قيل مُستو عليهم انذارك وعدمه . او يا جمله د انذرتهم آه مبتداء ده او سواءٌ يي خبر مقدم دی يعني انذارك وعدم انذارك سيان عليهم.

سوال : اَ اَنْذَرْتَهُمْ آه خو فعل دی ، نو څرنګه به مسندالیه واقع سي ، یعني چي فاعل د سواء سي او یا مبتداء سي ، ولي چي مسندالیه وایي خاصه د اسم ده کما فی کتب النحو ؟

جواب : مسند الیه وایي د فعل په معنای تضمني دی ، یعني چي حدث دی یعني د نسبت او زماني څخه مجرد لحاظول کیږي او معنای تضمني د فعل خو مستقله ده مسندالیه کیدای سي کما فی کتب النحو .

سوال : ولي یي صریح مصدر نه وایه ؟

جواب : ددي دپاره چي فعل پر تجدد دلالت کوي ، نو معنا داده که متجدد انذار وه دوی ته ورکړه سي هم دوی ته فائده نه کوي .

پوښتنــه : همزه او اَم په آیت مذکوره کي خو دپاره د استفهام دی او استفهام خو په جمله پوري تعلق نیسي، نو څرنګه په آیت مذکوره کي جمله په معنا د مفرد أی إنذارك وعدم إنذارك ترجمه کړه سوه ؟

جواب : حضرات مفسرین رح وایي چي همزه او ام په دي آیت مبارك کي مجرد او خالي د معنا څخه د استفهام دي او په معنی د تاکید د معنا د استواء دی .

فائده : خدای جل سلطانه یوازي اِنذار ذکر کړی چي تخویف د عذاب الله څخه یي معنا ده او بشارت یي نه کی ذکر چي معنا یي زیری په نعمت او جنت سره دی ، ددي سببه چي دفعه د ضرر اهم ده تر جلب د نفع، نو چي اِنذار وه دوی ته فائده ونکړه نو بشارت په طریق اولی نفع نه کوي .

فائده : خدای ﷻ وویل : سواءٌ علیهم او داسي یي نه وویل سواءٌ علیك ددي جهته چي انذار او عدم انذار خو علیه السلام ته برابر نه دی ، بلکه په انذار کې خدای جل شانه وده ته ثواب د انذار ورکوي که څه هم دوی ایمان نه راوړي . وعلی هذا فقس انذار علماء الأمة رح یعني چي ددوی په انذار خدای ج وه دوی ته ثواب ورکوي که څه هم ددوی په انذار سره عمل ونه کړه سي . فلاینبغی لعلماء الأمة المرحومة ان یترکوا الوعظ والتبلیغ والانذار والتخویف بعلةٍ انه لاینفع فی السامعین ولایترکوا ثوابهم فی التخویف والانذار والترغیب والترهیب ، بلکه امکان لري چي یو انذار او تخویف که فائده سامعینو ته ونه کړي بلکه په کراتو مراتو سره به فائده وکړي لکه ډیره خیرنه جامه چي په کراتو مراتو یې د پاك والي امکان سته.

قوله لایؤمنون : دا جمله مستقل جمله ده محل د اعراب نه لري ، ددي دپاره راوړه سوه چي په سواء علیهم آه کي اجمال دی یعني څه شی برابر دی . او دوی د انذار او عدم انذار په حال کي پر څه حال دي ، نو جواباً خدای ج وویل چي د دوی حال دادی چي لایومنون .

پوښتنه : چي ددغو کافرانو په حال کي چي خدای ج خبر وو چي ایمان نه راوړي نو د څه حکمت دپاره علیه السلام په امر کړي چي ته دوی ته تبلیغ د اسلام وکړه ؟

جواب : حکمت الهي په دي کي دادی چي پر دوی حجت او دلیل قائم سي چي په ورځ د قیامت دوی څه عذرونه وایي چي ددي حکمت بیان په بل آیت کي خدای جل جلا له بیان کړی دی (لئلا یکون للناس علی الله حجةٌ

بعدالرسل) او بل آیت کي خدای ج داسي ارشاد فرمایلی دی : (ولو أهلکناهم بعذابٍ من قبله لقالوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولاً فنتبع آیاتك)

سوال : چي خدای خدای جل شانه خبر وو چي دغه معهودین کفار ایمان نه راوړي ، نو ولي یي دوی دمخه نه هلاکول لکه قوم نوح علیه السلام چي هلاك کړه سوه ، وروسته تر دي چي خدای جل شانه نوح علیه السلام ته خبر ورکړی (إنه لن یؤمن من قومك الا من قد آمن)

جواب : رسول کریم صلی الله علیه وسلم خو رحمت للعالمین وو لکه چي قرآن چي شاهدي ورکړي ده (وماأرسلناك الار رحمة للعالمین) وقال الله تعالی ایضا (وماکان الله لیُعذبهم و انت فیهم الآیة)

او بل جواب دادی چي هلاك د قوم نوح علیه السلام خو په دعا د نوح علیه السلام مابین ته راغله چي (ربِّ لاتذر علی الارض من الکافرین دیَّاراً) او آنحضرت صلی الله علیه وسلم داسي په عمومي ډول ښرا نه ده کړي ، بلکه ورته دعاء یې دَ شفاعت د امت دپاره ساتلي ده کما جاء فی حدیث البخاری وغیره.

شهانه فائده : بعض جاهلان کسان وایي چي خدای جل سلطانه چي اخبار وکړی په عدم ایمان سره د معهود او مذکورو کافرانو نو خلاف د اخبار څخه دخدای ج خو ممتنع دی ، نو تکلیف ددغو کافرانو په ایمان سره خو تکلیف په مالایطاق سره دی وهو مرفوع شرعاً . لقوله تعالی : (لایُکلف الله نفسا إلا وسعها) فکیف یصح تکلیف هؤلاء الکفرة بالایمان)

والجـواب : عنه کما فی البیضاوی و روح البیان و روح المعانی والتفسیر الکبیر للإمـام الـرازی رح ، وشـرح العقائـد و شـرح المقاصـد للعلامـة التفتازانی رحمه الله والمواقف للقاضی عضدالملة والدین رح وشرحه للعلامة السید الجرجانی رح وغیرها ، دادی چي اخبار دخدای جل شانه په وقوع د یو شي او یا په عدم د یو شي په اختیـار د بنده سلب د اختیـار د بنده نه لازموي چي هغه فعل به نو ضروري وي او د قدرتـه د بنده بـه خارج وي ، لکه چي خدای جل سلطانه چي اخبار وکړی د خپل فعله څخه په خپل قدرت او اختیار او اراده ، نو دا فعل خو دخدای ج د قدرت څخه خارج نه ګرځي بل اخباره تعالی وعلمه تعالی عن فعل العبد باختیاره یؤکد الاختیار ولایوجب الاضطرار . وهذا مقامٌ و عرٌّ لایفهمُه الکافةُ . د مثـال په توګه یو سړی د بل سړي لاسونه او پښي ور تړي او پر خره مثلاً یي بار کړي ا یو ځای یي یو سي ، دا رسیدل د سړي اضطراري بولي ، او که یو بادار وه مریي ته ووایي . یا پلار وه ځوی ته ووایي او یا استاذ وه شاګرد ته ووایـي چي تـه بـه حتماً فلانـی ځای تـه ځي ، نو هغـه سړی د جهتـه د مراعت د بادار او یا د مراعت د پلار وغیره په اختیار سره که یي څه هم په زړه نه وي خوښه او ورته تکلیف وي ، نو په دي کار کولو دی مسلوب الاختبار نه دی بلکه اختیار یي پر ځای دی ولهذا القسم کثیرة من الأمثلة لو تفکّر العاقل فیها عرف الفرق بین الاضطرار والاختیار فافهم هداك الله.

پـوه سـه ! چي د انسانانو استعدات مختلف دي ،ددي ځایه باید اختلافات د استعداداتو سړي تـه بداهتاً معلوم وي چي پـه مکـه مکرمـه چي آنحضرت صلی الله علیه وسلم اعلان د کلمة التوحید وکړی ، په اول

ملاقات کي سیدنا ابوبکر الصدیق رضی الله تعالی عنه بیله درنګه او بیله د معجزي د طلبه قبول د توحید وکړی ، نو د صدیق نوم یې د جناب الهي څخه په برخه سو . او په مسلمانانو کي الی یوم القیامة په صدیق اکبر سره شُهرت په نصیب سو . او په حدیث شریف کي راغلي دي چي په ورځ د قیامت به بیرغ د صدق په لاس کي د ابوبکر صدیق رض وي وهذا فضلُ الله یؤتیه من یشاء . او ټوله صدیقین د امت محمدیه ﷺ به دده تر بیرغ لاندي جنت ته روان وي . او بالعکس ابوجهل لعین چي آنحضرت صلی الله دده پر ایمان ډیر حریص وو ، په دي سبب چي دی مشر د اهل مکه وو او دده په ایمان راوړو سره ډیر اهل مکه وو اقتداء کول او ددي کبله هره معجزه چي به ابوجهل وغوښتله ، علیه السلام به هغه معجزه ورته ښکاره کوله ، لکن سره د هغه ابو جهل ایمان نه راوړی . سعدی رح

چون بود اصل جوهري قابل ✣ تربیت را درو اثر باشد
هیچ چیقل نکند اندکرد ✣ آنهي راکه بد گهر باشد

حکایت :

چي استعداد کامل وي ، په لږ تنبیه سره انسان و پایي ته د کمال رسیږي . عارف باالله المولی جلال الدین الرومی قدس سره د سلطان ابراهیم بن ادهم رحمه الباری څخه په مثنوی معنوی کي داسي نقل کړي دي چي یو شاه عادل مقبول عندالرعیة وو یعني جوهر یي اصل وو او استعداد یي کامل وو ، نو دی یوه ورځ چي د شاهي درباره څخه کور ته راغلی نو ده په یوه بُرج کي د قصر شاهي یوه خوا او بله خواته وکتل ، د نژدي غره په لمن کي یي یو سړی ولیدی چي هغه د بغل د توبري څخه یو شی راوکښی او په پیاله کي د مشکولي څخه یي او به واچولي او هغه

شی يي پکښې واچاوه . او پر سر يي پورته کړی او وي چيښی ، بيا يي يوه ډبره راکش کړه ، سر يي پر کښېښوډی بيده سو . د شاه پکښې سودا سوه چي دا د بغل د ځولی څخه يي چشي په اوبو ګډ کړی او وي خوړی ، نو عسکر يي ور واستاوه چي ورسه د غره په لمن کي چي هغه سړی پروت دی رايي وله . عسکر ورغلی ملنګ يي دخوبه راويښ کړی چي شاه دي غواړي ، ملنګ حيران سو چي شاه نو ما څه کوي ؟ خير خو ملنګ خپله توبره وه بغل ته واچول او پياله و مشکوله يي هم راواخيستل شاه ته راغلی .

شاه پوښتنه ځني وکړه چي تا چشي وخوړی؟ ملنګ توبره ورته خلاصه کړه چي زه په مياشت کي يو وار د مسلمانانو پر کورو ګرځم ، يو څه ډوډی ټوله کړم او هغه وه لمر ته کښېږدم ، چي وچه سي نو يي ميده کړم، په دي توبره کي يي واچوم ، هر وخت چي وږی سم يو څه په اوبو ګډه کړم ځان په موړ کړم .

شاه ورته وويل چي ولي هره ورځ د مسلمانانو پر کورو نه ګرځي ، چي کم ازکم پسته توده ډوډی به درپيدا کيدای او خوړلای به دي ؟

ملنګ ورته وويل چي زه خدای ج د عبادت دپاره پيدا کړی يم ، نه د هر روزه فقر دپاره ، نو شاه ورته وويل چي په ورځ د قيامت به خدای ج ستا څخه باز خواست ددغو شيانو هم وکړی . ملنګ ورته وويل چي هو ، د سالم بدن او ددغي وچي ډوډی او اوبو د شکر بازخواست به راڅخه کيږي ، خير شاه ملنګ چي رخصتاوه عطيه د روپو يي ورته پيش کړه ، خو ملنګ يي د اخستو څخه انکار وکړی . ملنګ ولاړی . سلطان ابراهيم رحمه الله د ځان سره فکر وواهه چي دا دونه نعمتونه چي خدای پاک تاته درکړي دي تا يي نو څه شکر ويلی دی ، او حساب هم داغسي سخت

دی . تر ماښامه په داغه فکر کي غرق وو، چي ماښام سو او د ماختن لمونځ يي اداء کړی ، نو يي مصلی اواره کړه څو رکعته لمونځ مثلاً څه تلاوت د قرآن عظيم الشان يي وکړی دپاره د شکر د نعمتو دخدای ﷻ ، چي ستړی سو نو پر پلنګ شاهي بيده سو ، نيمه شپه پر بام د قصرشاهي د ګوتو کړپی دی .

شاه سراسيمه راوغورځيدی چي دا څرنګه ترپی دی . دخوني راووتی دغږ يي پر وکړی چي څوك ياست؟

شنيدستم كه ابراهيم ادهم ✣ شبی بر تخت دولت خفت خورم

زِسقف خود شنيد آواز پای ✣ زِجا بر جست چون آشفته رايي

بتندی گفت اوكين كيست بربام ✣ كه دارد برسپهر قصر ما كام

جواب آمد كه ای شاه جهان گير ✣ شتر گم كرده مرد مفلسم پير

زخنده گشت شاه بر جای خود سُست ✣ كه بر بام آدمی هرگز شتر جُست

دگر بار پاسُخ آمد كه ای جوان بخت ✣ خدا جويی كسی كردست بر تخت

چو بشنيد اين پيام از هاتف غيب ✣ فراغت كرد از دنيا بلاريب

رسيد از راه تجريدی بمنزل ✣ پس از دربار شد مقبول و مُقبل

داوه څو خواږه بيتونه د مثنوی معنوی . قصه تجريد سلطان ابراهيم بن ادهم چي غيبی پيغام واوريدی ، نو دځان سره يي دا فيصله وکړه چي د تخت شاهي سره سره د خدای جل شانه محبت او شکر نه سي پر ځای کولای ، نو د تخت شاهي څخه يي لاس پر سر کړی او د سپيدو سره يي د

سحار لمونځ په کورکي وکړی او د اهل عیال او د ټولو نعمتو څخه او د شاهي تخت څخه یي الوداع وکړه او د کوره ووتی په نیت د حرمینو شریفینو . او په لار کي یي شاهي کالي دیو غریب سړي په کالو بدل کړه ، او نن دلته سبا هلته روان سو او حُب الهي ورځ په ورځ په زړه کي ډیریدی. حاصل دا چي هر څو زمانه چي په لار کي پر تیره سوه ، آخر حرمینو شریفینو ته ورسیدی او هلته یي نیت د اقامت الی آخر العمر پوري وکړی .

نو پر مقتضا د هغه حدیث قدسي چي خدای پاك وایي : **من تقرب إلَیَّ شِبراً تقربتُ الیه ذراعاً ومن تقرب إلَیَّ ذراعاً تقربتُ الیه باعاً الی آخر الحدیث** . سلطان ابراهیم رح پس له کمي مودي په حرمینو شریفینو کي مقبول شخص وګرځیدی او ډیر عقیدت مندان او مخلصان او مریدان یي پیدا کړه .

واوره ! چي بادشاهي دده څرنګه سوله ؟ چي شاه لادرك سو او وزیرانو په ټوله مملکت کي تلاش وکړی پیدا یي نه کړی . او دا هغه وخت وو چي نه په دنیا کي خصوصاً په اسلامي مملکتو کي تلفون وو او نه تلویزون وغیرهما لکه رادیو وه ، نو وزیرانو په سبب د عدالت د شاه ، دشاه یو نابالغه ځوی برای نام پر تخت شاهي کښیناوه . کاروبار د مملکت دوی پر ذمه واخیستی ، او دا یي فیصله وکړه که شاه پیدا سو خو خپله بادشاهي به سمبال کي او که نه سو پیدا ځوی به یي خدای ج لوی کړي ، خپله بادشاهي به پخپله پر مخ بیایي ، لکن پلار خو په سبب د عزم د اقامت د حرمینو شریفینو نسو پیدا او ځوی خدای ج ځوان او دتخت شاهي لائق وګرځاوه ، نو وزیرانو ټولو په اتفاق واګي د سلطنت من کل الوجوه وده ته وسپارلي .

درویـش وایـي چـي ددې عبرتنـاکي او حیریـت د قصـي څخـه بایـد مسلمانان نصیحت حاصل کړي. ویل سوي دي : مَالایُدرَكْ کُله لایُترك کله.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ

خدای ﷻ مهر لګولی ددوی یعني دهغه کفارو چي ددوی حالات او صفات دمخه تیر سوله، یعني دا نو اوس ذکر د عذابو ددوی دی .

پوه سه! چي په بیضاوي او تفسیر مظهري او روح البیـان کي ددې آیت په تفسیر کي وایي چي حاصل د ټولو دادی : چي ختم په لغت کي پوټولو ته وایي او پر لفافه وغیره چي مهر ولګول سي ، نو په دې مهر سره هم پوټول د مکتـوب دی ، ترڅـو چـي تـر مُرسَل الیـه پـوري رسیـږي ، او پـه حقیقت کي پر زړه د کفارو حسي مهر خو نسته بلکه مراد ځني مهر معنوي دی چي په زړو کي ددوی په سبب د کفر ددوی او په سبب د تقلید د نیکه ګانو او د قبیلو د مشرانو او یا د حاسدانو ملایانو یو کیفیت پیدا سوی وو چي د هغه د سببه دوی ته کفر او عصیان ښه معلومیږي . او د ایمان او طاعت څخه یي بد راځي . نو ددغـه هیئت د پیدا والي په سبب پر دوی نصیحت د ناصـح او انـذار د نبی تـاثیر نـه کـوي او پـه معجزاتو کي د نبی یي نظر صحیح نه کوي ، نو دغـه هیئت قلبي تـه د دوی مجـازاً ختم وویـل سـو . او پـه قـرآن کریم د پیـدا والـي څخـه ددغـه کیفیت په ډیرو الفاظو سره تعبیر سوی دی . په یوه آیت کي په طبع تعبیر ځنـي سـوی دی کماقـال الله تعـالی : (اولئـك الـذین طبـع الله علـی قلوبهم.الآیة) اوپه بل آیت کي د اغفال په نامه یاد سوي دي کما قال جلّ

ذكره (ولا تُطِعْ من أَغْفَلْنَا قَلْبَه عن ذكرنا) او په اقساء سره هم قال الله تعالى : (وجعلنا قلوبهم قاسيةً)

په قرآن مبارك كي ددغه هيئت و خداى ج ته نسبت راغلى كما فى الآيات المذكورة. دا اسناد په دي سبب دى چي دا هيئت د ممكناتو د جملي دى او ممكنات ټوله په قدرت الهي عالم وجود ته راځي .

پوښتنه: چي دا هيئت د خداى جل شانه دخوا پيدا دى ، نو د كافرانو په دي كي څه عيب دى . او بل دا چي خداى ج چي ددوى په زړو كي دا هيئت پيدا كړى ، نوخو خداى ج دوى منع كړه د هدايت او ايمان څخه ، نو بيا دوى ته عقوبت څرنګه وركوي ؟

جـواب: په حديث مبارك كي راغلي دي : كل مولودٍ يُولد على فطرة الاسلام . الحديث. نو ددوى زړونه د ابتدائي خلقت څخه دا هيئت نه وو پكښي تر څو چي دوى معذور وګڼل سي او دعذاب مستحق نه وګرځي ، بلكه دا هيئت ددوى د اختياري كفره څخه پيدا سو . قال الله تعالى : (بل طبع الله عليها بكفرهم) وقال فى موضع آخر : (ذالك بأنهم آمنوا ثم كفروا فطبع على قلوبهم .

حاصـل د جـواب دادى چـي دا خـتم ددوى پـر زړو ددوى جـزاء ده د استمرار ددوى پر كفر وعدم النظر الصحيح ، نو ځكه د اددوى دپاره عيب سو او دوى مستحق د عذاب وګرځيدله . د مثال په توګه يو سړى چي روغو جوړو سترګو په قصد لاس ونيسي او وه څاه ته ولوېږي ، خلګ دا سړى ملامت بولي ، نو ددغو كفارو بعينه دغه مثال دى . البته كه څوك په سترګو نه ويني او څاه ته ولوېږي خلګ مِنت نه پر كوي او وايي چي

معذوره وو ، یعني که ددغو کفارو په زړو کي خِلقتاً دا هیئت وای نو به معذور وای . و إذ لیس الهیئة المذکورة خِلقیةً من جانب الله فلیس ای لیسوا بمعذورین بل مُعَذَّبین عذاباً.

درویش وایي چي معتزله ددي آیت د توجیه څخه سخت حیران دي په دي سبب چي ددوی مذهب دادی چي خلق د قبیح قبیح دی ، نو دا ختم پر زړو او پر سترګو او پر غوږو خو قبیح دی او د قبیح اسناد وخدای ج ته که څه هم خلقاً وي ممتنع دی . نو دوی ددي آیت په بیان کي څو توجیه ګاني د عقل او نقل څخه لري کړي دي چي د هغو بیان قاضي بیضاوی په خپل تفسیر کي او علامه تفتازانی رح په شرح عقائد او شرح مقاصد کي کړی دی . او اهل د هغو ټولو رد کړی دی .

او درویش وایي چي موږ ضرورت نه لرو وه نقل د هغو توجیهاتو او بیا ورده ولوده توجیهاتو لانها بناء الفاسد علی الفاسد یعني چي دوی چي وایي : خلق القبیح قبیحٌ دا خبره غلطه ده . لانه تعالی خالق د عبادو او ددوی د عملو دی . قال عزَّمن قائل (والله خلقکم وماتعملون) نو خلق د قبیح قبیح نه دی ، بلکه کسب د قبیح قبیح دی . والتفصیل فی کتب العقائد فراجعها ولایسع المقام لتفصیل تلك الدلائل من الجانبین.

وَعَلٰى سَمْعِهِمْ ط

او خدای جل جلاله مهر لګولی دی پر غوږو ددوی
چي دحق اوریدو ثخه یي بد راځي او په سماع د قبول سره یي نه
اوري که څه هم ظاهراً یي اوري .

پوه سه! چي علا سمعهم عطف دی پر قلوبهم او تر ختم الله لاندي دی ، نو په دي ختم کي پر غوږو ددوی هم هغه خبره ده چي دمخه تیره سوه ، یعني چي مراد د ختمه څخه د غوږو ختم حسي نه دی بلکه یو هیئت معنوی ددوی په غوږو کي چي هغه هیئت مانع د اوریدو څخه د تبلیغ نبوی ﷺ او دا ختم جزاء د عمل ددوی ده چي همیشه به یي غوږونه وه سماع الباطل او کفر ته نیولي وه .

او دا ختم هم خلقتاً نه دی حتی یرد الاعتراض المذکور فتذکر جمیع ماقلنا سابقاً.

فائده: چونکه ادراك د زړه د ټولو جوانبو څخه کیدای سي او سماع د غوږو هم د ټولو جوانبو او اطرافو څخه کیږي ، نو مانع ذ ادراك د زړو ددوی او مانع د اوریدو ددوی یي ختم وګرځاوه ، چي ختم پر شي ټوله شی پټوي کما سبق أن الختم هو الکتم.

او په خلاف د سترګو لیدل چي هغه خاص د جانب مقابل څخه کیږي، نو ځکه مانع د ابصار غشاوة چي معنا یي پرده ده پر سترګو وګرځوله کما سیأتی .

پوه سه! سمعه په معنی مصدري یعني اوریدل هم راغلي ده او په معنا د قوت سامعه چي یو قوت الهي خارج عن طوق البشر دی چي د غوږو د سوریو په پای کي یوه غوښه لکه د ښځي د تیو سرونه خدای جلت قدرته پیدا کړي ده او پر هغه غوښه یوه پرده یعني پوست اوار دی چي په هغه پوست کي قوت سامعه خدای جل شانه ایښي ده . یعني په هغه سره اوریده کیږي کذا فی هدایة الحکمة والتفصیل فی شروحه .

او سمع په معنا د خود غوږ هم راغلي ده او همدغه معنی دلته مناسبه ده ، ولي چي ختم پر جسم کیږي او غوږ هم جسم دی بخلاف المعنیین الاولین لانهما معنویان کمالایخفی علی اُولی النهی.

فائــده: تفاسیر وایي چي ولي یي سمع مفرد راوړي او سره ددي چي مضاف وه جمع ته دی ، نو یوه سمعه خو د ډیرو کسانو نه وي ؟

بعض اهل التفسیر جواب داسي ورکوي چي سمع مصدر دی او د مصادر جمع کول بي فائدي دي ، ولي چي مصدر صالح د تثنیه او جمع دی .

پر دي جواب دا سوال واردیږي چي ابصار یي ولي جمع کړي او سره ددي چي مفرد یي بصر دی او هغه هم مصدر دی . په روح البیان کي چي دا جواب ورکړی دی چي بصر د سترګي نوم او هغه اسم دی مصدر نه دی لکن دا جواب صحیح نه دی ، ولي چي بصر سترګي ته هم وایي او لیدو ته د سترګو هم وایي ، چي معنا مصدري ده لکه سمعه . او د اصل سوال بل جواب دادی چي مضاف محذوف دی ای مواضع سمعهم یعني چي غوږونه دي . کمافی قوله تعالی : (واسئل القریة) ای اهل القریة .

ولایخفی مافیه من التکلف . او د تکلف خلاص جواب هغه دی چي امام النحات سیبویه رح ورکړی دی . هغه وایي : چي سمع په مابین کي د دوو ضمیرو ده جمع راغله چي یو د قلوبهم ضمیر دی او بل د سمعهم ضمیر دی ، نو که څه هم سمع مفرد دی په معنا د جمع دی کما هو القانون چي مفرد چي په مابین کي د دوو جمعو راسي کما فی مانحن فیه او یا وروسته تر دوو جمع راسي هغه مفرد په معنا د جمعي دی . والثاني کما فی قوله تعالی : (یُخرجونهم من الظلمات إلی النور) ای الی الانوار لکن یرد علیه چي مفسرین رح د ظلمات د جمع والي او د نور د مفرد والي ، وجه خو دا وایي چي مراد دظلماتو څخه انواع د کفر دی او انواع د کفر خو ډیري دي کالشرك والیهودیة والنصرانیة وغیرذالك . او د نور څخه اسلام مراد دی . اسلام خو یو دین دی .

فائده: ختم د قلوب یي دمخه کړی ، ولي اصل د عدم ایمان ددغو کفارو زړونه ددوی دي او سمع چي تر بصر دمخه سوه ، په سبب د اشتراك د قلوبو سره په ختم کي لري کما مَرَّ . او سمع تر بصر افضله هم ده ، ولي چي په قرآن مبارك کي هر ځای سَمیعٌ بَصِیرٌ راغلي دي . او هغه چي بعض اهل تفسیر وایي چي سمع شرط نبوت ده ، نو ځکه په انبیاء علیهم السلام کي کوڼ نبي خدای ج نه دی را استولی . او هغه ځوك چي پر دغه وجه سوال کوي چي ړوند نبي خو هم نسته . جواب یي یعقوب علیه السلام دی چي د فراق څخه د یوسف ع په سترګو ړوند سو . ویدل علیه قوله تعالی : (و أَلْقُوْهُ) أی (القمیص علی و جه أبي یأت بصیراً) فتأمل.

وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٌۖ

او پر سترګو ددغو کفارو پرده ده .

پوه سه! چي غشاوة مبتداء ده متاخره او علی ابصارهم یي خبر مقدم دی ، ولي قانون نحوي دی چي مبتداء چي نکیره وي تقدیم د خبر پر واجب دی تاچه مبتداء ته تخصیص کیدای سي راجع کتب النحو . او دا جمله عطف ده پر دمخه جمله او سړی به وقف کوي پر علی سمعهم ترڅو چي دا جمله جلا جمله سي . او علی ابصارهم عطف پر علی سمعهم نسي کیدای ، ولي چي بیا علی ابصارهم تر ختم الله لاندي کیږي او د سترګو دا ختم نه بولي ، بلکه غشاوت یي بولي کمامرّ تحقیقه .

فائده: د تنکیر د غشاوة معنا داده چي دا غشاوة چي پر سترګو د کفارو ده دا یوه غشاوة عظیمه ده د جبس څخه د غشاوت متعارفه چي حسي غشاوي نه ده . بلکه دا غشاوة معنوي ده چي په سبب ددي چي دوی وه معجزاتو ته د نبي علیه السلام ته په نظر د عبرت او نصیحت نه ګوري بلکه په نظر د سحر او کفر ګوري . وهذه الغشاوة ایضاً جزاء لکفرهم وعداوتهم النبی صلی الله علیه وسلم و تسمیتهم ایاه ﷺ بالساحر والکاهن والشاعر والمجنون . وقد مَرَّ تحقیق هذا الجزاء فی تفسیر ختم الله علی قلوبهم فتذکره.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

او دوی لره عذاب دی لوی

پوه سه! چي عذاب او نکال لفظاً و معناً سره یو شی دي . په محاوره عربي کي وايي أعذبُ عن الشیئ چي سړی به د هغه شي څخه منع کوي او عذاب هم عاقل سړی د جنایت څخه منع کوي .

روح : په تفسیر یسیر کي وايي چي دعذاب عظیم معنا کبیر ده یعني د کیفیت د لحاظه او یا کثیر د مقدار د حیثیت او یا دائم وهو العذاب فی النار ابداً .

او بعض مفسرین رح وايي چي عذاب عظیم قتل او بند دی په دنیا کي او اور دی په عقبی کي ، نو پر مسلمان عاقل باندي دا لازم ده چي همیشه والی پر ګناهو ونه کړي ، ولي خدای نخواسته منجر وه انکار ته ونه ګرځي یعني کفر چي د عذاب عظیم سبب دی او په طمع د دنیا او زکات وغیره باید وه ظالمانو ته سر ټیټ نه کړي او د ظالم پر ظلم سترګي پټي نه کړي او د حرام خور سړي څخه باید نه دنیا څني وغواړي او نه یي ډوډی وخوري .

بعض کسان ښه خبر وي چي د حاجي صاحب دنیا حرامه ده لکن په مزه مزه یي خوري .

سعدي شیرازي رحمة الله علیه :

بگمراه گفتن نکو میروی ❊ گناه بزرگست وجور قوی

مگو شهد شیرین شکر فائق است ❊ کسی را که سقمونیا لائق است

قال النبی ﷺ هذه القلوب یصدءُ کما یصدءُ الحدید. یعني زړونه زنګ کوي لکه چي زنګ کوي اوسپنه . قیل وما جلائها ؟ فقال تلاوة القرآن وکثرة ذکرالله ﷻ وکثرة ذکر الموت.

په روح البیان کي وایي چي د ټولو ګنهو سرچشمه دري شي دي .

۱: حرص ۲: حسد ۳: کِبر

د حِرص څخه ډیره ډوډی خوړل او ډیر خوب کول او ډیر استراحت پیدا کیږي . او د حسد څخه حب المال وحب الجاه و حب الریاسة پیدا کیږي . او د کبر څخه انکار الحق مع علمه حاصلیږي . وه عزازیل ته د کِبر څخه ملعونیت ابدي پیدا سو . سعدي رحمه الله علیه

تکبر عزازیل را خوار کرد ❊ بزندان لعنت گرفتار کرد

تکبر مکُن زینهار ای پسر ❊ که روزی ز دستش برآیي بسر

و أما حب المال وحب الریاسة هغه وو چي علماء د یهودیت وه کفر ته په خپل کتاب تورات سره مبتلاء کړه او د حب الجاه څخه دریدل په صف کي د کفارو پیدا کیږي کما یدل علیه التجربة الیومیة . او دغه رنګه حب المال والریاست ډیر ځله سړی یعني مسلمان وه کفر ته نعوذبالله من ذالك کشوي .

حکایت:

وایي چي یو ځوان بادشاه وو ، یو چاته یي وویل چي زه په بادشاهي کي ډیر خوند او لذت نه وینم ، ایا ټوله شاهان ماغوندي دي او که زه یوازي دغه سي یم ؟ نو هغه سړي ورته وویل چي ټوله دغسي دي لکه ته، نو بادشاه ورته وویل چي دا لذت زه څرنګه حاصل کړم ؟ هغه سړي ورته وویل چي اطاعت او عبادت د خدای جل شانه کوه او ګناه مه کوه . بادشاه د خپل ملك ډیر علماء او صالحان کسان راوغوښتل چي تاسي به زما سره همیشه ناست یاست او ملګري یاست . نو هر کار چي طاعت د خدای ج وي ما به په امر کوی او هر کار چي معصیت د خدای ج وي ما به ځني منع کوی . نو هغو علماوو او صلحاوو هم داغسي کوله . بادشاه ته په بادشاهي ډیر لوی لذت او سُرور پیدا سو . نو څلور سوه کاله یي بادشاهي وکړه .

اخیر الامر ابلیس په رنګ د سړي ورته راغلی او بادشاه ته یي وویل چي ته ځان پیژني چي ته څوك یي ؟ شاه ورته وویل چي زه یو سړی د بني آدم څخه یم . شیطان ورته وویل : که ته بنی آدم وای نو ته به وخت لا مړ وای لکه نور بنی آدم چي وینې چي ستا د بادشاهی په دوران څونه مړه سوي دي . شیطان ورته وویل چي ته خدای یي ، خلك وه خپل عبادت ته راوبوله . بادشاه ته دي خبري ډیر خوند ورکړی چي تر بادشاهي به دي نور جاه و جلال لوړ سي چي خلك تا په خدایي ومني . نو شاه منبر ته پورته سو او خلګو ته یي اعلان وکړی ، ما ستاسي څخه یوه خبره تر دا اوسه پټه ساتلي وه هغه دا خبره ده ، که زه د بنی آدم د نسل څخه وای نو زه به هم لکه نور اولاد آدم چي مړه کیږي ، زه به هم وخت لا مړ سوی وای، لکن زه خدای یم زما به عبادت کوی . نو نبی ته د هغي زماني خدای پاك

وحی راواستولي چي دغه بادشاه ته ووایه چي ته چي د استقامت څخه واوښتی او زما نوم دي پر ځان کښیښود ، نو زما دي په خپل عزت و جلال قسم وي چي زه پر تا بخت نصر بابلی مسلطه وم . هغه وو چي لږ زمانه بعد بخت نصر حمله پر وکړه فضرب عنقه . او ددغه شاه د خزانو څخه یي اویا کښتی سره زر یو وړه . په روح البیان کي دغه قصه په لږ تغیر سره موجوده ده .

قال المولی جلال الدین قدس سره فی المثنوی :

جُز عنایت که کشاید چشم را ✣ جز محبت که نشاند خشم را

جهد بی توفیق خود کس را مباد ✣ درجهان والله اعلم بالرشاد

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

او بعض د خلکو څخه داسي کسان دي چي په خوله وايي موږ ایمان راوړی دی پر خدای ج او پر ورځ د آخرت چي قیامت دی .

فائده: خدای جل جلا له (۱) اول حال د قرآن عزیز د حق والی بیان کړی .

بقوله : (ذالك الكتاب)

(۲) آه او بیا یي په مناسبت د حال د قرآن کریم حال د مخلصینو بندګانو چي ظاهراً و باطناً مومنان دي بیان کړی بقوله : (هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ).

(۳) او بیا یي هغه کسان بیان کړه چي ظاهراً او باطناً دخدای ج او د قرآن او د اسلام دښمنان وه . بقوله تعالی : (إن الذين كفروا).

(۴) آه اوس حال د هغو کسانو بیانوي چي ظاهراً او په خوله مسلمانان دي ، دبیري د تُوري د اسلام او په باطن کي همهغسي کافران دي لکه دویم قسم چي وه دي ډلي ته منافقین وایي چي : (لاإلی هؤلآء ولا إلی هؤلآء) بل مُذبذبين بنهما . او همدغه ډله خبیث تَره دټولو کفارو ده. ولي چي سره د کفرباطنه په اسلام او مسلمانانو استهزاء او پسخند یې واهه. کما سیأتی فی بیان احوالهم بالتفصیل ، نو ددي سببه خدای ج بیان د مختوم علی قلوبهم کفارو په بیان کي د احوال ددوی دوه آیته راوړي دي او په باب د منافقینو کي یي دیارلس ۱۳ آیته ذکر کړي دي .

پوه سه! چي منافقین اکثر یهودان وه ، چي ناموړي کسان یي دغه دي: (عبدالله بن ابی بن سلول ، معتب بن قشیر ، اوجدبن قیس او ملګري ددوی تر دري سوه پوري رسیده)

فائده: کلمه د مَن موصوفه ده ، ولي چي معهود کسان نسته .

سوال: په (یقولُ) کي ضمیر د مفرد راغلی دی او په (ماهم) کي ضمیر د جمع دی ؟

جواب: نحات وايي چي کلمه د مَن صالح د مفرد او د جمع دواړو ده . او بعض مفسرین رح وايي چي کلمه د مَن موصوله ده او دپاره د عهد ده او معهود هغه دمخه کفار دي یعني (إن الذین کفروا) آه ، ولي چي منافقین په عدد کي د هغو کفارو چي (ختم الله علی قلوبهم) آه داخل دي ، لکن دوی تر هغو کفارو یو خبیث صفت بالالري . چي هغه خِداع د مسلمانانو سره ده او دکفر او اسلام سره یو ځای کول دي ، ددي سببه ددوی مَقَر په دوزخ کي اسفل السافلین دی . او مجاهر کفار پر دوی سربیره طبقه کي وي .

فائده: تفسیر مظهري وايي چي اصل د ناسٌ اُناسٌ وو ، نو همزه یي ځني حذف کړي ، عِوَض یي حرف تعریف وګرځاوه ، ځکه الأناس نه دی روا چي جمع د عوض او معوض عنه لازمیږي .

بعض مفسرین رح وايي چي ناسٌ جمع د انسان ده ، لکن صحیح داده چي ناسٌ اسم جمع ده ولي فُعال په اوزان کي د جمعي نه دی راغلی . او په وجه کي د تسمیت د انسان په ناس سره اختلاف دی .

څوک وايي چي مشتق د اُنس څخه دی په معنا د الفت دی ، ولي انسانان یو د بله سره الفت لري او یا روحان د بدونو سره اُلفت لري وبالعکس .

او بعض وايي چي مشتق د آنس څخه دی په معنا د ظهور دی ، ولي انسانان ظاهر او په سترګو ليدل کيږي لکه جن چي جن بولي په سبب د پټوالي د سترګو څخه . او بعض وايي چي د نسيان څخه ما خوذ دی .قال الله تعالی : (ولقد عهدنا الی آدم من قبل فنسی . الآية)

پوښتنه: تفسير مظهري وويل چي الأناس نه ويل کيږي او سره ددي چي په شعر عربي فصيح کي داسي راغلي دي :

إن المنايايطلعن علىالأُناس الآمنينا ✣ فترزهم شتَّى وقدكانوا جميعاً وافرينا

ترجمه: په تحقيق مرګونه راخيژي يعني راځي پر خلګو چي دوی د مرګه ځان بيغمه بولي ✣ نو دا مرګونه دوی وګرځوي فراګنده او حال دا چي دوی وه سره جمع يعني ټوله ژوندي کامل وه .

جواب: قاضي بيضاوي رحمه الله وايي چي دا شعر شاذ دی ، يعني د قياس مذکور څخه مخالف دی . درويش وايي چي دا شعر د ضرورت شعري په سبب راغلی دی .

تنبيه: منافقانو ولي دا دوه جزء د ايمان په ذکر سره خاص کړه يعني ايمان باالله و باليوم الآخر ، او ايمان بالرسل والکتب يي نه کی ذکر ؟

جواب: دوی مسلمانانو ته په خيال کي دا ورکول چي موږ د ايمان سر چي ايمان باالله دی او پای چي ايمان باليوم الآخر دی دواړه سره جمع کړي دي نو مابين ته د بيان ضرورت سته .

او حکمت الهي په ذکر کي ددغو دوو ۲ مؤمَن به دادی چي ايمان په دغو دوو سره اګر چه مُشترك دی په مابين کي د قرآن او تورات . او دوی

په دغه دوه کي ځان مخلص په خپل زعم سره بولي ، خو بیا هم په دغو دوو جزء کي دوی منافقین دي ، ولي چي دوی مسلمانانو ته دا په خیال کي ورکوي چي زموږ ایمان باالله داسي لکه ستاسي ایمان باالله ج او سره ددي چي دوی درواغ وایي ، ولي چي یهود (عُزیر) ابن الله بولي او نصاری (عیسی ع) ابن الله بولي . او ددوی ایمان پر یوم الآخر باندي هم داسي نه دی لکه د مسلمانانو چي دی . ولي چي دوی خو وایي : (لن یدخل الجنة إلا من کان هودا او نصاری) او دا صریح درواغ دي .

پوه سه! چي قول او کلام دواړه مصدرونه دي په معنا د تلفظ بما یفید دی او په معنی د مقول او متکلَم به هم راغلی دی . بلکه په معنا د معنی مقصود فی الذهن هم راغلی دی چي په اصطلاح د علم کلام یي کلام نفسي بولي . قال الشاعر :

إنما الکلام لفی الفؤاد ✣ وانما جُعل اللسان علی الفؤاد دلیلاً.

او په اصطلاح د منطقیو یي قضیه معقوله بولي . او رای او مذهب ته هم مجازاً ویل کیږي کما یقال هذا قول ابی حنیفة رحمۃ اللہ علیہ ای رأیه ومذهبه او یو سړی وایي چي زما قول خو دادی یعني زما رایه داده .

فائــــده: مراد د یوم آخر څخه پس له حشره الی غیرالنهایة دی قال البیضاوی رحمۃ اللہ علیہ وسمی بالآخر لتأخره عن الدنیا.

شهانه فائده: نفاق اوس هم نه دی ختم په دعوه کوونکی د اسلام اوس هم منافقان سته ، ولي چي په عصر نبوی ﷺ کي چي بهترین د زمانو وه دا خبیثان موجود وه ، نو به وروسته څرنګه نه وي ؟ غایة الفرق أنَّ المنافق فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم یُعلم بالوحی وبعد انقطاع

الوحی لایستطیع احد ان یحکم علی شخصٍ بالمنافق بالمعنی المذکور یعني المنافق الکافر . إلا بالقرائن الواضحة الصادرة من شخصٍ .

پوه سه! چي نفاق دوه قسمه دی . یو نفاق دعقیدي دی چي بیان یي تیر سو . او یو نفاق د عمل دی . په حدیث صحیح کي د بخاری او مسلم وغیرهما راغلي دي : (اَرْبَعَةٌ مَن کُنَّ فیه کان منافقاً خالصاً ومن کان فیه خصلة منها کان فیه خصلة من النفاق حتی یدعها . مَن اُوتمن خان ، مَن وعد اخلف وَمَن عاهد غدر ومن خاصم فجر او کما قال ﷺ .

ترجمه: ځلور خویه چي په سړي کي وي هغه خالص منافق دی او که په سړي کي یو خوی ددغو ځلورو خویو وي نو په هغه کي یو خوی د نفاق سته تر هغو چي هغه خوی پرېږدي . هغه خویونه دادي : چي ته دی آمن وبولي دی خیانت کوي . ۲) چي وعده ورسره وکړي خلاف د وعدي کوي. ۳) چي یو قرارداد درسره وکړي په هغه کي غدر او چم کوي . ۴) او چي د چا سره یي جنګ سي فحش بکنځل کوي .

درویش وایي : چي ډیرو مفسرینو رح په ترکیب کي د (ومن الناس من یقول) آه تفصیل او بیان نه دی کړی . لکن چونکه دا یو مُغلق ترکیب دی نو دپاره د ورونو طالبانو د بیان ځخه یي چاره نه لرم ، که څه هم وه اطناب ته منجر سي .

پوه سه! چي مشهوره ترکیب خو دادی چي مَن یقول آه مبتداء ده او من الناس یي خبر دی او ټوله جمله په عطف قصه عطف ده پر قصه د إن الذین کفروا آه لکن علامه تفتازانی رح په حاشیه کي د کشاف پر دي

ترکیب دا سوال کړی دی چي ځای د فائده په جمله خبریه اسمیه کي خو
خبر وي ، نو ددي اخبار چي من یقول انسانان دي څه فائده ده ؟
جواب: أَنَّ ناس په عرف عام کي د تحقیر دپاره دی یعني من یقول آه
صرف په جنس او په ژبي انسانان دي او د انسانیت دخواصو څخه په
دوی کي هیڅ علامه نسته ولاشك ان هذا الخبر فی غایة البلاغة والفائدة.
پوښتنه: څه دلیل دی چي لفظ ناسٌ دپاره د تحقیر دی ؟
جواب: یو ستر عالم که پر لار روان وي ، بل پسي ور ږغ کي آسړیه ! دغه
عالم په دي نداء وه هغه ته خوشکه کوي ، نو خو دا عالم په دي پوهیږي
چي دا د تحقیر لفظ دی ورنه ملاصاحب خو په رشتیا سړی دی خر او
غویی خو نه دی .
او بل دلیل دادی چي علماء د احنافو رح د امام بخاری رح څخه ګیله
لري چي دی ولي چي د امام اعظم رح قول رانقل کوي ولي داسي وایي :
و قال بعض الناس او ذهب بعض الناس کم ازکم داسي به یي ویلي وای :
وقال بعض العلماء او بعض الفقهاء او په خپله علامه تفتازانی رح په
حاشیه مذکوره کي وايي چي مِن تبعیضي په معنی د بعض دی نو معنا
داده : وبعض الناس نو دا مبتداء د اَو من یقول تر آخره خبر دی ، نو دا
خبر بلاشکه فائده مند دی . لکن بعض حواشي د شرح العقائد للعلامة
التفتازانی رح وایي : إنَّ ابتدائیة من التبعیضیة مما اخرجه الشارح من
القوة الی الفعل و عبارة هذا المحشی یحتمل المدح والذم و ایضا یحتمل
القبول والرد وهذا تحقیق هذا القرآنی . ومن الله التوفیق.
درویش وایي : وما اَنا منْ کید الحسد بآمنٍ

هم يحسدونني وشر الناس ❖ من عاش في الناس يوماً غير محسود؟
لکن په مقابله کي د حاسد فوات د مقصود دی .

وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ۝٨

او هيڅ کله دوی نه دي مومنان

ولي اصل مُعتبر په ايمان کي تصديق قلبي دی او هغه په دوی کي نسته بلکه صرف د خولي اقرار دی ، هغه صرف د مسلمانانو د خِداع دپاره او فقط د دفع د دنيايي ضرر دپاره .

په روح البيان کي وايي چي هره دعوه چي بي دليله د صحت وي هغه مردوده ده لکه دعوی ددغو منافقانو .

حکايت:

يو شيخ کامل مکمل چي ډير مريدان يي درلوده او يو مريد يي وو چي دعوی د ډير اخلاص د شيخ سره درلوده او دا يي غوښتل چي په اسرار الهي وو ما خبر کړي او ما دځان خليفه هم وګرځوي . او ده ځان لوی امين معرفي کړی وو ، نو شيخ دپاره د امتحان او دده د ابطال د دعوی دپاره يي يو بل مريد راوغوښتی او هغه ته يي وويل چي ته به يو ځو ورځي د فلاني اطاق دباندي نه راوزي . بيا شيخ را ولاړ سو او يو پسه يي را وايستي او ذبح يي کړی په خپل اطاق کي اِو چاړه او لاسونه او کالي يي دهغه په وينو سره کړه او بيا يي هغه مدعی مريد راوغوښتی او هغه حلال کړی پسه يي په يوه جوال کي اچولی وو ، مدعی مريد چي راغلی او د شيخ چاړه په لاس کي په وينو سره او کالي اِو اطاق هم په وينو لړلي دي نو مدعی مريد ورته وويل : ياسيدی ماهذا ؟ يعني دا څه قصه

ده ؟ شیخ ورته وویل چي فلانی مرید عین هغه چي ده پټ کړی وو دلته راغلی او زه یي ودرولم باره مي مړ کړی . او د شیخ غرض د قتله څخه دفع د شهواتي امورو د مرید وه ترڅو چي د قتل په اخبار کي کاذب نسي، نو شیخ وه مدعی مرید ته وویل چي دادي ستا سره امانت وي او ماښام راسه چي دواړه دا جوال په سرای کي پټ کړو او ډیر پام کوه چي څوك په دي راز خبر نه کړي ، نو ماښام شیخ او مدعی مرید د شیخ د اطاق وه شاته یوه غار جوړه کړه او جوال و مافیه یي پکښي ښخ کړی .

او چونکه هغه ژوندی پټ کړی مرید ماښام کور ته نه ورغلی ، نو سحار یي پلار پسي ورغلی چي زما څوی برایي کور ته نه راغلی . نو شیخ ورته وویل چي څوی دي زما سره دی او زما په کار دی . پلار یي ولاړی ، نو هغه مدعی مرید ته چي د شیخ قتل ورمعلوم سو نو د شیخ څخه یي عقیده بدله سوه ورغلی دهغه بل مرید پلار ته او ورته وي ویل چي څوی دي شیخ مړ کړی او ما و ده په دواړو د شیخ د اطاق تر شا د شپي ښخ کړی . پلار دهغه بل مرید ورغلی حاکم الوقت ته یي عریضه وکړه چي زما څوی فلاني شیخ وژلی دی او ښخ کړی په سرای کي دی . او حاکم الوقت ته چونکه جلالت او بزرګي د شیخ مذکور معلومه وه ، نو حیران سو او د پلار څخه د هغه بل مرید یي طلب د شاهد الواقعه وکړی، نو هغه مدعی مرید راغلی شاهدي یي حاکم الوقت ته اداء کړه چي ما ورسره ښخ کړی د شپي په جوال کي د شیخ د اطاق سره ، نو حاکم د احتیاط دپاره قاضي د محکمي او بعض علماء او شاهد د واقعي یعني مرید مدعی دپلار سره د هغه بل مرید ورسره کړه چي تاسي ورسی دغه مدفون راوکاږی ، که ددغه سړي څوی وو نو بیا به د شیخ سره قانون الهي وچلوو. خیر قاضي او ملایان چي شیخ ته ورغله او ورته وي ویل

چي دغه سړی وايي چي زما ځوی شيخ وژلی دی . شيخ ورته منکر سو او وي ويله چي ما نه دی وژلی . هغه مدعی مريد ورته راتير سو او ډير سخت ښکنځل يي وه شيخ ته وکړه چي ولي دله دووسه ما و تا د شپي دلته نه کی ښخ ؟ شيخ ورته وويل چي ورسی هغه ځای وشنی . هغو چي هغه ځای وشانه او په وينو لړی جوال يي راوکښی ، نو جوال چي يي خلاص کړی ، حلال کړی پسه پکښي کي وو . او شيخ دهغه سړي پټ کړی ځوی ته ورډغ کړه . هغه ژوندی راووتی . قاضي او علماء او د هغه بل مريد پلار حيران پاته سوله ، نو شيخ وه قاضي او ملايانو ته دمريد مدعی قصه وکړه او هغه مريد مخ توری سو . او پښيمان سو لکن پښيماني فائده نه ورته کوله .

درويش وايي : چي په اوسنۍ زمانه کي دغه درواغو مدعيان په شاګردانو کي بيخي ډير دي بايد استاذ د خولي په خبرو خطا نه وزي . او که چيري پټ راز وو بايد د هر شاګرد سره يي شريك نه کړي .

په راديو کي يو پټ راز داسي ژر نه نشر کيږي لکه چي بي اخلاصه طالب ته چي پټ راز سړی ووايي خصوصاً که دي وه هغه طالب ته دي دا هم وويله چي پام کوه چي دا خبره چاته ونه کړي .

درويش وايي چي طالبان چي د ناکامی سره مخامخ وي ، لوی سبب يي بي اخلاصي ده إلا ماشذّ وندر.

درويش وايي چي زما تخميناً ۶۰ شپيته کاله د درس کيږي او زه د اميانو دلاسه دونه په عذاب سوی نه يم لکه د شاګردانو د لاسه.

يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ وَمَا يَخْدَعُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ؕ ﴿۹﴾

او دوی یعني منافقین چم کوي دخدای ﷻ سره او د هغو کسانو سره چي ایمان یي راوړی دی او دوی نه خطاباسي مګر خپل ځانونه او دوی نه پوهیږي .

پوه سه! چي حمله د یُخادعون استیناف بیاني ده یعني د سوال مقدر جواب دی چي دا سوال د ماقبل څخه پیدا سو . هغه دادی چي ددغو منافقینو څه غرض وو چي سره د کفرباطني یي اظهار د ایمان وه علیه السلام او مسلمانانو ته کاوه .

فأُجيب بان غرضهم فی ذالك للاظهار الخداع .

فائده: یخادعون باب د مفاعلة دی . مجرد یي خدع ده . خدع په پښتو کي چم او فریب دچاسره کول . لکن یخادعون دلته په معنا د یخدعون مجرد دی ، ولي دخدای ج دخوا څخه ددوی چم نه وو لأنه قبیح یمتنع اسناده الیه تعالی کما یقتضیه باب المفاعلة . لکن دا یك طرفه چم د منافقینو چي په لباس یعني په صیغه د مفاعلي راوړی مبالغةً فی خداعهم لأنّ کل فعلٍ اذا کان علی طریق المفاعلة یقتضی المغالبة والمغالبة یستلزم المبالغة علی ما بَیَّنه علماء النحو والمعانی .

سوال: چم خو د هغه چا سره کیدای سي چي هغه په باطن د چم کوونکي نه وي خبر ، لکن خدای ﷻ خو په ظاهر او باطن د هرچا خبر دی نو څرنګه منافقان دخدای ج سره چم او خداع کولای سي ؟

جـواب: بعـض مفسـرين دا عبـارت پـه حـذف سـره د مضـاف بـولي أی يخادعون رسـول الله لكـن خدای ج خداع د رسـول كـريم ﷺ خداع د حـن سره وبلل يعنـي مضـاف يي حذف كړی تعظيماً لشـان رسـول الله صلـى الله عليه وسلم . ددي خبري دليـل دادی چي منافقينو خو هـم چـم د خدای ج مقصود نه وو بلكه چم د عليه السلام سره يي مقصود وو .

او بعض مفسرين رح وايي چي حذف ته ضرورت نسته بلكه معامله د رسول سره د خدای عيناً معامله دخدای ج سره ده ، ولي چي عليه السلام خليفه د خدای ج دی په مځكه كي او ټوله اوامر او نـواهي د عليـه السلام دخدای ج دجانبه دي (ومابنطق عن الهوی ° إن هو إلا وحیٌ يُوحی).

او بعض مفسـرين وايي چي باب د مفاعلـه پر خپـل ظاهر دی لكن لا من حيث الحقيقة بل من حيث الصورة يعني ددوی معامله د خدای ج سره چي اظهـار د ايمان يي وكړی او كفر يي پټ ساتلی وو ، او معامله دخدای ج ددوی سره چي اجراء د احكام د مسلمانانو ددوی سره وكړه او باوجودي چي اخبث د كفارو پـه نيز د خدای ج او اهـل ده تـر ټولـو كښتـي درجي د دوږخ دي استـدراجاً لهـم . او عليـه السـلام او مسـلمانانو فرمـان برداري دخدای ج وكړه پـه اخفـاء كـي د حـال ددوی او اجراء د مسـلمانانو يي پر دوی بانـدي معامله د متخـادعينو دوطرفـه ده صـورةً ومـن حيثُ الظاهر هذا محصل مافی روح البيان.

پوه سه! چي منافقين په خپل مقصد كي كامیابه سوه ، ولـي د قتـل او د بنده او تاړاك څخه د مالو د مسلمانانو دخوا محفـوظ سـوه ، بلكـه عـلاوه پر هغه د مسلمانانو په ټولو اسرارو او پټو حالاتو هم خبريدل هم او په عـين حـال كـي يـي مشـركينو دمكـي جاسوسـي هـم كولـه . او د مسـلمانانو د

غنیمتو څخه یي فائدي هم وړلي . او چي آنحضرت صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به غزاوو ته وتل ، دوی به د درواغو په عذرو او قسمو ځانونه د غزواتو څخه پاته کوله . او دا ټوله دخدای جل سلطانه دخوا استدراج وو . اللهم احفظنا من حال هؤلاء المنافقين وغيرهم .

قوله تعالی : ومایخدعون فی المظهری (قرائةُ قراء الحرمین) ومایُخادعون علی صیغة المفاعلة . وقرائة غیرهم علی صیغة المجرد . دلیل ددي آیت دادی چي دوی یعني منافقینو په دغه خداع سره د مومنانو خپل ځانونه غولولي دي او خطاایستلي دي ، ولي دوی توهم کړی دی او خپل په زړو کي یي دا سنجولي ده چي موږ په دي خداع د عذاب او رسوایي څخه په امن کي سو او سره ددي چي پر خدای پاك باندي خو پټه نسته او خدای جل سلطانه به علیه السلام او مومنان ددوی په دغه خداع سره خبر کړي . نو ضرر د خداع وه دوی ته راجع کیږي .

فائـــده: کلمه د واو د حال دپاره ده ای یفعلون ، مایفعلون والحال ومایخدعون آه اولفظ د نفس په ډیرو معناوو سره راغلی دی . دلته په معنی د ذات دی . قال المولوی المعنوی المثنوی رح.

بازی خو دیدي ای شطرنج باز ✤ بازی خصمت به بین دور دراز

قوله تعالی : (ومایشعرون) دا جمله حال ده دَ ضمیر څخه د ما یخدعون یعني حال دادی چي دوی احساس ددي لا هم نه لري چي ضرر د خداع موږ ته راجع دی .

پوه سه! چي شعور ادراك ته د حواسو خمسه وو وایي چي د انسان په شمول ټول حیوانات یي لري ، نو دوی تر حیواناتو هم بدتر دي .ته نه

ويني چي سپی چي هر څو جنګړه وي او خپل مالك يي هر څو و ډبوي ږغ نه ورتـه كـوي بلكـه لكـی د عـاجزي ورتـه ښـوروي او منـافقين د مالـك حقيقي په مقابل كي ولاړ دي وهكذا سائر الحيوانات مع مالكيها.

پوښتنه: نفی د شعور د دوی څخه خو مستلزم نفي د علم لره ده ، نوپه دي آيت كي ګويا لايعلمون وه دوی ته وويل سول . او بل آيت په شان كي ددوی داسي راغلی : (وتكتمـون الحـق و أنتم تعلمـون) نـو پـه هغـه آيت اثبات د علم وه دوی ته كړی دی فماالتوفيق .

په روح البيان كي وايي چي چونكه دوی په علم سره عمل نه دی كړی نو دوی ګويا علم نه لري لأن العلم يوُجب العمل فإذا لم يعمل العالم فهو والجاهل سواء بل الجاهل اسعد حالاً من العالم الغيرالعامل لأن الجاهل قد يغدر فالمنافقون بمنزلة الجمادات.

حكايت:

يو عـالم د علم ظاهر ملاقات تـه د يـو شيخ چي پـه علم بـاطن سره آراسته وو ورغلی او د شيخ كـور ، مسجد او مهمـان خانـه وه يـوه غـره تـه نژدي وه ، نو عـالم مذكور چي د ماښام لمونځ په شيخ پسي وكړی قرائت يي خوند ور نه كړی او پر خپـل راتـګ پښيمانـه سـو . د ماښـام تـر لمانځـه وروسته د غره وه خواته ولاړی د سيل دپاره ، نو عـالم چي غـره تـه ورغلی د غره دخوا يو مځري پسي راميدان كړه . عـالم مخ د مسجد د شيخ پر خوا ځني رامنډي كړي دي چي مسجد تـه رارسيدی شيخ دمسجد څخه راووتی . عالم په ډيره وارخطايي وه شيخ تـه وويـل چي دغره څخـه پـه مـا پسي مځری پسي دی . په دي حال كي مځری هم راورسيدی . شيخ ورته

وویل ظالمه ! ما تاته نه وو ویلي چي زما په میلمنو کار مه لره . مځري لکی ورته وښورول او بیرته غره ته ولاړی .

نو شیخ وه عالم مذکور ته وویل چي تا ظاهر آراسته کړی فقط ، نو ځکه د مخلوقه ښخه یعني مځري ښخه بیریدلي او زما که ظاهر خراب دی لکن باطن مي د خدای ج په خوف آباد دی ، نو ددي سببه مخلوق زما ښخه بیریږي . یعني نو عالم مذکور دخپلي بدګمانی ښخه توبه وکښل او نادم سو .

فائده : پر هر عالم لازمه دي چي دعلم سره عمل خاصتاً لوجه الله ولري او د ریا او سُمعت ښخه خلاص عمل او عبادت وکړي . وفی الحدیث : **قال علیه الصلوة والسلام مخاطباً للأمة.** هغه چي زه ډیر بیریږم پر تاسي باندي هغه شرك اصغر دی **قالوا وماالشرك الاصغر ؟** صحابه وو ورته وویل چي شرك اصغر څه شي دی یارسول الله ؟ قال الرِّیاءُ . علیه السلام زیاته کړه چي په ورځ د قیامت چي خدای پاك وه بندګانو ته جزاء د اعمالو د خیر ورکوي مُراینونو ته به وایي چي ولاړ سئ هغه چاته چي تاسي دهغه د لیدو دپاره عملونه کوله په دنیا کي . ایا تاسي د هغو سره یو خیر او ثواب پیدا کولای سی .

په حدیث قُدسي کي راغلي دي خدای ﷻ وایي : **أنا أغنی الشرکاء عن الشرك** . سعدي رح :

بروی دریا خرقه سهلت دوخت ✣ وگر برخُدا در فروشی نیکوست

والخلوص من الریاء صَعبٌ جدًّا . قال عز قائلٌ

فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿۱۰﴾

په زړو كي ددغو منافقينو ناجوړي سته، خداى ﷻ يي هغه ناجوړي ور زياته كړه په سبب ددي چي دوى درواغ ويله .

پوه سه! چي قاضي بيضاوى رح او قاضي ثناء الله رح او صاحب د روح البيـان رح پـه يـوه خولـه او اتفـاق دا وايـي چـي مـرض حقيقتـاً وه هغـو عوارضو ته وايي لكه د سر درد ، محرقه تبه ، د نس درد وغيره ته چي بدن انسـاني تـه عـارض سي . او د اعتـدال خاصـه ځخـه يي وباسـي . او ضعف ورته پيښ كړي . او ګاهي مفضى وه مرګ ته وګرځي . او مجازاً وه اعراضو قلبيه ته هم وايي چي روح د اعتدال څخه وباسي .

او د روح د كمالاتو او د فضائلو مانع سي لكه جهل باالله او حسد او كبر وغيرها . او چي دغه اعراض وه نهايت ته ورسيږي چي كفر دى ، نو سبب د هلاك ابدي وګرځي چي ژوند د دوږخ دى . نو په دغـو منـافقينو د عصر نبوى ﷺ كي دواړه قسمه امراض موجود وو . اماالأمراض المجازية فقد حسدوا مع النبى ص والمؤمنين فى كلمة الحق وكانوا على أخبث الامراض النفسانية حتى اوصلهم الى الكفر بمحمد صلى الله عليه وسلم والكفر بالقرآن والكفر بالتوراة وذالك هوالهلاك الابدى.

و اما الأمراض الحقيقة د منافقين مذكورون زړونو به حسي درد كـاوه او طبيعتونه به يي خراب وه چي ددوى رياست دلاسه ووتى او دوى ثبات او قوت د دين محمدي ليدى او د خداى جل سلطانه دخوا څخه دواړه

مرضه دوی ته مخ پر زیاتیدو وه .

اماالاول هر حکم الهي چي به پر علیه السلام نازلیدی ،دوی به انکار ځني کاوه او عداوت به یي نور د علیه السلام سره مخ پر ډیریدو وو . نو خدای ج پر زړو ددوی طبع او رین زیات کړی لعلمه تعالی بأنهم لایؤثر فی قلوبهم الانذار والتذکیر .

واماالثانی فلأنه یزداد تألم قلوبهم وحرقها علی ازدیاد الله تعالی نصر نبیه ﷺ والمؤمنین علی اعدائهم و تبسُّط دین الإسلام فی القُری والبلاد و دخول الناسِ فوجاً فوجاً فی دین الله والإتفاق والإتحاد بین المؤمنین .

قوله عذابٌ ألیم : أی فی الآخرة په داسي ډول چي بدنونه او زړونه ددوی به تول سوځي .

روح البیان او تفسیر مظهري وايي چي ألیم فعیل په معنی د مَفعَل دی یعني په معنا د مفعول دی .

سوال : درد کرده شده خو اهلِ النار دي خودي او خو درد دهنده دي نو وصف د عذاب په مفعول سره ځرنګه دی ؟

جواب : دا مفسرین وايي چي وصف د عذاب په ألیمٌ سره مبالغه ده په شدت کي د عذاب . او بعض مفسرین رح وايي چي فعیل یعني الیم په معنا د مُفعِل علی صیغة اسم الفاعل دی یعني درد دهنده . نو پر دي تقدیر خو اتصاف د عذاب په الیم سره حقیقت دی . لکن فعیل په معنا ده مفعِل نه دی راغلی .

درویش وايي چي فعیل په معنا د مفعل خو راغلی دی که څه هم شاذ دی . کما فی قول الشاعر :

اَمنِ ريحانة الداعی السميع * يورقنی و اصحابی هجوع.

دغه سميع په معنا د مُسمِع پر صيغه د اسم فاعل . ريحانه د شاعر خور وه چي چا په زور ځني نيولي وه . نو شاعر ته د هغي دفراق د سببه خوب نه ورتی . نو دی وايي چي ايا د ريحاني دخوا يو څوك په ما خبري اوري چي ماته خوب نه راځي او زما ټوله ملګري بيده دي . داتجاهل د عارف دی ولي چي په حقيقت کي دی پوهيدی چي سميع نسته بلکه د پريشانی د سببه ده ته خوب نه ورتلی .

قوله بما يكذبون : پوه سه ! چي كلمة الباء سببيه ده او لفظ د كانوا زائد دی‌دپاره د استمرار د كذب دی ای سبب كذبهم المستمر فی قولهم آمنا آه

پوه سه ! چي د كوفي قراء يي په تخفيف وايي نو معنا مامرَّ آنفا او باقی قراء يي په تشديد د ذال وايي يعني (بما كانوا يُكذِّبون) ای الرسول صلی الله عليه وسلم لكن دا تكذيب الرسول ﷺ صرف په زړه كي ددوی وو .

فائده :كذب يعني درواغ ګناه كبيره ده. اوپه حديث مبارك كي راغلي دي چي درواغ دري ځايه روا دي . يو د ميړه او د مايني تر مابين چي يو وه بل ته وايي چي ته پر ما ډير ګران يي او په حقيقت كي داغسي نه وي صرف دكورنی چارو د اصلاح دپاره دا درواغ وايي . او بل په اصلاح كي د ذات البينی عداوت كي دخلګو درواغ وايي . او بل په جنګ كي درواغ وايي لأن الحرب خُدعة.

فائده : خبري دپاره د مقاصدو واسطه دي نو كه هغهٔ مطلب مباح وو نو درواغ په هغه كي ويل ګناه ده . او كه هغه مطلب واجب وو نو كه په رشتيا ويلو سره حاصليدی نو درواغ ويل پكښي حرام دی . او كه بي

درواغو نه حاصلیدی ، نو درواغ ویل پکښې واجب دی کما فی انقاذ البری من الظالم السفاك . او تعریض یعني په ظاهره کِذب او په باطن کي رشتیا کذب منهی عنه نه دی . لکه په یوه حدیث کي چي راغلي دي . چي علیه السلام او ابوبکر رض سره ملګري وه . یو کافر چي علیه السلام یي نه پیژندی وه ابوبکر رض ته یي وویل چي دا ستا سره ملګری سړی څوك دی ؟ ابوبکر رض ورته وویل : رجل یهدني السبیل دهغه کافر دا خیال سو چي ظاهر لار راښیي لکن د ابوبکر رض مراد الهدایة الی الله وو .

وما ورد فی الخبر اَنّ ابراهیم علی نبینا علیه الصلوة والسلام کذب ثلاث کذبات فهو ایضا محمول علی التعریضات و تسمیتها بالکذب انما هو باعتبار الظاهرؒ . یو دا وو: (إِنِّيْ سَقِيْمٌ) بل داچي : (بل فعله کبیرهم) بل دا چي د ماینی په باره کي چي ساره یي نوم وو ده وه هغه ظالم جبار باچا ته وویل: (هذه اُختی) .

د اول تعریض سبب داوو چي نمرودیانو ده ته بلنه ورکړه چي زموږ سره د اختر په ورځ ولاړسه زموږ د ملایانو شوکت به ووینی ، ده ورته وویل چي زه ناجوړی یم ، غرض یي دا وو چي زه په سبب ددي چي تاسي ستوري خدایان بولی ، نو زه قلبي ناجوړی یم . په دي تعریض کي دده اصلي غرض دا وو چي ددوی څخه ځان پاته کړی تر څو چي بتان مات کړي .

درویش وایي : دهغو مشرکانو د ابراهیم علیه السلام د زماني د اختر د ورځي عادت دا وو چي دوی ښه ښه خواړه به یي کورو کي پاخه کړه او لوی بت خانه چي ددوی وه ، ډیر به یي په مفروشانو عالیه شائسته کړه

او بتان به یي هم ډیر صفا کړه او هغه ماکولات به یي راوړه د بتانو په مخ کي به یي دپاره د تبرك کښیښـول . او دوی بـه ټولـه ځني ولاړل . او پـه صحراء کي بـه یـي خوشحالي او ساتیری کـاوه . چـي ښـه بـه یـي ځانونـه ستړي کړه او وږي به هم سوه ، نو به بیرته بتخاني ته راغلـه او هغـه ډوډی چي ددوی په عقیده بتانو برکت پکښـي اچولی وو پـه مزه مزه وخوړلـه او بتانو ته به یي د تعظیم سجدي وکړي ، نو به کورو ته ولاړل .

نو ابراهیم علیـه السـلام چي ددوی ځخـه ځان پـه بهانـه د (إنـي سقیم) پاته کړی ، نـو د موقـع ځخـه پـه استفاده سره چي دوی تـه وښیـي چـي دا ستاسي خدایان ځومره بي وسه او ضعیفه دي چي د خپل ځانه ځخـه ضرر نس دفع کولای،نو تاسي دداسي ضعیف جماد مخلوق عبادت ولي کـوی؟ په دي امید چي موږ ته به یي نفع راورسیږي او دفـع د ضـرر د موږ ځخـه وکـړي . نـو هغـه وو چـي تبـر یـي ور واخیسـتی او ټولـه کـوچنی کـوچني خدایان یـي ټوټـه ټوټـه کـړه او پـه ابتـداء کـي یـي ورتـه وویـل : (مـالکم لاتـأکلون) او تبـر یـي د هغـه لـوی خـدای بـت وه مـخ تـه کښیښـودی او ماکولات یي ټوله سره چپه کړه . او ځني ولاړی .

دوی چي غرمـه راغلـه بُت خانـه ټولـه لـړلي ده او بُتـان ټولـه ټوټـه ټوټـه پراته دي نو یي وویل : (من فعل هذا بآلهتنا) او دوی سره وویـل چـي دا کار د ابراهیم علیه السلام دی . نو مشرانو ددوی وویل : (فأتوا به) آه نـو ابراهیم علیـه السـلام یـي راوسـتی او ورتـه وي ویـل چـي دا کـار تـا زمـوږ دخدایانو سره کـړی دی ، نـو ابراهیم علیـه السـلام ورتـه وویـل : (بل فعله کبیرهم) چي دا کار دهغه لوی خدای دی چي تبر یي وه مخ ته پروت دی .

ابراهیم په دي قـول کي چي : بل فعله کبیرهم دا غـرض وو چي دا د بتـانو مـاتول مـا پـه سبب ددغـه لـوی خـدای د بُغـض او عـداوت د سببه وکړی.

درویش وایي : نو پس له دغه کاره د ابـراهیم علیـه السلام نمرود امر وکړی چي د فلاني غره په لمن کي تاسي ټوله بوټي او لرګي جمع کوی چي ابراهیم پکښي وسوځو او دخپلو خدایانو کومك وکړو . او خلګو هم د بوټو په جمع کیدو پیل وکړی او میل په میل کي یي لرګي جمع او ابراهیم علیه السلام یي ورواچاوه . خدای پاك ده ته نجات ورکړی لکه داقصه به وروسته په قرآن شریف کي په تفصیل راسي .

نو نمرود چي په دي کار کي پاته راغلی نو یي ابراهیم علیـه السلام ته حکم ورکړی چي زما د مملکتـه ووزه . هغـه وو چي ابـراهیم علیـه السـلام سره د خپلي همسفري سارة مجبوراً د ملك د نمرود ولاړی .

درویش وایي چي د (هذه اختي) تعریض بیان به په وروسته کي چي د ابراهیم علیه السلام پوره قصه په قـرآن مبارك کي راسـي درتـه وبـه کړه سـي . انشـاء الله العزیـز . حاصـل د حـال د منـافقینو دادی چـي دوی د حضـرت سید المرسـلین صـلی الله علیـه وسـلم او د مسـلمانانو سـره پـه دروا‌غـو ویلـو سـره خپلـي شپـي او ورځـي سبـاح کـولي . او د ځـان او مـال حفاظت یي په دروا‌غـو سره کـاوه ، لکـن د دروا‌غـو میدان لنډ دی . کما سیأتی فی قصة غزوة تبوك إنشاءالله تعالی . سعدي شیرازي رح وایي :

گر راست سُخن گویي و در بند بمانی   به زانکه دروغت دهد از بند رهائی

قال الله عزوجل :

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ

يعني چي وبه ويل سوه د مسلمانانو دخوا وه دغو منافقانو ته

لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

تاسي فساد مه کوی په مځکه کي

پوه سه ! چي فساد هر ضررناکه قول او فعل ته وايي او ضد دده صلاح ده چي هر فعل او قول ته چي فائده پکښي وي وايي .

سوال : مفعول مالم يُسم فاعله ده قيل خو جمله ده لاتُفسدوا ده ، نو جملي ته څرنګه اسناد صحيَ دی ؟

جواب : اسناد وه جملي ته په تاويل د هذالقول دی . فافهم.

سوال : د يهود فساد فی الارض څه وو ؟

جواب : يهود به اهل مکه او نور قبائل د مشرکانو به يي وه جنګ ته د مسلمانو آماده کول او باعث کول به يي حتی چي مکي مکرمي ته به يي وفدونه استول او مشرکانو ته د مکي به يي ويله چي که تاسي جنګ د مسلمانانو سره شروع کړی موږ مو هم ملګري يو . او دا به يي هم ويله چي مسلمانان زموږ او ستاسي ګډ دښمنان دي ولي موږ او تاسي ټوله کافران بولي . او د مسلمانانو احوال به يي په طور د جاسوسی کفارو او مشرکانو ته استوله . او د مسلمانانو د آوس او خزرج د قومو ده انصاربه يي د بي اتفاقی او يو د بل سره د جنګولو کوشش کاوه . إلی غيرذالك

من سُوء اقوالهم وافعالهم.

قَالُوٓا اِنَّمَا نَحۡنُ مُصۡلِحُوۡنَ ﴿۱۱﴾

دوی به ناصح مذکور ته په جواب کي ویل موږ نه یو مګر اصلاح کوونکي.

پوه سه ! چي دا جمله جواب دی د إذا ده او په ډیر کلکه اومبالغه یي جواب ورکړی یعني د مفسد خطاب ګر سره وه موږ ته نه ښایي ولي چي زموږ حال په اصطلاح کي حصر دی.

سوال : دغه مذکوره فسادونه خو په دي کوله او دوی چي معلوم هم وه نو دوی څرنګه ویله : (إنمانحن) آه.

جواب : ددوی په عقیده دا ټوله کارونه چي ذکر سوله عین ثواب او حق بلله. ولي په زړو کي ددوی مرض د کفر او د یهودیت وو او دا کارونه ددوی په عقیده خدمت د یهودیت باله. نو ځکه دوی انکار د فساد څخه وکړی. کما قال الله جل سلطانه فی آیة مستقلة : (أفمن زُيِّنَ له سوء عمله فرءاه حسناً).

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

خبر او آګاه اوسئ اي مسلمانانو چي دغه منافقین دوی دي مفسدان یعني فساد پر دوی حصر او بند دی لکن دوی شعور نه لري .

پوه سه ! چي د یشعرون مفعول محذوف دی یعني إنهم مفسدون.

فائده: په نفي کي د شعور ددوی څخه اشاره خدای ج وه دي ته وکړه چي فساد ددوی لکه محسوس دی لکن ددوی حواس ته د کفر د مرض د سببه آفت رسیده دی .

قال السعدی رحمه الله :

کسی را که پندار در سر بود ✣ مپندار هرگز که حق بشنود

ز علمش ملال آید از وعظ تنگ ✣ شقایق بباران نروید ز سنگ

د سعدي رحمه الله مقصد دادی چي هر سړی چي دده په عقیده ځان پر حق بولي لکه دغه منافقین د عصرنبوی ﷺ نو ددغه سړي طمع مه کوه هیڅ کله چي حق دي واوري . دغسي سړی د ښووني څخه د حق خوابدی کیږي. او د وعظ څخه د واعظ تنګیږي . د مثال په توګه ګل لاله په سبب د باران نه شنه کیږي په ډبره کي . نو ددغو منافقینو زړونه لکه ډبري وه نو ځکه په باران د وعظ نبوی ﷺ یا د اصحابو رض ددوی په زړو کي ګل لاله د ایمان او قبول وعظ نه پیدا کیږي . کما قال الله تعالی : (أَفَمَن زُيِّنَ له سوء عمله فرءا حسناً) قال المولی الرومي رحمه الله :

ای که خود را شیر یزدان خوانده ✣ سالها شد باسگ درمانده

چون کند آن سگ برای تو شکار ✣ چون شکار شدستی آشکار

غرض دمولانا رح دادی چي دغو منافقانو خپل ځانونه ددوی په خیال مځران د لاري د حق بلل یعني خپل ځانونه یي پر حق بلل مع هذا ډیر کلونه د نفس خبیث چي په مثال دسپي دي عاجزه راغلي وه یعني څوك چي د نفس او خواهشات کي د نفس یعني حب الرياسة والدنیا گرفتاره وي هغه څرنګه شیر یزدان وي یعني پر حق کیدلای سي . او څرنګه به هغه سپی ستا دپاره د حق ښکار وکړي . چي ته پخپله د هغه سپي نفس ښکاروي په ښکاره . یعني گرفتار په شهواتو کي د نفس اماره یي لکه دغه منافقان چي وه هر گز په سبب د وعظ او تبلیغ وه حق ته نسي رسیدای . ولنعم ماقیل :

آن کس که نداند و بداند که بداند ✣ درجهل مرکب ابدُ الدهر بماند

درویش وایي چي دا بعینه حال د منافقانو د عصر نبوی ﷺ وو نو ځکه نصیحت د مومنانو په دوی کي تاثیر نه کوی . او دوی به ویل : (إنما نحن مُصلحون) او هم ورته حال دی د هغه بعض کسانو چي سیاست او چارچلند د غربیانو بالخصوص د امریکایانو او انګریزانو تر قوانینو د اسلام او قرآن او تر سیاست د شریعت غرا نبوی ﷺ په زړو کي خوښ وي هغه هم د اسلام سیاست او قوانینوته غوږ نه نیسي . ولي په زړو کي محبت د سیاست امریکایي موجود دی . قال الله تعالی :

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ

او چي وه به ويل سوه وه دغو منافقينو ته چي تاسي ايمان راوړی لکه چي ايمان راوړی نورو خلګو يعني دا نفاق پريږدی .

پوه سه! چي لام په الناس کي دپاره د عهددی ، مراد ځني مسلمان دی. او يا د منافقينو چي اکثر يي يهود وه قوي کسان دي لکه عبدالله بن سلام ﷺ و اتباعه چي په يهودو کي يو ستر عالم وو .

فائده: کاف دکما په معنا د مثل دی او مثل صفت د مصدر محذوف دی . أی آمنوا إيماناً مثل إيمان الناس نو کاف په محل کي د نصب دی کذا فی روح البيان . او بعض مفسرين رح چي لام د (الناس) دپاره د جنس دی او وايي چي مراد د جنس څخ هغه کامل فی الانسانيت دی .

ډيره ضعيفه توجيه ده کمالايخفی.

قَالُوٓا اَنُؤۡمِنُ کَمَآ اٰمَنَ السُّفَهَآءُ ؕ

منافقينو به ويل ايا موږ به ايمان راوړو لکه بي عقلان خلګو چي ايمان راوړی دی .

پوه سه ! چي همزه د (أنؤمن) دپاره د انکار دی يعني داسي ايمان خو موږ نه راوړو لکه چي بي عقلان خلګو چي راوړی دی .

فائده: لام تعريف دپاره د عهد دی . چي مراد څني معلوم کسان دي يعني مسلمانان او يا لام د جنس دی يعني جنس بيعقلان چي ددوی په ګمان فاسد په دغه جنس کي مسلمانان هم داخل دي .

پوه سه ! چي سَفه قصور د عقل او خِفة د رايي ته وايي .

سوال : مسلمانانو ته منافقانو بي عقلان ولي ويله او سره ددي چي مسلمانان خو کامل العقل کسان وه ؟

جواب : دا ويل ددوی د نهايت حماقت او ضلالت او غوايت څخه کيږي، ولي چي ددوی په فاسده عقيده اسلام يو غلط دين وو ، نو خود يي دوی تابعان د اسلام سُفهاء بلله ، ولي څوك چي ضلال هُدیً بولي نو به خامخا هُدیً ضلال بولي .

او منافقانو خپل دين د يهوديت چي په حقيقت کي ضلال وو هدايت باله نو څکه دين د اسلام چي په حقيقت کي هدايت وو ددوی په فاسده عقيده ضلال وو . نو لازماً ددوی په عقيده تابعان يي سُفهاء وه .

او یا ددي سببه سفهاء وبلل چي اکثر د مسلمانانو دهغه عصر مسکینان او فقراء وه لکه صهیب ﷺ او بلال ﷺ ، ابوهریره ﷺ او اصحاب صفه ﷺ. داغنیاووقدیماًوحدیثاً دا وینا ده چي فقراء صرف بي عقلان دي.

سوال : ناصح په دي قول کي (آمنوا کما آمن الناس) خو مسلمان وه نو منافقین څرنګه مخامخ د مسلمانانو دا جواب ووایه په دې جواب سره ، خو ددوی نفاق د مابین څخه تلی او مجاهرت بالکفر لازمیدی ؟

جــواب : اول دادی چي دوی دا جواب مخامخ وه مسلمانانو ته نه وایه بلکه په خپل مابین کي به یي سره وایه ، لکن خدای ﷻ دوی بي پردي کړه او ددوی مقاله یي مسلمانانو ته ښکاره کړه .

دوهم جواب : چي منافقانو لعنهم الله تعالی دا جواب په خوله مسلمانانو ته نه وایه بلکه په زړه کي د ځانه سره دا خبره کوله ، مګر خدای ﷻ ددوی خباثت مسلمانانو ته ښکاره کړی . دا هم د خدای ﷻ دخوا څخه یو دنیوي عذاب وو چي دوی به یي رسوا کړه .

دریــم جــواب : ابوالسعود رحمه الله په ارشاد کي راوړي دي هغه دا چي منافقین د عصر نبوی ﷺ په نفاق کي ډیر رسیده خلک وه ، داسي خبري به یي د اصحابو کرامو رض سره کولي چي هغو خبرو به دوه احتماله درلوده . یو احتمال به یي بد احتمال وو چي هغه ددوی مراد وو . او بل احتمال به یي ښه وو او په هغه احتمال به یي مسلمانان خطائیستله . نو بناء علی هذا دغه خبره (انؤمن کما آمن السفهاء) هم دوه احتماله درلوده. یو احتمال داوو چي ایا موږ به داسي ایمان راوړو لکه بي عقلان یعني لکه تاسي مسلمانان . دا احتمال ددوی مراد وو . او بل احتمال داوو چي

ایا موږ بي عقلان یو چي د بي عقلانو ایمان به راوړو یعني چي په زړو کي مو ایمان نه وي او صرف په خوله به د ایمان کلمه وایو . دا خو د بیعقلانوکار دی . موږ خوشکر بي عقلان نه یو . زموږ خوله او زړه سره برابر دي . په دي احتمال یي مسلمانان خطائیستله . نو دا خبره چي دوی مخامخ وه ناصحانو ته د (آمنوا کما آمن الناس) وکړي نو ددوی کفر جهراً و علانیتاً ته نه راوزي . فافهم .

ددي جواب تائید هغه حدیث شریف هم کوي چي مسلمانانو به علیه السلام چي په یوه خبره به نه سو پوه (راعنا) به یي ویل ، یعني ده زموږ د حال مراعت وکړی یعني دپوهیدو خیال یي وساته . دا خبره په ژبه کي د یهودو بد ښکنځل وه . یعني دوی به یوبل ته (راعناً) یعني احمقه ویل ، نو منافقینو په دي کلمه د مسلمانانو ډیر خوشحاله سوله او دوی به سره ویله چي پخوا به مو علیه السلام ته پشلا ښکنځل کول . اوس به یي مخامخ ورته کوو . نو علیه السلام چي به وعظ او نصیحت مثلاً کاوه یو منافق به وروږغ کړه (رَاعِناً) حتی چي خدای ﷻ ددوی دغه پټ راز ښکاره کړی او مسلمانان یي امر کړه . (یاایها الذین آمنوا لاتقولوا راعِنا وقولوا انظرنا) یعني په (انظرنا) کي بهانه د ښکنځلو د منافقینو نسته بخلاف راعنا .

أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

آگاه اوسئ چي دغه منافقين دي فقط بيوقوفان لكن دادى چي دوى په خپله بي عقلي نه پوهيږي .

پوه سه ! چي خداى پاك پر منافقينو رد وكړى او سخت رد چي سفه يي پر دوى په ضمير فصل سره حصر وګرځول . او دا يي ارشاد وكړى چي پر خپله سفه علم نه لري ، ولي چي تر دي لويه بي عقلي به چيري وي ، چي سړى دپاره د حظوظو دنيويه وو ، يعني حفظ الدماء والاموال دخپله كتابه تورات څخه منكر سي . او د آخرت ثوابونه او جنتونه د لاسه وركړي په فاسد ګمان چي زموږ نيكه ګان انبياء دي او موږ د دوږخ څخه ساتي . نو دوى د جهل مركب په مرض اخته دي چي هيڅ علاج يي ممكن نه دى.

قال الشاعر ولنعم ماقيل :

وآن كس كه نداند و بداند كه نداند او اسپ خود از گنبد فيروزه جهاند

فائـــده: تفسير مظهري وايي چي حق جل شانه دمخه په حال ي د منافقينو لايشعرون ذكر كړى او په دي ځاى كي حال د منافقينو په لايعلمون سره بيان كړى . ددي سبب چي فساد د منافقينو په حس سره معلوميدى كمامرَّ سابقاً او هر چه امور د دين دي هغه وه فكر او علم ته ضرورت لري، نو ځكه په امورو كي ددين چي سفيه ځوك دى دوى يي په لايعلمون سره اعلان كړه . او ورته بيان په روح البيان كي هم موجود دى لكن په عبارت طويله .

تنبیه : لکه چي منافقینو د عصرنبوی ﷺ دپاره حفظ د امور دنیویه وو یعني حفظ الدماء والاموال من المسلمین وحفظ الریاسة والجاه عن المجاهدین من اهل جلدتهم یعني قوم ددوی چي یهود وه او د هر فریقه سره په مداهنت او غوړه مالی کولي کذالك بعض علماء الدور الحاضر مداهنون المقتدیین حتی که چیري مقتدیان ددوی سود خواره وه دوی په خپلو نصائحو کي د سود قبائح نه بیانوي . او که یي مقتدیان د امریکایانو طرف داره وه ، دوی په دي موضوع کي هیڅ بحث نه کوي او قبح او ملامتیا پر دغو خلکو نه بیانوي وهکذا نور قبائح که یي په مقتدیانو کي وي ، نه یي بیانوي ، بیریږي چي د منصب د امامته مي ونه باسي.

فائده : په اوسنی زمانه کي پر عمومي خلکو حُب الدنیا و حُب الجاه وحُب الجلال والعمل للریاء والسُمعة غالب دی لهذا مسلمانان ورځ په ورځ مغلوبه کیږي او کافران دوی په نقودو وه خپل ځان ته جلبوي.

(قال حامداللفاف اذا اراداللہ هلاك إمرئٍ) چي اراده سي دخدای جل جلاله وه هلاك ته دیوچا. (عاقبه بثلاثة اشیاءٍ) نو ده ته عقاب ورکوي یعني مبتلا کوي یي په دري شیانو سره (الأول یرزقه العلم ویمنعه عن عمل العلماء) اول چه خدای تعالی سړي ته علم ورکړي او محروم یي کړي دعمل څخه د علماوو. یعني په ورکړه سوي علم عمل نه کوي لکه د علماء صالحین رح لکه چه علماء ا احباروته د یهودو علم بالتورات خدای ج ورکړی وو لکن په خپل علم یي عمل ونه کړی (وإلا لآمنوا بمحمد صلی الله علیه وسلم)

(والثانی یرزقه صحبة الصالحین ویمنعه عن معرفة حقوقهم) دوهم داچي په صُحبت د صالحانو عملاوو رح او اولیاوو رح يي خدای جل جلاله مشرف کړي لکن د حقوقو څخه دهغو محرومه پاته وي .

(والثالث یفتح علیه باب الطاعة ویمنعه عن الاخلاص بل ابتلاه بالریا والسمعة) او دریم دادی چي خدای ﷻ د طاعت دروازه پر سړي خلاصه کړي یعني توفیق دعبادت ورکړي لکن محروم يي کړي د اخلاصه څخه په هغه عبادت کي بلکه په بلاء د ریا او سُمعي يي اخته کړي .

قال العارف الشیرازی رحمة الله علیه :

عبادت باخلاص نیت نکوست ✣ وگرنه چي آید زبي مغز پوست

چي زنار مغ درمیانت چي دلق ✣ که درپوشي اله بهر پندار خلق

وفی موضع آخر:

بروی دریا خرقه سهلت دوخت ✣ اگر برخدا درفروشی نکوست

وفی موضع آخر:

که داند چو در بند حق نیستی ✣ اگر بیوضوء درنماز ایستی

اگر جز بحق ﷻ میرود جاده ات ✣ در آتش فشانند سجاده است

درویش عبیدالله وايي :

که فاسق یم که فاجر یم یاالله! ✣ اشاعت د دین مي خوښ دی یا الله

هذا إشارة الی الحدیث النبوی ﷺ ان الله قدیؤید الدین بالرجل الفاجر اوکماقال ﷺ .

ماکامیابه په تفسیرکي د قرآن کي ✣ وروسته هرڅه چي سوه پیښنه زما رضاده

پر اسلام باندي مرګ غواړم دخدایه ✣ دتفسیر تکمیل هم غواړمه دخدای

پوه سه! چي تر دي اوسه خدای ﷻ بیان د مذهب د منافقانو کاوه او ددوی د نفاق او کفر اثبات یي کاوه. همدا اوس بیان د معامله ددوی کوي سره د مسلمانانو او سره د کافرانو. یعني مجاهر کفارو د یهودو. ولي چي منافقانو د دواړو ډلو یعني د مسلمانانو او ددوی د مجاهره کافرانو رضا مد نظر وه. او کافران مجاهرو ته يې خپل او هم عقیده والي ور ښوی. او مسلمانانو ته يې دپاره د امن او امان د ځان او د مال او عیال په اظهار د ایمان ورښوله. او په دې لار کي څه نا څه دوی کامیابه هم وه.

فقال عز من قائلٍ:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا

او چي دوی ملاقی او یوځای سي د هغو کسانو سره چي ایمان یي راوړی وو (یعني المهاجرین والانصار) دوی وایي چي موږ ایمان راوړی دی (یعني لکه ستاسي ایمان)

وهذا منهم كذبٌ محضٌ. په حدیث مبارك كي راغلي دي چي یوه ورځ رئیس المنافقین عبدالله ابن ابی سره د څو کسانو هم نفاقو روان وه چي د لیري یي مسلمانان ولیدله، نو ابن ابی وه خپلو ملګرو ته وویل: چي تاسي ګورئ چي زه دغه سُفهاء څرنګه ترځان تیروم او تاسي ځندي خلاصوم. خیر چي سره نژدي سوله، ابن اُبی اول ابوبکر صدیق ؓ ترلاس ونیوی یعني د روغبړ دپاره او ورته وي ویل: (مرحبابسیدبنی تمیم الصدیق وشیخ الاسلام وثانی رسول الله فی الغار الباذل نفسه وماله لرسول الله ﷺ) او بیا یي عمر ؓ ترلاس ونیوی او ورته وي ویل : (مرحبا بسیدبنی عدی

الفاروق القوی فی دینه الباذل نفسه وماله لرسول الله ﷺ) او بیا یي علیؓ ترلاس ونیوی او ورته وي ویل: (مرحبا بابن عم رسول الله ﷺ وسید بنی هاشم ماخلا رسول الله ﷺ وختنه) نو علی رض ورته وویل یاعبدالله ده خدایه وبیریږه او منافقت مه کوه، ولي چي منافقان بد دمخلوق دي. ابن اُبی ورته وویل: ته ودریږه یا اباحسین تاڅرنګه ماته داخبره وکړه. قسم په خدای چي زموږ ایمان لکه ستاسي ایمان دی. باره سره جلاسوه.

نو ابن اُبی وه خپلو ملګرو ته وویل چي وګورئ څرنګه مي ترڅان تیر کړه او تاسي هم هرځای چي مسلمانان په مخه درسي دغسي معامله ورسره کوی لکه ماچي ورسره وکړه. نو ملګرو ورته وویل چي موږ به تل په خیر سره یو چي ته ژوندی یي. نو دا آیت نازل سو.

درویش وایي: چي دا قصه روح البیان او قاضی بیضاوی رح او نورو مفسرانو هم رانقل کړیده. او هغه سوال چي په حاشیه کي د بیضاوي راغلي چي داقصه موضوعي ده په دلیل ددي چي سورت بقره په اول کال کي د هجرت نبوی ﷺ نازل سوی دی او حضرت علی ؓ خو فاطمه ؓ په سنه دوهم کي د هجرت په نکاح کړیده. نو څرنګه ابن اُبی حضرت علی ته ختن وویل او خَتن خو دلور میړه بولي.

عاصي وایي چي بعید نه ده چي لفظ دختن دي سهواً دبعض رُواتو څخه ویل سوی وي. او بل داچي سورت بقره که څه هم په مدني سورتو کي حسابول سوي ده. لکن ټوله سورت په یوه پلا نه دی نازل سوی. په دلیل ددي چي منافقان وروسته ترغزا د بَدَر پیداسوله په اتفاق د مفسرانورح او دبدر غزا د سنه دوه۲ په اول کي پیښه سویده، نوپه دغه وخت کي یعني په اول د سنه ۲ دهجرة دي امکان لري چي علی ؓ دي

دعلیه السلام زوم ګرځیدلی وي. او دمنافقانو وجود دي هم په سنه ۲ کي وجودته راغلی وي والله اعلم.

او حافظ ابن حجر دا قصه د راویانو درواغ بللي ده. بعضي محدثین سند ددغي قصي سلسلةُ الذهب بولي. او ابن حجر رحمه الله وایي چي سند ددغي قصي سلسلةُ الکذب دی. والله اعلم بالصواب.

وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمْ

او چي دوی جمع او یوځای شي (نو اِلَی په معنی د مَعَ دی او یا چي دوی تنها سي نو الی په معنا د باء دی) دخپلو شیطانانو سره.

پوه سه! چي مراد د شیطانانو څخه هغه مُجاهرین یهودان دي چي دشیطان سره په عناد او سرکښي کي مشابه دي. او دشیطانانو اضافت چي یي و دوی ته وکړی دجهته د اشتراك په کفر کي.

في روح البیان (کل کاهنٍ مُتمردٍ فهوشیطانٌ) او ضحاك رحمه الله وایي چي مراد د شیطانانو څخه ددوی کاهنان چي په قُریظه وو کي کعب بن اشرف وو. او بنی اسلم کي ابوبرده وو او دجُهینه وو په قبیله کي عبدالدار وو. او په بنی اسدو کي عوف بن عامِروو او په شام کي عبدالله بن اسود وو. او ددوی او د عربو دا عقیده وه چي دغه کاهنان په غیبو او په اسرارو خبر دي. او دا یي هم عقیده وه چي دهر کاهن سره شیطان ورسره دی او هغه یي په غیبو او اسرارو خبروي. کذافی التیسیر.

خبرتیا ! په کویټه او اطرافو بلکه په ټوله پاکستان کي دغسي غیب ګویان سته. نر لاڅه کوي په ښځو کي هم ورته ښځي سته چي په اصطلاح پټي خبري معلوموي. په نرو کي په نامه د ملافلانی، خلیفه فلانی ورته

وايي او په ښځه کې بي بي فلانۍ ورته وايي. او د ښځو خو ټولو دا عقيده ده چې داغه ملايان او خليفه ګان او ښځې په غيبوخبر دي. او بعضې نران چه د ښځو په شان دي هغه هم دا عقيده لري او دوى وايي چې ورسه په فلاني ملا او فلانۍ بي بي کتنه وکړه.

حکم الهي: (قُل لايعلم الغيب الا الله) دغه مدعيان د غيبو د علم او هغه معتقدان ددوى ټوله کافران دي.

د مُلا يا خليفه دمايني سره يې نکاح قطع ده او د ښځې د ميړه سره نکاح قطعه ده. او وروسته تر قطع د نکاح ټوله په زنا اخته دي. او عيالونه اولاد الزنا دي.

سوال : دي ملايانويا خليفه ګانو يابي بي فلانۍ ولي ځانونه دخداى ﷻ و غضب ته او د عليه السلام و مخالفت ته سپارلي دي؟

جواب : که دعربو کاهنان وه او که ديهودو کاهنان وه او که د اوسنۍ زماني کاهنان دي. دخلګوڅخه پردغه غيب ګويي دراهم او روپۍ غواړي. حاصل داچه حُب الدنيا په دغه کار دوى اخته کړي. (فصدق رسول الله ﷺ حب الدنيا رأس كل خطيئةٍ) د تعجب کار دى چې زموږ کاهنان پنځه وخته لمونځ کوي. علاوه ترهغه په دغو روپو حج تهٔ هم ځي.

قيل : چوکفر از کعبه برخيزد کجا ماند مسلماني؟ په افغانستان کې دمخه ترانقلاب او اوس هم دا کسب هيڅ وجود نه درلودى. زموږ افغاني کاهنانو دا کسب په پاکستان کې زده کړی.

آنچه مردم ميکنند بوزينه هم . لکن څوک به ددغه کهانت څخه تائب سي؟! خدا ﷻ خبر دى .

تتمه : بعضي غیبي شیان په وحی د رب ﷻ دخواخخه معلومیدای سي لکه انبیاء علیهم السلام. او د بعضي غیبي شیانو علم د سترګو په لیدو سره هم حاصلیږي لکه چي آنحضرت صلی الله علیه وسلم ته په شپه د معراج کـي جنت او دوږخ ، سـدرة المنتهـی وغیـره خـدای پـاك دده پـه سترګو ور ولیدل. او دغـه رنګـه بعضي ښـه شیان په کشف صحیح سره اولیاء رح او صلحاوو ته معلومیږي لکه چي په صحیح کتابو کي دحدیث مبارکه وو راځي چي امیرالمومنین عمررضی الله تعالی عنه یووخت په مشري د ساریه ﷺ یولښکر نهاوند ته استولی وو چي دمدیني څخه ډیر لیري واقع وو. نو یوه جمعه امیرالمومنین ﷺ دخطبي په دوران کي نعره وکړه (یاساریة الجبل الجبل) په دغه ورځ جنګ په نهاوند کي شروع وو او کفارو د غره دخوا څخه په پټه حمله کوله، نو امیرالمومنین ﷺ خپل امیر د لښکر ته نعره وکړه او امیر د لښکر هم دده نعره واوریدله او لښکر ته یي حکم ورکړی چي غره ته وخیژئ.

او بعضي وخت پټ شی په الهام صحیح سره و اولیاءالله کرام رح ته معلوم سي. او بعضي وخت پـه قرائنو عقلیـه سره یو پټ شی معلوم سي لکـه دحاجیـانو د راتلو پـه وخـت کـي پـه یـو کـور خلـګ وزي و ننوزي او دهغـي خواخخـه یـي مختلـف اقسـام تسـبیح پـه لاسـو کـي وي، نـو سړی پوهیږي چي دي کورته یو حاجي راغلی دی. فتدبر هداك الله.

جـواب تـه دسـوال اشـاره ده. سـوال دادی کـه د اوسـنی زمـاني غیـب ویونکي هم وَرته بهاني دخپلي غیب ګویي دپاره وکړي نو دوی ولي مُتهم بالکفر دي؟

والجواب : دوی خو دوحی دعوه نسي کولای ولي نبیان خو به ځان نه بولي. او دمعراج دعوه نسي کولای کمالایخفی. او دحضرت عمر او ساریه رضی الله تعالی عنهما دسترګو او غوږو دعوه هم نسي کولای او دغه رنګه الهام، که څه هم حق دی، لکن د اوسنی غیب ګویانو د شان څخه ډیر لیري دی بلکه تقریباً بي امکانه دی، ولي چي دوی د ورځي ۲۰ کسه نر یا ښځي او دی وهریوه ته جلاجلا غیب وایي. چاته وایي په تاسحر سوی دی او بعض په تا یوې تورې ښځي مثلاً تعویذ آه او بعضي پیغلو ښځو ته وایي ستابخت د نکاح یي در بند کړی دی وغیره (**من خرافاتهم و امثال هذه الالهامات الکثیرة لایتصور لمثل هؤلاء الطالبین للدراهم والنقود و بل الالهام انما یکون لاولیاءالله والصالحین من اُمة محمدصلی الله علیه وسلم. والقرائن العقلیة علی دُعاویهم الکثیرة ایضاً غیرمتصورة کمالایخفی**) نو په لاسو ددغو غیب ویونکو او پټي معلوموونکو نه سوه پاته بي له دعوي د علم الغیب (**وهو کفر بواحٌ قال الله تعالی تعلیماً لرسوله صلی الله علیه وسلم : لوکنت اعلم الغیب لاستکثرت من الخیر ومامسّنی السوء**)

حکایت : یو منجم وو چي هغه به د ستورو د حساب څخه وخلګو ته غیب بیانوه. آخر یو ورځ یي پر ماینه باندي سړی ونیوی یعني چي د منجم د ماینې سره یي زنا کوله او منجم رسواسو. یو دوست دخدای ﷻ ددغه ماجری څخه خبر سو نو یي وژړل چي دغه منجم د آسماني ستورو په حالاتو ځان خبر باله او په خپله ماینه چي شپه او ورځ دده په کور کي وه په فحاشي د هغي نه وو خبر . انتهی

قَالُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُمْ

نو دوی ورته وايي وخپلو شيطانانو ته موږ په دين کي قلباًستاسي ملګري يو

إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾

پوه سه ! چه داجمله مستانفه ده. جواب دسوال ده چي ګويا شيطانانو ودوی ته وويل چي تاسي که زموږ سره په دين او اعتقاد کي موافق واي نو ولي د مسلمانانو په حضور کي کلمه شهادت واياست او مسلمانانو ته خپل موافقت فی الدين ښکاره کوی. نو منافقانو خپلو شيطانانو ته داسي وويل چي موږ په اظهار کي د کلمة التوحيد او اقرار په رسالت د محمدﷺ په مسلمانانو پُسخندوهو. يعني د مسلمانانو په خيال کي دا ورکوو چي موږ ستاسي سره په دين کي موافق يو ترڅو چي د مسلمانانو څخه دنيايي ګټي ترلاسه کړو لکه په غنيمتو کي ددوی اشتراك او نکاح دښځو ددوی او حفظ د ځانو او اولادو او ښځو او مالو ددوی څخه. او دغه رنګه د مسلمانانو په پټو رازو ځان خبرکو او ترتاسي پوري يي راورسوو. (والإستهزاء = الإستخفاف والسخرية) ته وايي.

سوال : منافقانو دمسلمانانو سره په مخاطب کي داسي وويل : (آمنّا) او په مخاطب کي دخپلو شيطانانو يي داسي وويل : (انامعكم) يعني په اول مخاطب کي يي جمله فعليه راوړه او په دوهمه مخاطبه کي يي جمله اسميه راوړه. ددي سر څه دی؟

جواب : جمله فعليه په نيز د نحاتو پر حُدوث او تجدد دلالت کوي. او

دوی خو هم دعوی د نوي ایمان کوله مسلمانانو ته .
او جمله اسمیه پر دوام دلالت کوي او دوی وخپلو شیطانانو ته دا ښوله چي موږ پر خپل پخواني دین ثابت او قائم او دائم یو یعني په موږ کي هیڅ تغییر او تبدل دخپله حاله څخه نه دی راغلی.

سوال : مسلمانان خو پردوی بدګمانه وه نو دوی باید چي په مخاطبه کي د مسلمانانو یا په قسم سره او یا په جمله اسمیه او د (انما) په راوړو سره د مسلمانانو بدظنی دفع کړي وای، نو دوی ولي په مخاطبه کي دشیطانانو. کلمه د (انما) چي دلالت پر حصر کوي او جمله اسمیه چي هم د موکداتو څخه شمیرل کیږي او کلمه د (إن) تحقیقیه یي استعمال کړه.

جواب : چونکه مخاطبه دمسلمانانو په خپل ایمان سره ددوی د زړه د کومي نه وه نو ددوی زړو یي تاکید نهِ غوښتی او مخاطبه د شیطانانو چونکه ددوی د زړو د بیخ څخه ده نو ځکه یي تاکید وکړی. او بل دا چي دوی بیریدله چي که موږ مسلمانانو ته قسمونه او تاکیدونه وکړه نو به راباندي بدګمانه سي. کماهو المتعارف فی اهل السرقة وغیرها کذا فی البیضاوی والمظهری والکبیر لأن السارق والزانی مثلاً یمتنع عن الیمین الکاذبة قبل الوقت لاجل تهمة الناس علیهم بایمانهم الکاذبة .

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

خدای جل سلطانه استهزاء کوي په دوی سره.

فائدة: چونکه استهزاء چي په پښتو يي معنا پُسخند دی د جل سلطانه سره مناسب نه ده، ولي چي استهزاء د افعالو څخه د جُهال الناس ده، نو ددي آيت مبارك وه تاويل ته ضرورت سته، نو مفسرين حضرات يي قسم قسم تاويل کوي.

اول : معنا داده چي خدای ﷻ ودوی ته جزاء د استهزاء ددوی په دنيا او آخرت کي ورکوي. په دنيا کي په رسوايي او ذلت سره او په آخرت کي په عذاب النار سره، نو چونکه دغه جزاء الهي په جواب کي ددوی د استهزاء راغلي وه، نو يي تعبير په استهزاء خندي وکړی. (کمافی قوله تعالی: وجزاء سيئةٍ سيئةٌ بمثلها) او سره ددي چي جزاء خو سيئه نه ده.

دوهم : معنا د آيت داده چي وبال د استهزاء ددوی ودوی ته راجع ده. مسلمانانو ته هيڅ ضرر نه لري (لأنه تعالی حافظهم ومُنيهم) د .

دريم : چونکه د استهزاء سره ذلت د مستهزء به لازم او غرض د استهزاء څخه هم ذلت دی، نو معنا د آيت مبارك داده چي خدای عز اسمه پر دوی باندي حقارت او ذلت نازلوي.

پوه سه! چي دا دري جوابونه په مثال کي سره نژدي دي. او بعضي حضرات وايي چي په دي آيت کي استعاره تمثيليه ده، چي معنا يي تشبيه د يوه حالت په بل حالت سره ده لکه په دي قول کي د سړي چي يو بل متحير سړي ته وايي : (رئيتك تُقدِّم رِجْلاً و تؤخر اُخرى) وتحقيقها فی

فن البيان دی.

نو دلته هم معامله د خدای پاك ددوی سره په دنيا كي باوجوديكه دوی دا خبث د كفره و دی، سره دهغه يي احكام د مسلمانانو پر جاري كړي دي او دَم ددوی او اموال ددوی محفوظات كړي دي او مهلت يي وركړی دی او نعمتونه يي هم وركړي دي. داسي معامله ده لكه يوڅوك چي په بل چا پسخند وهي. كمالايخفى.

وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

او خدای ﷻ پريږدي او مُهلت وركوي ودغو منافقينو ته په سركښي كي او تر حد تيريدو په كفر او عصيان كي.

پوه سه! چي مد او آمداد په يوه معنا دي لكن مد ډير استعمال په شر كي دی لكه په دغه آيت كي او د آمداد اكثر استعمال په خير كي دی. نحو : (وامددناكم باموالٍ وبنين) او عمه په عقل كي داسي ده لكه عمى په ستركو كي ، هذا مافی المظهری.

او روح البيان وايي چي دوی ته خدای ﷻ زيادت او قوت وركوي. كما فی مدالجيش = ازاده وقواه . و بالجمله مراد زياتوب د عمر دی، ولي چي هغه متعدي په (الی) سره دی. بيضاوی.

فائدة : دا تحير ددوی دپاره يو عذاب دی، ولي چي دواړي غاړي د اسلام او كفر يي په ذمه كي اخيستي دي، نو حيران دي چي څرنگه چار چلند وكو.

فائدة : د إعراب د لاري (يعمهون) حال دی د ضمير منصوب څخه د

(يمدهم) او هغه چي بعضي مفسرين رح وايي چي د ضمير مجرور څخه د (طغيانهم) هم حال کيداى سي تکلف دى بحيث لايحتاج اليه، ولي چي نحات وايي چي حال به يا د فاعل څخه او يا د مفعول څخه وي. د (طغيانهم) ضمير خو مجروردى بيا توجيه ته او جواب ته ضرورت لري يعني چي (طغيان) مصدر دى، نو ضمير يي حکماً مرفوع دى.

پوه سه! چي خداى ﷻ مسلمانان نه کړه اړ وه جواب او مکافات ته د استهزاء د منافقانو، بلکه خداى جل سلطانه په خپله مکافات ځندي واخيستى په (الله يستهزء بهم) سره وفى ذالك شرف عظيم للمؤمنين فى تعالى وتقدس.

فائدة : استهزاء او پسخند په خلګو پوري وهل ګناه ده قال الله تعالى: (لايسخرقوم بقوم) نو پسخند په خداى ﷻ سره به څونه بدکار وي. قال عليه الصلوة والسلام: (المستغفِرُ من الذنب وهو مصرٌ عليه کاالمستهزء بربه) يعني هغه څوك چي ديوي ګناه څخه دخداى ﷻ څخه بخښنه غواړي او پر هغه ګناه دى ټينګ ولاړ وي، داسي دى لکه سړى چي په خداى ﷻ استهزا کوي.

درويش وايي : که په دغه حديث مبارك کي کاف د تشبيه نه واى، نو به دغه عاصي کافر واى لکن سره ددي تشبيه يي ګناه کبيره ده.

قال جل سلطانه:

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى ص

دغه منافقين چي ددوى بد افعال او اقوال او د كفر عقائد ذكر سوله دوى هغه كسان دي چي رايي نيول ګمراهي او كفر په هدايت سره او په ايمان سره (يعني ايمان او هُدى يي پر كفر او ضلال دلاسه وركړه او ايمان يي ثمن د كفر وګرځوله)

پوه سه! چي اشترا په اصل لغت كي داده چي سړى ثمن يعني نقود وركړي او مطلوبه مبيعه لاس ته ورولي، اما چونكه دلته نه هُدى مال دى او نه ضلالة مال دى، نو په آيت مبارك كي مراد تشبيه د معاملي د منافقينو ده چي دمخه ذكر سوله، يعني په دغه آيت كي د معاملي سره دهغه چا چي شراء د مال په مال سره كي، يعني لكه مُشترى چي د ثمن يعني د نقود څخه تيريږي او مطلب يي بيعه وي دغه رنګه دغو منافقينو هُدى او ايمان دلاسه وركړى او په مقابل كي د هغه يي كفر او ضلالت و ځان ته حاصل كړى.

پوښتنه : مشترى خو روپى په لاس كي لري نو مبيعه په رانيسي او دغو منافقينو خو هدايت او ايمان نه درلودى، بلكه پر خپل كماكان كفر باندي وه، نو څرنګه ودوى ته مشتريان د كفر ويل كيږي؟

جواب : دغو منافقينو كه په معجزاتو كي د عليه السلام فكر كړى واى او خطابات قرآنيه يي سنجولي واى بلكه په خپل تورات كه يي عمل كړى واى، نو دوى به ايمان او اسلام قبول كړى واى يعني دوى ته كامل اسباب د هدايت او ايمان حاصل وه، نو دغه حصولي د اسبابو د هدايت يي په

ځای کي دهدایت وګرځاوه، ګویا دوی ته هدایت حاصل وو، مګر دوی هغه ثمن د ضلالت او کفر وګرځاوه. یعني پر خپل ضلالت او کفر باندي قائم او ثابت پاته سوه. دا ټوله معامله ودوی ته د حب الدنیا، حب الریاسة، حب الجاه والجلال څخه پیښه سوه.

فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

نو ګټه ونه کړه دغه تجارت ددوی (یعني چي په عِوَض د هُدی یي ضلالت مختاره کړی او په عوض کي دایمان یي کُفر غوره کړی) او نه وه دوی لارموندونکي (دتجارت وچارو ته)

ولي چي د تجارت څخه اصل مقصد دادی چي اصل راس المال محفوظ پاته سي او په بیع و شراء سره څه ناڅه ګټه هم حاصل کړي. او دي منافقینو په شراء کي د ضلالت په هدایت سره ګټه خو چیري بلکه خپل ایمان په تورات او خپل استعداد فطری چي لکه راس المال وو هم دلاسه ورکړی.

فائدة : اصل ګټه کوونکي خو تاجران دي، لکن چونکه تجارت سبب د ګټې د تاجرانو وو، نو ددي سببه یي مجازاً اِسناد د ګټي وه تجارت ته وکړی. بیضاوی ، مظهری ، روح البیان ، تفسیرکبیر وغیرها.

پوه سه! چي کلمه د (فاء) په آیت کي جزاء د شرط محذوف ده ای اذا اشتروا فماربحت آه .

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا

او حال عجيب د منافقانو لكه حال عجيب د هغه چا دى چي اور بل كړي (يعني په شپه كي كمايدل عليه مابعده او دا اور هم دپاره ددي وي چي شاوخوا مځكه به راته روښانه سي او د درندګانو څخه په امن كي سو او د لاري درک به هم راته معلوم سي)

پوه سه! چي (مَثَل، مِثْل او مثيل) په معنا د نظير دي. او بيا دا لفظ استعاره سو د يوي داسي خبري دپاره چي هغه خبره څوك په يوځاى كي مستعملوي، هغه ځاى به مشابه وي د هغي خبري د اصلي يعني اول ځاى سره دهغي چي په پښتو يي خلګ متل بولي. لكن مثل په يوي نادري خبري او حالت كي ويل كيږي . او متل د خپل اصلي حال چي مورد يي بولي په مضرب كي نه بدلوي نه په تذكير او تانيث كي او نه په افراد او جمعيت كي الى غيرذالك . لكه په كتابو كي د ادبو چي راغلي دي چي يو سپين ږرى سړى چي ډير مالداره وو او لنګي غواوي يي درلودي، يوه پيغله ځوانه ښځه يي په نكاح كړه. چونكه طبعاً د ښځي خصوصاً چي ځوانه هم وي د سپينو ويښتانو څخه يي بدراځي. همدا سبب دى چي خلګ چي سپين ږيري سي، ږيري توروي. او هغي ځواني ښځي د سپين ږيري ميړه سره ډير بد وضعيت او نشوز يعني نافرماني كوله، نو اخيرالامريي سپين ږيرى و طلاق ته مجبور كړى. او طلاقه يي كړه. او دغه وخت هم د دوبي وو. د ښځي چي عده يي تيره سوه يو ښه ځوان لكن مسكين سړي سره نكاح وكړه. خير د جماع حاجت خو يي حاصل سو، لكن يوه ورځ په ژمي كي د زاړه ميړه د كور شيرچاى او شيدي و غوړي ور په ياد سوه، نو ښځي بله ښځه د زاړه ميړه كور ته

ورواستوله چي ته خو یو څه شیدي ماته راواستوه چي ډیره مي اوا ورته کیږي . سپین ږږي د راستولي ښځي په لاس دغه پیغام ورکړی چي ودي ته ووایه چي (لقد ضیّعتِ اللبن بالصیف) یعني تا په خپله شیدې دلاسه وایستي په دوبي کي. یعني چي زماڅخه دي طلاق وغوښتی. نو دا خبره په عربو کي متل سوه، ولي چي دا یوه غریبه او نادره واقعه وه. او دغه ښځي ته مورد ددي خبري وایي.

نو دا مثل په داسي ځای کي مستعملیږي چي مثلاً دوه کسه سره آشنایان وي. او دې یوه اشنای وه هغه بل ته په وار واره ډیري روپۍ مثلاً ورکړي وي. بیا دا دوهم آشنای د اول څخه خوابدی سي او خبري او ملاقات نه ورسره کوي، لکن یو وخت ډیر مجبور سي، نو هغه زاړه اندیوال او اشنای ته یو سړی ورواستوي چي ته یو څو روپۍ را واستوه چي زه ډیر مجبوره یم، نو هغه زوړ اشنای وه قاصد ته ووایي چي ده ته داسي ووایه: (لقدضیعتِ اللبن بالصیف) نو که څه هم دي سړي خو روپۍ غوښتي دي، نه شیدي او سړی خو نر دی لکن مثل ته به تغیر نه ورکوي. په کسره د تاء به یي وایي چي د مونث خطاب دی که څه مخاطب دلته نر دی. او لبن به وایي که څه هم سړي دلته روپۍ غوښتي دي . دا ټوله عدم تغیر ددي کبله دی چي په تیره سوي قصه غریبه باندي دلالت وکړي او دا یي (مضرب) بولي. و امثلة هذا المثل کثیرة فی کتب العلماء وعدم التغییر فیها مجمعٌ علیه، بلکه په پوره ژبه کي متلونه سره وایي.

فائدة : وروسته بیا لفظ د مثل پر هغه حال او قصي او صفت ته مستعار سو چي په هغه کي غرابت وي. کمافی قوله تعالی: (وللهِ الْمَثَلُ الاعلی) ای الوصف الذی له شانٌ وقال جل جلاله (مثل الجنة التی وُعدالمتقون) ای

حالها وقصتها)

فائدة المثل : داده چي وهم دعقل سره موافقت وکړي په هغه شي چي عقلي وي. نو وهم مساعده د عقل سره او موافقت نه کاوه. لميله الى المحسوسات، نو چي مثال دمعقول په محسوس سره وويل سي، نو وهم ته قناعت حاصل سي او هغه معقول ومني او ددي سر دکبله په آسماني کتابو کي امثال ډير دي. حتى چي په انجيل شريف کي پوره سورت سته چي سورة الامثال يي بولي او په قرآن کي زر آيته د امثال سته. او په احاديثو نبويه و کي بيخي ډير مثالونه سته. او دغه رنګه په خبرو کي د نورو انبياوو عليهم السلام او په خبرو کي د علماوو او حکماوو هم په لکو مثالونه سته. روح البيان، مظهرىو بيضاوى، روح المعانى، تفسير کبير او درويش.

فائدة مهمة : قاضي ناصرالدين البيضاوى رحمه الله وايي چي لفظ د الذى په معنا د الذين دى لکه په هغه آيت کي (وخُضْتُم کاالذى خاضوا)

پوه سه! چي که مرجع دضمير د (بنورهم) دغه الذى وګرځوى، نو دغه خبري ته د بيضاوى ضرورت سته اوکه مرجع الضمير منافقين وي، بيا ضرورت نسته. په هر صورت داخبره تحقيق غواړي چي الذين جمع د الذي ده اوکه نه قاضي بيضاوى وايي چي جمع نه ده بلکه الذين ذوالزيادة دى دپاره د زيادت فى المعنى په جمع کي مستعمليږي، ولي که جمع واى نو بايد په حال د رفع اللذون ويل کيداى وليس کك على اللغة الفصيحة التى جائت عليها القرآن الكريم. حاصل داچي الذيى په مفرد او تثنيه او جمع ټولو کي جائز الاستعمال دى لکه مَن و ماَ فافهم.

سـوال : پـه القائم کي لام موصولـه دی او القائم پـه ځـای کي د القائمین نسي راتلای، نـو الـذي خـو هـم موصـول دی، نـو پـه ځـای کي د الـذین یي ځرنګه استعمال صحیح دی؟

جواب : القائم خو مستقل وصف دی او پـه اوصافو کي مفرد پـه ځای کي د جمعي نسي راتلای بخلاف الذی، ولي چي دا لفظ پـه خپلـه صفت نـه دی بلکه اصلي صفت هغه جملـه ده چي وروستـه تـر الـذی راځي لکـن چونکه جمله بنفسها صفت نه سوای واقع کیدای یعني د مفرد کماتقرر فی النحو نو الذی یي ورتـه واسطه کړی، او اصلي مقصود بالتوصیف صلـه ده او واسطه چي هرڅو کوتاه وي ښه ده، نو ددي کبله الذین نحاة جمع نـه بولي کمامرّ.

فَلَمَّآ اَضَآءَتۡ مَا حَوۡلَهٗ

پوه سه! چي (اضاء) متعدي هم راغلی دی، نـو ترجمـه د آیت داسي ده چي (څه وخت چي روښانه کړي ماحول د اور بلـوونکي یعنـي شاوخوا ځایونه)

نو د (اضائت) ضمیر و اور تـه راجع دی. هغـه فاعـل دی تانیث یي پـه سبب ددي چي (نار) مونث سماعي دی او (ماحوله) یي مفعـول دی او د (حوله) ضمیر و (مستوقد) ته راجع یا (والذی) تـه دی. او مفردوالـی یي پـه اعتبار د لفظ د (الذی) دی. او وروستـه چي ضمائر د جمعـي ورتـه راجع دي په اعتبار د معنا د (الذی) چي جمع ده.

او دغـه رنګـه (اضاء) لازمي هم راغلی دی نـو معنـا د آیت داسي ده:
(څه وخت چي روښانه سو اور) نـو پر دي تقدیر (ماحوله) منصوب محلاً
دی ظرف دی. او یا څه وخت چي روښانه سوه ماحول د (مستوقد) نو پر دي
تقدیر (اضائت) مسند دی وه (ماحوله) ته او تانیث یي په اعتبار ددي دی
چي ماحول د مستوقد خو ډیر شیان او اماکن دي.

او**پوه سه!** چي پـه (ضـوء) او پـه (نـور) کي اختـلاف دی. روح البیـان وایي
چي (ضوء) قوي ده تر (نـور) پـه دلیـل ددي قـول دخدای ﷻ (هوالذي جعل
الشمس ضیاء والقمرنـوراً) او بـل پـه دي سبب چي د لمر رڼا ذاتـي ده او د
قمر رڼا د لمر څخه ده. لقولهم نورالقمر مستفاد من نورالشمس.

او هغه چي بعض علماء وايي چي نـور قـوي دی تر ضـوء پـه دلیـل ددي
قـول دخـدای ﷻ (الله نورالسموات والارض) والتفصیل فـی حاشیة شـرح
الچغینی صفحه ۱.

حاصل دهغه جواب دادی چي په آیت مذکوره کي نـور پر خپلـه معنـا نـه
دی بلکـه د آیـت معنـا داده : (الله منـور السموات والارض) یعنـي پـه لمـر
سپوږمۍ او ستورو سره.

ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُوْرِهِمْ

خدای پاک ددوی څخه بوزي نور ددوی یعني اور یې یک لخته مړسي

پوښتنه : خذای پاک داسي نه وویل چي (ذهب الله بنارهم).

جواب : مقصود د مستوقدینو خو اور بلولو څخه نور وو، هغه مقصود خدای پاک ذکر کړی چي هغه د مابین څخه ولاړی.

پوښتنه : نسبت د ذهاب یي و خدای پاک ته ولي وکړی؟

جواب : په دي سبب چي خالق د ټولو شیانو خدای دی جل سلطانه. او یا دا چي سبب د ذهاب یو امر سماوي وو لکه باد یا باران او د امور سماویه وو نسبت عادتاً و خدای ﷻ ته کیږي. او یا په دي سبب چي کم شی چي قادر مقتدر خدای ﷻ یو سی د بیرته راګرځیدو احتمال یي هم نسته بخلاف ماذهب به غیره تعالی فانه یحتمل عوده بقدرة الله ﷻ کما لایخفی علی العاقل.

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَٰتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

او پرېښودل خدای ﷻ دوی په تاریکیو کي چي شئ په سترګو نهویني

پوه سه! چي تاریکی یي په جمع سره راوړه او نکیره یي هم وګرځولي او سره ددي چي د تاریکی ذات خو یو دی، دپاره د مبالغه په شدت کي ددغي یوي تاریکی یعني د سببه د سختيِ ددغي ګویا ډیري تاریکی سره جمع سوي دي چي معرفت یي نه کیږي او د اعراب د لاري که (تَرَكَ) پر خپله معنا پرېږدی چي متعدي وه یوه مفعول ته دي نو هغه مفعول یي ضمیر د (هم) دی او که (ترك) په معنا د (صیّر) کي نو نکه افعال قلوب دوه مفعوله غواړي. اول یي ضمیر د (هم) دی. او دوهم (فی ظلمات) دی. او د (لایبصرون) مفعول محذوف دی ای(شیئا) او یا نازل منزلة لازم یي ګرځولی دی أی لایقع منهم الابصار اصلاً او پر هر تقدیر جمله د (لایبصرون) حال دی. او یا استیناف بیاني دی. یعني په داسي تاریکیو کي نو ددوی څه حال وو. او روح البیان وایي چي (لایبصرون) مفعول ثانی بعد المفعول الثانی د ضمیر دی لکه ډیر خبرونه د یوه مسندالیه.

تصویر معنی الجمع فی المنافقین دادَه چي یو ظلمت د کفر دی او بل ظلمت د نفاق دی او بل ظلمت د غضب الهي دی او بل ظلمت د ورځي د قیامت دی او بل ظلمت د عذاب ابدي دی. په تفسیر عیون کي وایي چي منافقینو په ویلو سره د کلمه نورانی د (لا اله الا الله محمدرسول الله) ځان ته یي فائده د حفظ او سلامتیا په ځان، عیال او په اموالو کي پیدا کړه. او دوی ته عزت اسلامي لکه د نورو مسلمانانو ور په برخه سو. او په

Scanned by CamScanner

قسمت کي د غنائمو يي شراکت پيدا کړی. الی غير ذالك من مزايا الاسلام وفوائده، لکن چي آخر ته د عمر ورسيدله، د نور ايماني څخه بي برخي سوله او پر ظلمت د کفر او نفاق د دنيا څخه ولاړه او په ظلمت کي د سخت الهي او عذاب سرمدی داخل وهذا هوالخسران المبين نجناالله تعالی بفضله ومنه و احسانه منه.

فائدة: دامثال د هغو کسانو هم دي چي ده ته په سبب د مريدي د يو شيخ کامل څخه نور د ارادت حاصل سي، لکن د تکبر او غرور په سبب هغه نور بيرته ځندي قطع فيبقی متحسراً فی هاوية الظلمة.

صُمٌّ

خبر د مبتداء محذوفي دی.

سوال : منافقين خو کاڼه نه وه بلکه خبري يي اوريدلي ؟

جواب : هغه اوريده د قرآن او د مواعظو د عليه السلام چي قبول قلبي نه وي ورسره هغه لکه نه اوريده ګڼل کيږي.

بُكْمٌ

او دوی د ويلو څخه د کلمة الاسلام ګونګيان دي.

سوال : منافقينو خو کلمه مبارکه په خوله او ژبه ويله؟

جواب : هغه دحولي وينا چي مواطات القلب نه وي ورسره لکه نه وينا شميرل کيږي.

عُمْیٌ

او دوی ړانده دي (چي دوی په سترګو د آنحضرت صلی الله علیه وسلم و معجزاتو او کمالاتو ته په کتو د عبرت او ګټه اخیستو نه ګوري، نو دوی فاقدالابصار ورته ویل صحیح دي

نو خدای ﷻ دوی په ورځ دقیامت هم دوی په دغو درو۳ صفاتو سره موصوف حشر کوي (جزءًا بماکانوا یکسبون) ولیعلم اهل المحشر ان هؤلاء کانوا منافقین فی الدنیا. قال الله عز وجل فی موضعٍ آخر من القرآن (ونحشرهم یوم القیامة علی وجوههم عُمیا وبکما وصُما).

فَهُمْ لَا یَرْجِعُوْنَ

نو دوی د ضلالت څخه نه راجع کیږي وه هدایت او ایمان قلبي ته (یعني دوی مسلوب الاختیار نه دي بلکه رجوع وه ایمان ته کولای سي، لکن په خپل سوء الاختیار اوحب الدنیا او حب الریاست په سبب رجوع نه کوي)

قال العارف الشیرازی رحمه الله

زبان آمد از بهر شکر وسپاس ✣ به غیبت نه گرداندش حق شناس
گزرگاه قرآن وپندست گوش ✣ به بهتان باطل شنیدن مکوش
دوچشم از پی صنع باري نکوست ز عیب برادر فرو گیر و دوست

اَوْكَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ

پوه سـه! چي په دي مثال كي مضاف محذوف دى والتقدير كاصحاب صيبٍ تاچه مرجع د ضمير د (يجعلون اصابعهم) پيداسي او د (صيب) اصل (صيوب) وو . زُرادي. واو و يائ بهم آمدند، نخستين ايشان ساكن بود، واو را بيا بدل نمودند و يائ را در يائ ادغام كردند. مشتق د (صوب) څخه دى. (صوب) سخت توييدو ته د باران وايي، نو د (صيب) ماده هم دپاره د مبالغي ده او صيغه يي هم دپاره د مبالغي ده او تنكير يي دپاره د تعظيم دى. نو معنا ډيرسخت باران.

او كله دا (او) نه دپاره د شك ده او نه دپاره د تشكيك ده، بلكه دپاره د تخيير ده كمافى خصال الكفارة.

حاصل : څوك چي حال د منافقينو چي مفصل ذكر سو وپيژني نو هغه اختيار لري چي ددوى حال او قصه د مستوقدينو د حال او قصه سره مشابه بولي كمامرَّ. او كه يي د حال اوقصي سره د اصحاب صيِّب تشبيه وركوي كما سياتى.

نو حاصل د معنادادى چي يا حال د منافقينو دحال سره دهغو كسانو چي تر ډير سخت باران لاندي راغلي وي وسيأتي وجه التشبيه بين الحالين انشاء الله تعالى.

فائــدة : الف و لام په اسماء كي دپاره د استغراق دى يعني چي دټولو اَطرافو څخه د آسمان باران اوري. يعني وريځ مُطبق وي.

فائدة : مظهري وايي چي د حسن بصري رحمه الله څخه چا پوښتنه وکړه چي باران د آسمانه اوري او که د وريځي څخه ؟ ده رحمه الله ورته وويل چي باران د آسمانه اوري، وريځ يي علامه ده.

درويش وايي چي حکماء د علم طبيعي ټوله دا وايي چي باران، واوره، ږلۍ او وريځ او پيلبو او تالنده په طبقه زمهريميه د هوا پيدا کيږي چي تفصيل يي په هغو کتابو کي مطالعه کړه. او ظاهر د قرآن او احاديثو مبارکه پر دي دلالت کوي چي باران وماذکرنا معه آنفاټوله له آسمان څخه نازليږي . پر وريځ او د وريځي څخه په مثال د غلبيل نويږي، لکن بعضي جزوي بارانونه تر آسمان لاندي د وريځي څخه اوري، ولي چي په تجربه ثابته ده چي بعضي اوقات پر لوړ غره سړی ناست وي هلته لمر وي او لاندي باران اوريږي. او يا په طياره کي خلک سپاره وي، تر طياري لاندي وريځ وي او باران اوري، مګر طياره خوش خوش په ختلي لمر کي روانه وي. والله اعلم بالصواب.

فِيهِ ظُلُمٰتٌ وَّرَعْدٌ وَّبَرْقٌ

او په باران کي تاريکي وي او تالندي و پيلبو وي

پوه سه! چي روح البيان ضمير د (فيه) و (صيب) ته راجع کړي دي يعني باران ته، نو سوال دا پيداکيږي چي رعد او برق خو په وريځ کي وي، په باران کي خو نه وي، نو جواب دادی چي چونکه رعد او برق په مُخَدَّر کي د باران دي، نو ګويا چي په باران کي دي.

او مظهري ضمير د (فيه) هم وه (صيب) ته او هم و (سماء) ته روا کړی دی، نو د (صيب) سوال خو هغه وو چي تير سو او د سماء د ارجاع ده سببه دا سوال واردیږي چي سماء خو مونث دی، نو مذکر ضمير څرنګه ورته راجع کيږي؟ نو ددي سوال ددفعي دپاره مظهري وايي:
چي لفظ د سماء مذکر او مونث دواړه په قرآن کي راغلی دی. (إذاالسماء انفطرت) او بل ځای وايي (والسماء منفطربه)

پوه سه! چي ظلمات چي په صيغه د جمعي راغلی دی قاضي بيضاوي، تفسير مظهري او روح البيان داسي وايي چي باران چي پيوسته و اوري هوا تاريکوي او بل توره مُطبق وريځ چي لوړه وي دا هم تاريکه جوړوي او بل ظلمت د شي دی.

پوښتنه : چي په دي آيت کي شپه د کمه ځايه څخه فهميږي؟

جواب : د سياق څخه د آيت معلوميږي يعني ددي قوله څخه د خدایﷻ:
(كلما أضاء لهم مشوا فيه و اذا أظلم عليهم قاموا) ولي چي په رڼا کي د پيلبو تګ کول، او چي پيلبو ورکه سي ددوی دريدل. دا خو په شپه کي

صورت پیدا کولای سي ، یعني چي د پیلبو رڼا سي، نو دوی لار ویني،
نو ځغلي او چي پیلبو ورکه سي دوی ودریږي، ولي خو لار نه ویني، دا
خو په شپه کي کیدای سي، او د ورځي که هرڅو تاریکه وي خلګ لار
ویني او و رڼا ته د پیلبو انتظار نه کوي کمايدل عليه العقل والتجربة.

او د برق او رعد تفسیر خو قاضي بیضاوي رحمه الله د حکماوو پر ډول
کړی دی وايي: سببه ای الرعد اصطكاك اجرام السحاب اذا حدتها الريح.
او برق هم د شدت څخه ددغه اصطکاك پیدا کیږي. او دی وايي چي
چونکه رعد او برق دواړه په اصل کي مصدر دی والمصادر لاتجمع نو
ددي سببه يې رعد او برق جمع نه کړي لکه ظلمات، لکن صحيح هغه
خبره ده چي په حدیث کي د ابن عباس رضي الله عنه چي ترمذي يي روایت کړی دی
راغلي دي چي یهودیان وه علیه السلام ته راغله او ورته يي وویل:
(اخبرنا عن الرعد قال عليه السلام مَلِكٌ من الملائكة اى صوت ملكٍ موكّل
بالسحاب معه مخاريقُ من نارٍ) یعني غمچنی د اور ورسره وي يسوقه بها
الى حيث شاء الله فقالوا ماهذا الصوت الذى يُسمع؟ قال زجره حتى
ينتهى ال ى حيث اُمر قالوا صدقتَ.

درویش چي ددي حدیث څخه دا معلومه سوه چي رعد آواز د زجر د
هغي ملکي دی او د برق سوال که څه هم یهودو نه وو کړی لکن د حدیث
څخه صفا معلومه سوه چي برق د وهلو څخه د هغي ملکي چي جَرم
السحاب په مخاريقوووهي پیدا کیږي. دټولو مفسرینورح پردغه اتفاق دی

سوال : بيضاوی رحمه الله خو د احادیث نبويه صلی الله علیه وسلم پابند دی؟

جواب : بیضاوی هغه مخنی خبره په داسي لفظ راوړي ده: والمشهور آه په

صفحه ۳۶ حاشیه ۱۳ کي وایي چي بیضاوي رحمه الله په لفظ کي مشهور اشاره ودي ته وکړي چي دغه خبره خلاف التحقیق ده، لکن بیضاوی رحمه الله ډیر ځایونه تطبیق د قرآن مبارك پر قول د حکمائو کوي کذا فی مرئة التفسیر. والله اعلم بالصواب.

فائدة : درویش هیچ مدان صرف اقوال د مفسرانو رح راجمع کوي. حق د اعتراض وخپل ځان ته پر اهل الاتفاق والتحقیق ددغو مفسرانورح نه ورکوي. بلکه قبول او نه قبول په علماوو پوري اړه لري.

يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِم

نو دوی ګرځوي یعني ننباسي ګوتي په غوږو کي خپل

پوه سه! چي دا جمله استیناف بیاني دی. جواب د سوال مقدر ده. یعني کیف حالهم فی تلك الحالة الشدیدة؟ فاجیب بانهم یجعلون آه. او دوه ضمیره د (یجعلون) او (اصابعهم) راجع دي اصحاب الصیب ته چي په سر کي د کلام مقدر وو کما مر.

پوښتنه : ټوله ګوته خو په غوږ نه ننوزي؟

جواب : هو، مراد د اصابعو څخه انامل دي، دپاره د مبالغي په حرص کي ددوی د غوږو په بندولو کي اصابع ذکر کړه.

پوښتنه : په عادت کي خو دا سبابه ګوته په غوږ چخل کیږي او دلته اصابع مطلق ذکر سوله؟

جواب : چي دوی دومره حیرت او خوف زده دي چي د سبابي او نورو

ګوتو په فرق نه پوهیږي . او په روح البیان کي وایي چي چونکه سبابه د (سَب) څخه مشتق وه چي معنا یي ښکنځل دي نو ددي ذکر د قرآن کریم د زینت او آدابو سره لائق نه وو.

پوښتنه :د سبابي ګوتي خو بل زیبا او ښائیسته نوم هم وو یعني (مُسَبِّحة یا مُهلِلَة) نو هغه به یي ذکر کړي وای؟

جواب : هغه نومان په وخت کي د نزول القرآن مروج نه وه بلکه مستحدث نومان دي.

مِّنَ الصَّوَاعِقِ

په سبب د تکو

پوه سه! چي لفظ د من تعلیلي دی متعلق په (یجعلون) سره دی.

فائدة : (صواعق) جمع د (صاعقة) ده او (تاء) یي دپاره د مبالغي ده، لکه په علامت کي د تانیث نه ده ولي چي موصوف یي مذکر دی یعني الصوت او (صعق) سخت آواز ته وایي چي سامع یي یا بیهوشه کیږي او یا مري. او مرګ او بیهوشتیا ته هم وایي. **قال الله تعالی: (فصعق من فی السموات) حاصلُ للتفسیر المظهری.**

پوه سه! چي صاعقه چي په پښتو یي تکه بولي د سختي تالندي سره ګاهی ګاهی پیدا کیږي او یو ډیر تیز اور هم ورسره وي چي خدای ناکرده پر سړي ولویږي کالي یي نه ور وسوځي مګر سړی مړ کي. او که پر درخته ولویده درخته سوځي.

فائدة : ابن عباس رض وايي كه چا په دوران او وخت كي د (رعدتنا) دا آيت ووايه: (سبحان الذي يُسَبِّح الرعد بحمده و الملائكة من خيفته وهو على كل شيئ قدير) نو كه دغه سړى به د تكي دهلاك څخه مامون وي.

او په حديث شريف كي راغلي دي كمانقله روح البيان عن تفسير الشيخ چي عليه السلام چي به آوازونه د (رعد) واوريدله نو دا دعاء به يي كوله: (اللهم لاتقتلنا بغضبك ولاتهلكنا بعذابك وعافناقبل ذالك).

حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللّٰهُ مُحِيْطٌ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿١٩﴾

دوى ګوتي ددي سببه په غوږو كي نيولي وي چي د مرګه څخه بيريدله او خداى ﷻ په قدرت سره احاطه كړي پر كافرانو باندي (نو په حيلو د خداى څخه نسي خلاصيدلاى)

نو (حذرالموت) منصوب دى مفعول له د (يجعلون) دى.

پوه سه! چي احاطه حقيقتاً په اجسامو كي مستعمليږي دخداى ﷻ په باره كي مجاز دى. د احاطه څخه د علم او قدرت. (روح... ، مظهري)

فائدة : (والله محيط بالكافرين) جمله معترضه دپاره ددي چي سد الآذان ودوى ته هيڅ فائده نه كوي، ولي چي تقدير الهي په حيلو او تدبيرو سره نه دفع كيږي او دپاره د تنبيه پر كفر ددوى لفظ د كافرين پر ځاى د (بهم) كښيښود. فافهم

پوښتنه : بندول د غوږو ودوى ته د صاعقي د وژلو څخه څه فائده كوله؟

جواب : بندول د غوږو دوى ته دا فائده كوله چي سخت آواز خوبه د تنا نه

اوري. يعني ددوی دا بيره وه چي په ډير سخت آواز د تنا مړه نسو كماقيل الفريق يتمسك بكل حشيش.

يَكَادُ الْبَرْقُ

نژدي ده چي پيلبو

دابله جمله مستانفه ده چي ددوی د پيلبوګانو سره څه حال وو.

يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ

چي پيلبو دي به حمله كي او ډير چابک سترګي ددوی حمله كړي

(يعني په سترګو دي ړانده كي)

كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا

هروخت چي به روښانه كړه پيلبو ودوی ته لار نو دوی په رڼا كي د پيلبو روان سوه او هر وخت چي پيلبو تاريكه جوړه كړي پر دوی (يعني پيلبو به وركه سول) نو دوی ودريدل (ولي خو لار نهويني توره تاريكه وي)

پوه سه! چي ضمير د فيه راجع وه برق ته دی. په پيلبو كي خو تګ نه كيږي نو مراد دادی چي دوی به روان سوه په لار كي چي پيلبو به روښانه كړه. نو مضاف محذوف دی ای فی مطرح لوزه.

پوه سه! چي دغه مذكوره معنا پر تقدير ددي وه چي (اضاء) په طرف كي د (كلما) راوړي چي دلالت پر تكرار كوي. او د اظلام سره يي (اذا) راوړي، ددي سببه چي دوی خو حريص پر تګ دي چي تر څايه ځانونه ورسوي او

تنګ خو په رڼا کي د پیلبو کولای سي !و د اظلام په وخت کي خو مجبوراً دریږي . دل ناخواسته.

فائدة : (کلما) ظرف زمان دی او عامل یي لفظ د (مشو) دی.

پوښتنه : لفظ د (مشو) استعمال سو چي عادي تګ ته وایي او ددوی د حرصه سره خو مناسب (سعوا) وو؟

جواب : ځغاسته خو په سبب د ډیر دهشت او خوف نسي کولای چي نباید په یوه کنده کئ ونه لویږو.

وَلَوْشَآءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ

او که چیري اراده وای دخدای جل شانه ذهاب د اوریدو ددوی او د سترګو ددوی (نومفعول دشاء محذوف دی په دلالت د جواب د «لو» چي لذهب آه دی، یعني په سبب د رعد او برق) نو به یي سمع ددوی او ابصار ددوی نابود کړي وای (لکن مشیت الهي نه وو چي سمع او ابصار ددوی پاته سوه، ولي چي دټولو اسبابو تاثیر په حقیقت کي په مشیت لهي پوري مربوط دی) نو فی الواقع خالق او موثر په جواهرو او اعراضو او په افعالو کي دخدای جل شانه قدرت دی و بس او اسباب صرف او صرف علامات ظاهره دي. لااله ولاخالق وقادره الاهو. وهو مذهب اهل السنة والجماعة.

نصیحت : د حسن بصري رحمه الله تعالیٰ چي په شریعت او طریقت کي ناموری شخصیت وو او د خیرالقرون د زماني لوړ عالم وو، یو چا پوښتنه وکړه کیف اصبحتَ؟ څرنګه دي سحار کیٔ؟ یعني شپه څرنګه درباندي تیره سوه؟ قال الحسن بخیر هغه سړي ورته وویل : کیف حالك؟ نو حسن

بصري رحمة الله عليه كرار ورتـه وخنـدل او ورتـه وي ويـل : لاتسأل عن حالي زما دحال پوښتنه مه كوه. ماظنكَ نباسٍ؟ ستاخه ګمان دی؟
پر هغو خلګو چي د دریـاب مـابين تـه ورسيږي. فانكَسَرت سـفينتهم نـو كښتی يي ماته سي فتعلق كل انسان منهم بخشبةٍ، نو لاس تينګ كي هر سړی په يوه لرګي پوري. على اَيُّ حالٍ هُمْ ؟ قال الرجل على حالٍ شديدٍ هغه سړي ورتـه وويـل چـي دا خلـګ خو بـه پـه سخت حـال كـي وي. قال الحسن حالي اشد من حالهم حسن رحمة الله عليه ورتـه وويـل چـي زمـا حـال دهغـو خلګو تر حـال سخت دی. فالموت بحری مرګ زمـا دريـاب دی. والحياة سفينتي او ژونـد زمـا كښتـی ده. والـذنوب خشبتی او ګنهونـه زمـا د لاس تينګولو تخته ده. فكيف يكون حال من وَصْفه هذا يابُنَیَّ!؟ نو څرنګه به وي حال دهغه چا چي دا يي بيان د وصفت دهغه وي اي زويه!؟
درويش وايي چي دخدای جل شـانه نيكـان او اوليـاء الله رح پـه ګنـاه دغســي معتـرف وي او د حســاب د ورځـي د قيامـت دغســي حيـران او پريشان وي لكه د حسن البصري رحمة الله عليه بيان چي مو واوريدی. هو دخدای جل سلطانه د دوستانو ماسوی يعني ما وارو غافل بنده ګان ګناه داسي بولي كه څه هم كبيره وي لكـه د سړي پر پزه چي مچ كښيني او دی لاس ورتـه وښوروي او مچ ولاړ سي او دخدای عزّبرهانـه نيك بنده ګان صغيره ګناه داسي بولي لكه يو سړی چي پـه هـواء كـي غـروي او دده پـر سر برابر وي او سړی بيريږي چي اوس به دا غر زما پر سر را ايله سي. پـه دي بـاره كي خواجه عبدالله انصاري رحمة الله عليه چه خوش ګفته :

دلا در کار خود میکن نظرها ✣ که در راه تو میبینم خطرها
کشاز خواب غفلت چشم ✣ بیدار بگوش وهوش تو گویم خبرها
نگر درخلق گورستان فگنده ✣ زیک یترفنا جمله سپرها
بسا شاهان مه روند درخاك ✣ کزیشان درجهان مانده اثرها
معاصی زهر قهر است ونموده ✣ بکام نفس تو همچون شکرها
گزر گاهست این دنیای فانی ✣ نماند مرد عاقل در گدزها
چو در پیش است مرگ اي پیر انصار ✣ تماشای جهان کن درسفرها

پوه سه! چي د پیر انصار رحمه الله مخاطب خپل ځان دی رحمه الله تعالی.

پوه سه! چي شئ مصدر دی. (شاء) ګاهی په معنا د فاعل راځي ای الشائي نو شئ په دي معنا خدای پاك ته هم شامل دی لکه په دي آیت کي (قل ايُّ شيئ اکبر شهادةٍ قل الله). او ګاهي په معنا د مفعول هم راځي ای المشئ وجوده وهو الممکن کقوله تعالی: (خالق کل شیئ) ای الممکن . نو هم په دغه آیت کي په معنی مفعول دی د (یشیئ) په دي آیت کي یعني (ان الله علی کل شیئ قدیر). او استثناء ته خدای پاك په دي دوو آیتو کي ضرورت نسته لکه معتزله چي وایي . تفسیر بیضاوي والمظهري آخذاً منه کما لایخفی.

يَآيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ

اي خلګو عبادت کوی د ترتیبوونکي ستاسي (چي خدای جل شانه دی)

پوه سه! چي دا خطاب الهي عام دی ټوله خلګو ته چي اهل د خطاب وي، که موجود وي په وخت د خطاب او که وروسته پیدا کیږي الی یوم القیامة.

قانون : هره جمع یا اسم جمع چي الف و لام د تعریف پر داخل وي دواړو قبیلو ته شامل دی وعلی هذا جمعت الصحابة رضوان الله علیهم اجمعین.

ابن عباس رض وایي چي (یاایهاالناس) خطاب دی و اهل مکي ته او (یاایهاالذین آمنوا) خطاب دی واهل مدیني ته، ولي چي په وخت کي د نزول د آیت اهل مکه اکثر کافران وه او مسلمانان پکښي لږ وه، نو و دوی ته خطاب عام چي مسلمانانو او کافرانو ته شامل دی په (یاایها الناس) وکړی او اهل مدینه چونکه اکثر مسلمانان وه، نو دپاره د اظهار د شرف ددوی په (یاایهاالذین آمنوا) خطاب ورته وکړی. قاله المظهری.

پوه سه! چي دا آیت تر پای پوري دپاره د اثبات د توحید الهي او د اثبات د نبوت د علیه السلام راغلی دی. او الناس مسلمانانو، کافرانو او منافقانو ټولو ته شامل دی.

حضرات مفسرین رح جمیعاً وایي چي خدای جل سلطانه نو خلګ په (یاء) د نداء حاضر کړه او په شرف د خطاب یي خپل مشرف کړه. او امر د عبادت یي ورته وکړی، ددي کبله چي په عبادت الهي کي چي اوامر او نواهي ټولو ته شامل دي خامخا کُلفه او مشقت پکښي سته، نو هغه

کُلفت یي په لذت او خوند د خطاب ددوی څخه پورته کړی لأن خطاب رب السموات والارض له لذةٌ.

فائـــدة : چونکه کمامر (نـاس) مشـرکینو، مهاجرینو، منـافقینو او مسلمانانو ټولو ته شامل وو، نو مشرکینو ته امر د توحید فی العبادة ورکوي او منافقینو ته امر د اخلاص په عبادت کي ورکوي یعني ترك د نفاق او مسلمانو ګناه کارانو ته د توبي د عصیان څخه امر ورکوي او مطیعانو مسلمانانو ته امر د ثبات او دوام پر اطاعت ورکوي. نو لفظ د عبادت د کلم جامعه څخه دی، هیڅ انسان ددي امر څخه خارج نه دی کمالایخفی. دعبادت تحقیق په تفسیر کي د سورت فاتحي تیر سو.

دیاد وړ خبـره : دعبادت معنا صرف تعظیم د ماسوی الله نه دی لکه وهابیه چي وایي. دوی وایي چي تعظیم د ماسوی الله عبادت دی او عبادت د غیرخدای ﷻ شرك دی ، چي په عقیده ددوی د نړی ټولي ډلي بیله خپلي ډلي ټوله مشرکان بولي. دا ددوی لوی جرئت دی.

د احادیث مبارکه د مطالعي څخه په ډاګه دا ثابته ده چي اصحابو کرامو ﷺ د آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیحده لوړ احترام او لوی تعظیم کاوه بلکه خود وهابیان د خپلو امیرانو او ددوی د عقیدي د رهبرانو ډیر غټ تعظیم کوي. بعضي شیخ الاسلام بولي، بعضي امام المسلمین بولي وهکذا. بلکه عبادت تعظیم د غیرالله دی پر وجه مخصوصه . یعني وضع د اشرف د اعضاوو چي مخ دی پر اخس د ځایو چي مخکه ده کماکان المشرکون یفعلونه فی الجاهلیة فی محضر آلهتهم من الاصنام. او هغه خبره چي وهابیان یي کوي چي یو شرکت په الوهیت کي دی یعني په وجوب الوجود او خالقیت او رازقیت وغیره کي دی هغه

شرك خو مشركانو د مكي هم نه كاوه. (ولئن سألتهم من خلق السموات والارض ليقولن الله) الى غيرذالك من الآيات الدالة على عدم شركهم فى الالوهية.

او بل شرك فى العبادة دى چي هغه مشركانو د مكي كاوه او هغسي شرك په نامه مسلمانانو كي هم سته وهو تعظيم ما وراء الله عزوجل. موږ وايو: هو شرك خو دوه قسمه دى لكن شرك فى العبادت هغه دى چي مشركانو د مكي كاوه يعني السجود للاصنام وهذا الشرك لاوجود له فى احدٍ ممن يدعى الاسلام .

افسوس : دوى موږ ته په صرف تعظيم د مور او پلار يا استاد يا شيخ الطريقت كافران بولي . اودوى پخپله تعظيم د خپلو مشائخو تر موږ بالا كوي. البتتاً بعضي جاهلان عوام وه خپل پيرته د عالم الغيوب عقيده او دوى پر هرشي قادر بولي. هغه موږ هم غلط بولو، بايد پوه كړه سي. او دمخه تر پوه كولو بايد په غشي د شرك نه وويشتل سي. او كه پس له نصيحته او پوه كولو دوى بيا هم پر خپله فاسده عقيده مُصِر وي بيايي نو مشرك وبوله.

فائدة : علماء وايي چي عالم او ناصح چي هرڅو ښه عالم او ښه سړى وي تر موسى او هارون عليهما السلام خو يقيناً بالانسي كيداى. او عاصي ګناه كاره كه هرڅو بد سړى وي تر فرعون مدعي الربوبيته خو حتماً بد نه وي. نو څه وخت چي خداى پاك موسى او هارون عليهما السلام فرعون ته د دعوت دپاره ور استوله نو دوى ته يې داسي وويله : (وقولا له ليّناً الآية).

پوه سه! چي خدای جل سلطانه امر دعبادت مربوط په (ربکم) سره وګرځاوه ددي سببه چي تربيه خو نعمت دی او شکر د منعم عقلاً لازم دی نو باید عاقل د منعم حقیقي حق د تربیه ور اداء کړي او دده وه حکم ته غاړه کښیږدي.

الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾

هغه خدای او رب چي تاسي يي پيداکړي یاست (يعني د نيست څخه و هست ته راايستلي ياست) او هغه کسان يي پيدا کړي دي چي تر تاسي دمخه وه شايد تاسي به دعقل څخه کار واخلئ (اوپوه به سئ او خپل معبود حقيقي به وپيژنئ، نو به دهغه عبادت وكړئ)

پوه سه! چي دا موصول صفت دی د (ربکم) دپاره د تعظيم د رب او تعليل د عبادت د رب ﷻ. او د خلق ترجمه روح البيان او مظهري دواړو په پيدا کولو د شي بيله دمخه مثاله دهغه. او د (الذين من قبلكم) ترجمه روح البيان په (اُمم سابقه) سره کړي ده. نو (من قبلكم) صله د (الذين) او (من) جاره متعلق په محذوف پوري دی. يعني (كانوا من قبلكم) لكن پر دي تقدير ترجمه د خلق چي ذكر سوله د مفعول سره د (خلقكم) سمون نه خوري، ولي چي اُمم سابقه خو مثل زموږ د امت وه يعني انسانان وه.

او مظهري ترجمه د (الذين من قبلكم) په هغه مخلوق سره کړي ده چي تر انسانو دمخه خدای جل جلاله پيدا کړي لکه ملائکه او جن وغيره. نو پر دي تقدير د (كُم) اول څخه ټوله بني نوعه د انسان مراد ده. نو پر دواړو مفعول د خلق په معنای مذکور سره صحيح دی.

سـوال : نحات وايـي چې صله د موصول بايد داسې جمله وي چې مخاطب په خبر وي . نو مسلمانان مخاطبين كه په دغه صله علم لري مشركان خو يي نه پر لري؟

جواب : مشركان هم دغه خلق مني لقوله تعالى : (ولئن سألتهم من خلق السموات والارض ليقولن الله) بلكه د (خلق الانسان) نسبت هم مشركانو و خداى جل جلاله ته كاوه. كه څوك آيات قرآنيه مطالعه كړي نو د مشركانو اقرار په خالقيت د خداى جل شانه د ټولو كائناتو دپاره به پكښې ويني. او بالفرض والتقدير كه مشركان په خالقيت د خداى ﷻ اقرار هم ونه كي بلكه منكره وي، لكن چونكه دلائل د خالقيت د خداى جل شانه ډير واضح دي كه دوى لږ فكر پكښې وكړي نو دوى به هم اعتراف په خالقيت د خداى ﷻ وكړي. نو دا تمكن ددوى پر علم د خالقيت دخداى قائم مقام العلم يي وګرځاوه او جمله د (خلقكم الآيه) صله د موصول يي راوړه . فتدبر!

درويش وايي چې مشكل اعراب او معركة الآراء اعراب د (لعلكم تتقون) دى. نو زه به حتى الوسع كوشش وكړم چې ددي اعراب حل او حاصل وروڼو طالبانو او وطنوالو ته وړاندي كړم . ومن الله التوفيق.

قاضي البيضاوي رحمه الله وايي چې بعضي مفسران رح ودي ته تللي دي چې (لعل) په معنى د (كى) تعليلي دى. او دا تعليل دى د خلق . نو معنا داده (خلقكم لكى تتقون) كما فى قوله تعالى (وماخلقت الجن والانس الا ليعبدون). يعني په دي آيت كي خو تصريح په تعليل د خلق الجن والانس په عبادت سره سوي ده. بيضاوي رحمه الله وروسته ويلي دي (وهو ضعيف اذ لم يُثبت مثله فى اللغة) لكن دا تضعيف د بيضاوي رحمه الله بي ځايه دى. د

تفسـير بيضـاوي شـارحان وايـي چـي دا تفسـير پـه ډيـرو آيـاتو حضـراتو مفسرينورح كړى دى. او علماء د نحوي هم په دغه تصريح كړي ده، يعني چي (لعلّ) پـه معنـا د (كَـيْ) ثابـت دى. او دوى استشـهاد پـه اقوالـو د فصحاء العرب كړى دى.

پوښتنــه : چي علمـاء وايـي چي افعـال د خـداى جـل سـلطانه معلـل بـالاغراض نـه دي. نـو څرنګـه بـه صحيح وي چي (لعـل) پـه معنـا د (كَـيْ) تعليلي دى او دا تعليل د (خلقكم) به وي.

جـواب : اول پـه قـرآن كي تصـريح پـه تعليـل د خلق سـوي ده كما فى (وماخلقت الجن الآية)، نو څرنګه انكار د تعليل څخه د افعالو دخداى ﷻ صحيح دى؟

دوهم علامه عبيدالله په شرح كي د تنقيح الاصول او نـور محققين رح د فن الاصول هم وايي چي حق په مسئله كي د تعليـل د افعـالو دخداى ﷻ داده چي د انزاع پـه تعليـل او عـدم تعليـل كي نـزاع لفظي ده، ولـي كـه تفسـير د علـت او غـرض پـه دي سـره وكـړه سـي چـي پـه هغـه سـره فاعـل كامليـږي او فائـده وه فاعـل تـه راجـع وي، نـو دا پـه بـاره دخداى ﷻ كـي ممتنـع دى لانه تعالى تام الفاعلية دى او هيـڅ شـي تـه محتـاج نـه دى. هغه علماء چي تعليل نه وايي دهغو دغه معنا د غـرض څخـه مـراد ده. او كه د علت تفسير په حكمت او فائده سره وسـي چي پـر فعـل د خـداى جـل شـانه مرتبيږي فلاشبهة فى وقوعها لأن افعاله تعالى مُعَلَّلة بمصالح العباد عندنا قال تعالى : (أفحسبتم أنما خلقناكم عبثاً الآية)

سیبویه وایي چي (لعل) دپاره د ترجی دی. نو پوه سه چي (لعلکم تتقون) یا حال دی د فاعله څخه (اُعبُدوا) ای راجین الوقایة من عذاب الله یعني رجا راجع وه عابدینو ته ، نه وه خدای جل شانه ته .

سوال : عابدین چي عبادت هم وکړي او اوامر الهیه ټوله پرځای کړي او د منهیاتو څخه پرهیز وکړی بیاخو به نو یقیناً متقین وي، نو د رجاء څه معنا ده؟

جواب : ایمان په مابین کي د خوف او رجاء دی او هیڅ عابد ،زاهد ،سالك او صالح ته دا نه ښائي چي په خپل عبادت اوُ زهد او سلوك دي وغولیږي او پر ځان دي د متقي یقین وکړي کیف وحقیقت التقوی وهو التبرء من کل شیئ سواه تعالی الیه تعالی وهو منتهی درجات السالکین والعابدین والزاهدین بل غایة امر السالك والعابد الرجا الی رحمته تعالی کما قال الله تبارك وتعالی فی حق العابدین: (یدعون) ای یعبدون (ربهم خوفاً وطمعاً) ثم بَیَّن جل جلاله الخوف والطمع بقوله تعالی : (یرجون رحمته ویخافون عذابه) صدق الله العظیم.

او یا جمله د (لعلکم تتقون) د مفعول څخه د (خلقکم) وماعُطف علیه حالٌ.

پوښتنه : نو پر دي تقدیر خو رجاء حقیقتاً نه د متکلم چي خدای جل شانه دی ممکنه ده. لان الترجی لایحصل الا عندالجهل بعاقبة الامور وهو محالٌ علی الله عزوجل کماهو المجمع علیه فی جمیع الادیان والمذاهب ولایتصور الترجی الحقیقی عن المخاطبین وقت خلقهم ، ولي چي دوی په

وخت د خلق اهل د رجاء نه وه کما لایخفی . و اشار القاضی البیضاوی رحمه الله الی دفع هذا الاشکال بقوله علی معنی اِنَّهُ خلقکم ومن قبلکم فی صورة من یُرجی منه التقوی) ولي چي امر د تقوی راجح دی ولي اسباب يي جمع دی او بواعث يي نهایت ډیر دی .

درویش وایي چي حاصل ددي جواب دادی چي خدای ﷻ د مکلفینو هغه کارونه کړي دي، که غیرد خدای ﷻ ددوی سره کړي وای نو به داسي معلومیدلای چي دهغه غیر امید او رجاء د حصول د مقصود لري، یعني خدای جل شانه ودوی ته قدرت پر خیر او شر ورکړی وو. او عقول هادیه يي ورکړي وه . وازاح یعني زائل کړي وو خدای ﷻ عذر د نقصان دعقولو ددوی په را استولو د انبیاء علیهم السلام او په انزال د کتب الهیه هادیه وو. ومحصول الجواب انه شبَّه فعله تعالی بهم بفعل المترجی فاُستعمل فیه حرف الترجی وهو لعَلَّ .

فائدة : فی اعراب الآیة صاحب کشاف علامة زمخشری په خپل تفسیر کي او قاضي ثناء الله په تفسیر مظهري کي او په روح البیان کي ټوله دا وایي چي (لعل) دپاره د اطماع دی یعني چي خدای جل شانه خپل بندګاه په طمع کوي د تقوی. وروسته ټوله دا وایي چي (اِطماع) دخدای ﷻ دخوا واجب وي حصول د مقصود لان الکریم لایطمع غیره الا فیما یفعل.

درویش وایي چي پر دي خبره یو دقیق سوال واردیږي چي قاضي ثناءالله رحمه الله په دي قول سره په هغه سوال تصریح کړي ده. قُلْتُ ان کان کذالك لزم وجود التقوی من الناس کلهم ولیس کذالك انتهی. یعني که اِطماع دخدای ﷻ دخوا واجب الحصول وای نو باید تقوی د ټولو خلګو

څخه پیدا وای او دغسې نه ده، ولې په انسانانو کې کافران سته او په انسانانو کې ګناه کاران سته.

درویش وایي چې قاضي ثناءالله ددې سوال په جواب کې یو د تکلف سره مخامخ جواب راوړی دی. عاصي خو نه پوهیږي، تاسي یې وګورئ او مطالعه یې کړی شاید په پوه به سئ. والله اعلم باالصواب والیه المرجع والمآب ومنه الهدایة والتوفیق وهوالمسئول عنه فی کل مضیق ومشکل.

درویش وایي چې لفظ د لعل په قرآن مبارك کې ډیر ځایونه راغي خو جامع بیان یې دغه دی چه درویش دلته بیان کړی، نو په هر ځای کې چې (لعل) راسي باید ودې جامع بیان ته رجوع وکړه سي او آئنده په هرځای کې طمع د تفصیل به نه سره کوو.

الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً

هغه خدای ﷻ چې ګرځولی ستاسې دپاره مځکه لکه فراش اواره او ګرځولی یې دی آسمان بناء (یعني لکه قبه او بام)

پوه سه! چې (جعل) په معنا د (صَیَّر) دی چې دوه مفعوله غواړي. اول مفعول یې (ارض) دی او دوهم مفعول یې (فراشاً) دی او لام د (لکم) دپاره د نفع دی وعلی هذا فقِس والسماء بناءًا.

او لام تعریف په (سماء) کې دپاره د جنس دی او (سماء) یوه او ډیر ته ویل کیږي. او مځکې ته (فراش) ویل په دې اعتبار دې چې ځای د قرار او سکونت دی نه داسې دی لکه اوبه او نه داسې دی لکه ډبرې چې بیا

نو قابل د قرار او سکونت به نه وای او(بناء) په اصل کي مصدر دی. مراد ځندي مبني ده.

پوه سه! چي (الذی جعل) آه دوهم صفت دی د (ربکم) اویا مبتداء ده، جمله ده (فلاتجعلوا) یي خبر دی. او یا محلاً مرفوع دی (هو) مبتداء ورسره محذوفه ده او یا منصوب دی اعني ورسره محذوف دی چي په اصطلاح د نحاتو یي مرفوع علی المدح او یا منصوب علی المدح بولي.

فائدة : قال اهل اللغة: چي مځکه بساط العالم ده چي تخميناً پر درو۳ ربعو يي بحر محيط راګرځیدلی دی او یوه ربعه یي دپاره د حیواناتو او نباتاتو سره د خرابو مځکو او غرو خالي ده.

سوال : حکماء وايي چي مځکه کروي ده. ايا کرويه او فراش منافات نه سره لري؟

جواب : د حکماوو مراد علی مافی کتبهم کرویه حسي دی . یعني که څوك دآسمان څخه مځکي ته فرضاً وګوري، نو به کُره په خیال کي ورِسي، نو فراش والی بلکه غرونه او غاري و کرویه حسي ته د مځکي تاوان نه رسوي. په کتابو کي د هیئت وايي چي د ترټولو د لوی غره چي جبل نهاوند یي بولي نسبت وه قطر ته د مځکي لکه نسبت د اوومي حصي د اوربشي دپاره وهغه کري ته چي قطر يي یو ګز وي . والتفصیل فی شرح الچغینی کذا قال البیضاوی رحمه الله وروح البیان والتفسیرالکبیروغیرها

پوه سه! چي آسمان لکه ګُنبده ده پر مځکه باندي. درویش وايي چي روح البیان د تفسیر د ابی اللیث رحمه الله څخه داسي نقل کړي دي: والسماء

الدنيا ملتزقة اطرافها على الارض انتهى. يعني د اول آسمان اطراف جوت دي په مځکه پوزي. پر دي خبره دا سوال واردیږي چي هرڅو چي طیاره شرقاً یا غرباً یا جنوباً یا شمالاً سفر کوي، آسمان هغونه لوړ دی لکه چي دهغه ځایه څخه چي لوړ وو چي طیاري سفر شروع کاوه او هیڅ د آسمان اطراف په مځکه پوري مُبنتي نه دي.

والجواب : چي د ابوالليث رحمه الله مراد التزاق حسي دی یعني هرځای په سترګو د خلګو کي داسي ور ځي چي د آسمان اطراف په مځکه پوري مبنتي دي. ولاريب انه كذالك فى كل اطراف الارض وليس مراده الالتزاق الحقيقى.

وَّاَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً

او راتوی کړي خدای جل جلاله د آسمان څخه اوبه

پوه سه! چي په قرار د احادیثو نبویه ﷺ وو د باران اوبه د آسمان څخه پر وریځ راتوییږي او د وریځي څخه پر مځکه راتوییږي.

درویش وایي چي ددي خبري پوره تحقیق وړاندي تیرسو فتذکر.

فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ الثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ

او بیا خدای ﷻ را ایستلي دي بعضې د میوې په سبب د باران د اوبو دپاره د رزق ستاسي

پوه سه! چې په دې آیت کې رد دی پر حکماوو چې هغه وایي چې ټوله بارانونه د طبقه زمهریره څخه د هوا اوري. وقدمرّ بیان ذالك.

فائدة : د ثمراتو څخه صرف هغه شیان چې د میوو په نامه متعارف دي مراد نه دي، بلکه مراد ټوله داني لکه غنم، اوربشې، جوار، ورجې وغیره او ټوله متعارفې میوې لکه انګور، انار، سیب او نور ټوله فواکه دي.

فائدة : خدای جل شانه په مځکه کې قوت منفعله ایښی دی او په اوبو کې قوت فاعله ایښی دی چې ددغو دوو د اجتماع څخه حبوب او ثمار او فواکه زیږي. ګویا په مابین کې د آسمان او مځکې شبه د عقد نکاح سته یعنې د آسمان څخه شبه د مني انساني راکښته کیږي او په اعماقو کې د مځکې چې شبه د رحم انساني لري جمع کیږي او ددې څخه نباتات من الحیوان والثمار والحبوب وغیرها چې شبه د اولاد لري پیدا کیږي او دا میوې وغیره انسانانو او حیوانانو ته دپاره دپاره د رزق ماکول ګرځي، نو باید خلک خصوصاً قرآن د خدای ﷻ وه خالقیت او قادریت او رازقیت او رحمت عامه او اعتقاد ته غاړه کښیږدي او دهغه عبادت د وحدانیت دلاري وکړي.

فائدة : اول (مِن) ابتدائیه دی یعنې ابتداء د اوبو د آسمان څخه دی او دوهم (مِن) تبعیضي دی او تنکیر د (ماءً) هم دپاره د تبعیض دی. او د

(رزقاً) تنوین او تنکیر هم دپاره د تبعیض دي. او (ثمرات) که څه هم معرفه دي لکن چونکه په مابین کي د دوو نکیرو چي (ماءً او رزقاً) دی په معنا د (بعض الثمرات) دی. وهذا هوالموافق للواقع، ولي چي د آسمان څخه ټولي اوبه نه دي نازلي سوي. او ټولي میوي په اوبو د باران هم نه دي عالم وجود ته راوتلي. لان الجنّات فیها من الثمار مالاعینٌ رئت ولا اُذُنٌ سمعتْ ولاخطر علی قلب بشرٍ او ټوله مرزوق میوي هم نه دي، غوښي شیدي وغیرها هم مرزوق دي.

فَلَا تَجۡعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا

نو تاسي مه ګرځوی خدای ﷻ لره امثال (په عبادت کي چي تاسي دهغو هم عبادت کوی لکه دخدای ﷻ . او (ند) په معنا د ضِد هم راغلی دی. خدای ﷻ لره نه مثل سته او نه ضِد)

قال الشاعر :

اتیماً تجعلون الیّ نِداً ✣ وماتیمٌ لِذِي حَسَبٍ ندیدٌ

فائدة : خدای جل سلطانه اول خلق یعني ناس په عبادت سره خپل امر کړه. بقوله : (یاأیهاالناس اعبدوا ربکم) او علت د امر بالعبادة یي هم ذکر کړی یعني ربکم الذی خلقکم الآیة. اوس یي بیا جمله د نهی د (فلاتجعلوا) آه پر هغه امر عطف کړه بالفاء تنبیهاً علی ان اسباب الامر بالعبادة هی اسباب النهی عن اتخاذ الانداد شبرًا بشبرٍ.

وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۲﴾

او تاسي هم پوهیږئ (چي خدای لره مثل نسته)

پوه سه! جمله د (وانتم تعلمون) حال دضمیر څخه د (فلاتجعلوا) او (تعلمون) مُنزلة منزلة اللازم دی ای انتم من اهل العلم او یامفعول محذوف دی أی انتم تعلمون ان خالق هذه الاشیاء واحد. حتي چي تاسي اقرار هم په کوئ. (ولئن سألتهم من خلقهم لیقولن الله) نو تاسي ولي شریك في العبادة ده لره وایاست.

شاعر وایي:

ابر و مه و باد خورشید وفلك در کار اند ٭ تانونانی بکف آری وبغفلت نه خوری

این همه از بهر تو سرگشته وفرمان بردارند ٭ شرط انصاف نباشد که توفرمان نبری

فائدة : په حدیث کي د وصیت د علیه السلام وه معاذ رضی الله عنه چي حاصل یي دادی چي خدای ﷻ اوه آسمانونه پیدا کړي دي او دهر آسمان دپاره یوه ملکه (بواب) یعني د دروازي ساتونکي هم پیدا کړي ده، نو (کرام کاتبین) یعني حفظه د بعض بندګانو ښه ښه عبادتونه پورته کوي ترڅو چي جناب الهي ته یي ورسوي او ددي عملو لکه د لمر داسي رڼا وي. نو ملك بواب د اول آسمان ورته ووایي چي ددي عملو د پورته کیدو اجازه نسته. زه خدای ﷻ امر کړي یم چي دهغه سړي عمل چي غیبت د مسلمانانو کوي مي راپریږده. داغه سړی صاحب الغیبت وو. سعدي رحمه الله وایي:

زبان آمد از بهر شکر وسپاس ٭ بغیبت نگرداندش حق شناس

درویش وایي چې حدیث مذکور چونکه ډیر طویل وو، نو به یي زه اختصاراً مقصود ځایونه درته ذکر کړم.

علیه السلام وایي چې حفظه کرام رض د یوه بل سړي ښه ښه عملونه، روژي، لمونځونه، صدقات تر اول آسمان تیر کړي . د دوهم آسمان ملك بواب یي راوګرځوي او حفظه ته ووایي چې په دغو عملو دغه سړی چې دا عملونه یي کړي پُر مخ یي په ووهئ . زه خدای ﷻ ددي دپاره مقرره کړي یم چې هغه عمل چې دپاره د عرض الدنیا چا کړی وي. ماته یي مه راپریږده او ددي سړي عمل د جمع اوري ددنیا وو. ما دپاره نه وو.

چه زنا درمیانت چه دلق ✤ که در پوشی از بهر پندار خلق

خلاصه داچي په دریم آسمان کي د متکبر عمل راګرځول کیږي چي پر خلګو به یي کبر او لویي کوله. سعدي شیرازي رحمه الله وایي:

فروتن بود هوشمند ګزین ✤ نهد شاخ پُر میوه سر بر زمین

او په څلرم آسمان کي اعمال د صاحب العجب یعني خود بین مفتخر راګرځول کیږي.

چو روي بخدمت نهی بر زمین ✤ خدارا ثنا ګوی وخود را مبین

او په پنځم آسمان کي اعمال د حاسد سړي راګرځول کیږي، چي حسد د اهل علم سره کوي. سعدي رحمه الله :

عُقبه زین صعب تر در راه نیست ✤ ای خنك آن کس حسد همراه نیست

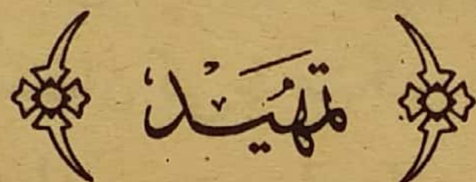
او په شپږم آسمان کي اعمال د هغو انسانانو راګرځول کیږي چي پر چا به یي رحم نه کاوه او دبل په ضرر به خوشحال وو.

رحم خواهی رحم کن براشکبار ✤ رحم خواهی برضعیفان رحم آر

او په اووم آسمان کي عمل د ریاکار او شهرت پسنده راګرځوي.

بروی و ریا خرقه سهلست دُوخت ✤ ګرش باخدا درفروشی نکوست

قال عليه الصلوة والسلام ويصعد الحفظة بعمل عبد من زكاة و صوم و صلاة وحج وعمرةٍ وخُلقٍ حسنٍ وذكرالله. او د ګردو آسمانو ملكي ورسره همراه وي، حجابونه ټوله پورته سي او ملكي دشاهدي دپاره وحضورته دخدای جل سلطانه ودرېږي. نو خدای ﷻ ورته وايي چي تاسي خو پر ظاهر عمل د بندګانو رقيب او مقرر یاست. د زړو د حال مالك زه یم. ددغه عامل په دغو عملو كي مقصود زه نه وم ، بلكه د بل چا دپاره يي كول. فعليه لعنتي ، نو ملكي ټولي ووايي : عليه لعنتك فتلعنه السموات السبع ومن فيهنّ.

چونكه كافران دمكي به آنحضرت ﷺ په نبوت نه، بلكه ګاهي به يي شاعر باله او ګاهی ګاهی به يي كاهن باله او ګاهی به يي مجنون باله او ګاهی يعلمه البشر باله او دغه دوی قرآن مبارك كلام الهي نه باله، بلكه ګاهي شعر ګاهي كهانت باله . نو پس له دي خدای ﷻ خپل توحيد په دلائلو ثابت كړی. كه دوی قناعت پر كاوه او كه يي نه پر كاوه. اوس خدای جل سلطانه د كفارو نه طريقه د پيژندلو د حقيت دقرآن كريم يعني إنه من الله تعالی دی او طريقه د پيژندلو د آنحضرت ديني برحق والی بيانوي او داسي وايي :

وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا

او که چیري تاسي په شک کي یاست په هغه کتاب چي موږ نازل کړی
پر بنده خپل (یعني محمد علیه السلام)

پوه سه! چي کلمه د (نزلنا) په تشدید د زاء د بابه د تفعیل دی. او معنا یي نزول د شي دی نجماً نجماً، سورةً سورة، آیةً آیة، چي دغسي نزول دوی په شک کي اچولي وه او دوی به ویله : (لولانُزِّل علیه القرآن جمْلةً واحدةً) یعني لکه پر موسی تورات او پر عیسی انجیل علیهما السلام . او دوی به ویله چي نجماً نجماً جوړول کار د شاعرانو دی. نو خدای جل شانه ددوی سره د نجماً نجماً پر طریقه بحث او تحدی ورسره وکړه ترڅو چي ددوی هغه شبهه زائل سي.

فائدة : قرآن مبارك هم په تنزیل سره چي ذکر سو موصوف دی، ولي په ۲۳ کاله زمانه د نبوت کي د علیه السلام نجماً نجماً پایه او تکمیل ته رسیدلی دی.

او په انزال سره موصوف دی او معنا یي نزول دی دفعتاً واحدتاً ده ولي چي قرآن کریم د لوح محفوظ په شپه د قدر وبیت العزة ته په یوه وار راوړه سوی دی او دهغه ځای څخه بیا نجماً نجماً بحسب المصالح مخکي ته راغلی دی.

فائدة : خدای پاك تصدیر دجمله په (ان) شرطیه سره وکړی چي د شك په ځای کي مستعملیږي او سره دد چي انکار ددوی خو مُحقق وو.

تنبیه : په پُر دي وکړه چي قرآن مبارك په سبب د وضوع البرهان خو د محقق انکار ځای نه دی. غایة الامر د فرضاً شك ځای له کبله وي او ازاله د هغه هم په دي ډول وکړی چي رابه سي. وهذا بعینه هوالوجه فی ذکر لفظ الشك دون الانکار مع ان الموجود فیهم هوالانکار.

فائدة : د آنحضرتﷺ په باره کي يي لفظ د (عبدنا) ووایه. (رسولنا، نبیناو امثالها) يي نه ووایه، ولي علماء په يوه خوله وايي چي د نبي په اوصافو وصف د عبوديت تر رسالت بلکه تر ټولو اوصافو بهتر او شریف دی، ولي چي په عبوديت کي توجه د مخلوقه وه خالق ته ده. بخلاف الرسالة . او اضافت وضمیر ته دپاره د شریف د مضاف دی. او بل عبوديت اظهار د عُجز دی، ولي چي اصل معنا د عبد مریی دی، ځکه بایزید بسطامی قدس سره وايي : په خطاب کي د خدای جل سلطانه :

چار چیز آورده ام شاها که در گج تونیست

نیستی وحاجت عُجز وگاه آورده ام

فائدة : حکمت الهي په نزول کي د قرآن کریم نجماً نجماً لا دفعتاً دادی چي د آنحضرت صلی الله علیه وسلم شان د نورو انبیاء علیهم السلام څخه جلا وو، ولي چي علیه السلام نبي امي وو يعني خط و کتابت يي نه وو زده، نو د نجماً نجماً په نازلیدو کي علیه السلام ته حفظ دقرآن آسانه وو. بخلاف سائر الانبیاء علیهم السلام.

فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّن مِّثۡلِهِۦ

نو تاسي راڅك وكړی په يوه سورت د مثله څخه دده.

سوال : اتيان په مثل سره دسورت قرآني خو محال دی او امر خو امكان د مامور به غواړي؟

جواب : دا امرتعجيز دی يعني دپاره د اظهار د عُجز دكفارو، نو د امر امكان د ماموربه نه غواړي.

يوه سه! چي سورت په لغت كي د ښار ديواله ته وايي، نو چونكه ديوال د ښار محيط پر څو دُوَرو او سرايو باندي دی، نو په دي مناسبت چي سورت يو طائفه د آيات قرآنيه وو چي اول او آخر يي په توقيف د صاحب الشريعة معلوم وي. نو كه سړی يو څو آيته د سورت بقره سره يو ځای كړي، هغه ته سورت نه وايي، ولي چي توقيفاً اول او آخر نه لري.

او بعضي مفسرين وايي چي سورت په لغت كي شرف او رتبي ته وايي، نو سورت قرآني هم شرف لري. او قاري ته هم شرف ور په برخه كوي.

يوه سه! چي (فأتو بسورةٍ) جواب دی. او مراد د سورت څخه هغه كوچنی سورت دی چي دي آيت قُصار وي.

يوه سه! چي په نيز د اكثرو مفسرينو رح (من مثله) صفت د سورت دی ای (كائنة من مثله) او كلمه د (من) دپاره د تبعيض ده يعني بعض د مثله څخه او يا دپاره د مثليت (ای سورة مماثلة)

او د اخفش رحمه الله په نیز کلمه د (مـن) زائـده ده ای سُور مماثلةٍ للقرآن.

او ضمیر د (مثله) راجع دی (ومانزلنا) تـه یعني (القرآن العزیز)، نـو معنا د آیت داسي ده چي تاسي راتګ وکړی په مثل د سورت قرآني یا د قرآن په بلاغت او په نظم حسن کي یعني کـه چیري دا خبره ستاسي صحت لري چي قرآن کلام البشر دی یعني علیه السلام یي دځانـه جوړوي، نـو تاسي خو هم عرب یاست، بلکه بُلغـاء هـم ځانونـه بـولی، تاسي مثـل د سورت د قرآن ومیدان ته د معارضة القرآن راوړی.

سوال : قرآن پاك لره خو مثـل نسته، ولـي قـرآن کـلام الله او صـفت الله او وحی دی. فکما لامثل له فی ذاته ولا مثل له فی صفاته فکیف یصح (فاءتوا بسورةٍ من مثل القرآن؟

والجواب : ان الکلام ورد علی زعمهم لانهم کانوا یقولون لوشئنا لقُلنا مثل ذالك. کذالك فی التفسیر التیسیر.

او بعضي مفسرین رح وایي چي ضمیر د (منه) راجع دی و (عبدنا) تـه، نو (من) دپاره د ابتداء دی فقط ای بسورة کائنةٍ من مثل عبدنا یعني چي بشر دي وي او اُمـي دي وي او خط او کتابت دي یي نـه وي زده او تعلیم دي هم نه وي کړی. قال البیضاوی ووافقه المظهری : چي ضمیر (ومانزلنا) ته راجع کول یعني قرآن ته ډیره ښه وجه ده.ترڅو چي دهغه آیت سره برابر سي چي په بل ځای کي د قرآن راغلی دی. (فأتو بسورة من مثله)، ولـي پـه هغـه آیت کي خـو حتمـاً ضمیر و (مانزلنـا) تـه راجـع دی لعدم ذکر عبدنا هناك.

او بل سبب د حسن داده چي د سره ښخه خو کلام په قرآن کي دی یعني (ان کنتم) په (عبدنا) کي خو خبره نه ده. نو باید نظم نسي سره جلا.
او بله وجه د حُسن داده چي قرآن خو مُعجز فی ذاته دی، نه نسبت وه علیه السلام ته لقوله تعالی : (قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتو بمثل هذا القرآن لایأتون بمثله) یعني ته کافرانو ته ووایه که چیري سره جمع سي انسانان او پیرانیان پر دي باندي چي دوی دي راتګ په مثل ددي قرآن وکړی، راتګ به ونه کي په مثل د قرآن . دا وه حاصل د بیضاوی . او روح البیان او تفسیر مظهري او د نورو تفاسیرو هم. وباالله التوفیق.

وَادْعُوا شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾

او دعوت ورکړئ (یعني کهمک وغواړی) دشاهدانو ښخه ستاسي، یعني خدایان ستاسي چي تاسي یي عبادت کوی او داهم تاسي دعوی کوی چي دغه زموږ خدایان به زموږ دپاره شاهدي اداء کوي په ورځ د قیامت چي تاسي پر حق دین واست. یعني که قیامت بالفرض وو (وإلا فهم یُنکرون القیامة حیث قالوا مَن یجیئ العظام وهی رمیمٌ) او یا حاضران د مجالسو راوغواړی (من دون الله) یعني ماسوی دخدای ﷻ چي تاسي ته شاهدي اداء کړي چي دغه کتاب یا سورت چي تاسي جوړ کړی دی مثل د قرآن دی. او داسي به نه وایاست چي خدای شاهد دی چي زموږ جوړ کړی کتاب یا سورت مثل د قرآن دی، ولي دا وینا عادت د عاجز فی المناظرة ده. که چیري تاسي صادقان یاست، چي قرآن مبارک کلام البشر دی. جواب د شرط محذوف دی چي ماقبل دلالت پر کوي.

پـوه سـه! چي شـهداء جمـع د شـاهد ده پـه معنـا د حاضر او ناصر. او شاهدي ادا کوونکی دا دري سره معناوي دلتـه صحيح دی. او مِن دون الله متعلق دی په (اُدعوا) سره فالمعنی ادعوا متجاوزين الله.

هرڅوك چي وي دپاره د کهمك په معارضه کي د قرآن يا راوغواړئ حاضران د مجالسو ستاسي يعني ستاسي رئيسان او اشراف ستاسي ددي. ددي معارضة القرآن دپاره، يا راوغواړی هغه کسان چي ستاسي دپاره به يي په مهماتو کي شاهدي اداء کوله. او يا راوغواړی هغه کسان چي ستاسي سره په وخت د عجز کهمك کاوه ترڅو چي په معارضة القرآن کي هم کهمك درسره وکړي. اوکه (من دون الله) متعلق د (شهداء) وو سره سي، نو مراد ځندي ددوی بتان دي.

فائدة : ماده د شاهد يعني شين او هاء او دال دپاره د حضور ده لکه په معانی مذکوره په ټولو کي چي حضور سته او ددي کبله شهيدفی سبيل الله ته شهيد وايي چي ملائکه ورته حاضريږي. او يا هغه شی چي د اميد ورته درلودی، هغو ته دی حاضريږي لکه جنت او نعمي دجنت کما جاء فی الحديث الصحيح النبوی ﷺ.

پوه سه! چي په دي آيت کي اشاره ودي ته ده چي (عاجز) دی. د عاجزه ځخه کهمك په مهماتو کي ددين او ددنيا نه غواړي، بلکه په حوائجو کي د مُتعال خدای جل سلطانه ځخه مددغواړي الذی لايعجز عن شيئ ولايثقله شيئٌ ولابخل فی جنابه بل هو ارحم الراحمين، نو ياالله ياالله جل جلالك وعظمتْ قدرتك وعمَّ احسانك. زما عجز او بي علمي ترما تاته ښه معلومه ده. او زما عشق او محبت او حرص د تفسير سره د قرآن

الکریم هم تاته معلوم دی. نو یا ارحم الراحمین ! زما عمر دونه را اوږد کړې سره د صحته او عافیته او توفیق سره چې زه دا تفسیر قرآني پای ته ورسوم. تولـه موانـع جسدي و دماغي وغیره د درویش څخه دفع و لري چې زه دغه تفسیر په صحت او خوش حالی وپایه او تکمیل ته ورسوم.

د درویش عقیده خو اوس داده چې که دغه تفسیر پای ته ورسیدی او پر (والناس) باندي ودریدی، نو که په هغه کړي فرضاً زه ملك الموت په سترګو ووینم چې د قبض الروح دپاره حاضر دی، انشاء الله دونه مهلت او فرصت به ځندي ونه غواړم چې زه به یو وار تر خونه سر وباسم او اهل البیت ته به ووایم دخدای په امان. بلکه که دهشت د مرګ دامن ګیر نسو داسي به ورته ووایم : کما قال المولوی الرومی رح فی المثنوی

پیشترآ پیشترآ جان من ✤ پیك درحضرت سلطان من

اللهم اجب دعائي یامجیب الداعین. دجمعي شریفي ورځ د ذوالقعده ٦م تاریخ دی سنه ۱۴۲۴ﻫ ق ده سحار ترلمانځه وروسته.